

JINENIS

VOLUME 3

CİLT

ISSUE 1

SAYI

2024

JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY
ENTREPRENEURSHIP AND
INNOVATION STUDIES

DİSİPLİNLERARASI GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİKÇİLİK
ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN : 2822-6380

JINENIS.COM

Table of Contents/İçindekiler

<i>About the Journal/Dergi Hakkında.....</i>	<i>III</i>
<i>Aim & Scope/Amaçlar ve Kapsam</i>	<i>III</i>
<i>İlkokul Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Etkileyen Faktörler.....</i>	<i>1</i>
<i>Okul Müdürlerinin Okul Kültürü Üzerindeki Etkisinin Öğrenci Başarısına Etkisi.....</i>	<i>20</i>
<i>İnsan Yaşam Döngüsünün Psikiyatrik Riskler Açısından Değerlendirilmesi</i>	<i>45</i>

İlkokul Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Etkileyen Faktörler

Kübra AKTU KONAK^{1*}

¹Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İrem Yavuz Anaokulu, Samsun

¹<https://orcid.org/0009-0000-3691-2552>

*Corresponding author: kubra_aktu@hotmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10726838>

Araştırma Makalesi

Makale Tarihiçesi:

Geliş tarihi: 10.10.2023

Kabul tarihi: 19.01.2024

Online Yayınlanma: 29.02.2024

Anahtar Kelimeler

- 1 İlkokul
- 2 Girişimcilik
- 3 Çocuk girişimciliği
- 4 Girişimci özellikler

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilkökul öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Samsun ilinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir ilkökulda bulunan öğrenciler oluşturmaktadır. Toplam 20 öğretmen ile çalışılmıştır ve 765 öğrenci taramadan geçirilmiştir. Araştırmanın verileri anket-görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma verileri alınmadan önce çalışmanın verilerini alacak öğretmenler ile görüşmeler yapılmış ve formun güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonrası elde ettiğimiz verilerin değerlendirilmesinde ise nitel veri çözümleme tekniklerinden olan betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin tanımlanması sonrası yorum yapılmıştır. Araştırma verilerinin içerisinde kişiye özel bilgilerin olabileceği düşünülerek gizlilik ilkesini çalışmaya katılan 5 sınıf öğretmenine bireysel olarak görüşülerek pekiştirilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgileri paylaşılmamış ve öğrenci ismi yerine kod verilmesi istenmiştir. Verilerin alınması sonrası ayrıntılı incelenerek, veriler tablolaştırılmıştır.

Factors Affecting The Entrepreneurship Tendencies of Primary School Students

Research article

Article History:

Received: 10.10.2023

Accept: 19.01.2024

Available online: 29.02.2024

Keywords:

- 1 Primary School
- 2 Entrepreneurship
- 3 Child entrepreneurship
- 4 Entrepreneurial characteristics

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the factors affecting the entrepreneurial tendencies of primary school students. The study group of this research consists of students in a primary school affiliated with the Ministry of National Education in Samsun in the 2022-2023 academic year. A total of 20 teachers were studied and 765 students were screened. The data of the research was obtained using the survey-interview technique. Before collecting the research data, interviews were held with the teachers who would collect the data of the study and the reliability of the form was tried to be ensured. Descriptive analysis and content analysis, which are qualitative data analysis techniques, were used to evaluate the data we obtained after the study. Comments were made after the data were defined. Considering that there may be personal information in the research data, the confidentiality principle was reinforced by individual interviews with the 5 classroom teachers who participated in the study. Personal information of the students participating in the study was not shared and a code was requested instead of the student's name. After the data was received, it was examined in detail and tabulated.

GİRİŞ

Dünyamız her zaman olduğu gibi değişerek ve gelişerek döngüsüne devam etmektedir. Dünya var olduğundan beri her canlının hayat döngüsünün devam etmesi ebeveynlerine bağlı olarak devam etmektedir. Şüphesiz ki korunmaya en çok ihtiyacı olan canlı insandır. Dünyaya

geldikten sonra ebeveynleri olmadan yaşamını devam ettiremeyecek durumda olan insan, gerek fiziksel gelişimi gerekse kişilik gelişimi açısından ailenin süzgecinden geçmektedir. Değişen dünyamızda ebeveynlik rolleri de tarih boyunca da değişmeye ve gelişmeye muhtaçtır.

Günümüz koşullarında iş hayatında akademik hayatta evlilik hayatında, sosyal çevrede daha doğrusu insanın olduğu her alanda artık yetişkinlerden beklenen davranış özellikleri farklılaşmıştır. Özellikle teknolojinin dünya yaşamında getirdiği değişiklikler göz ardı edilemeyecek seviyededir. Çok hızlı geçen zaman ve çok hızlı değişen kurallara uyum sağlama, grup çalışmasının önemi, teknolojiye hâkim olma, gelişmeye ve yenilikleri adapte olma, yeni dünya düzeninin etkili yetişkinleri olmak için gereklidir. Etkili yetişkinlerin ortaya çıkmasında ebeveynlerin rolü ise oldukça fazladır. Bir çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ailenin katkısı oldukça önemli bir paya sahiptir.

Şahin (2008)'e göre bireyin eğitiminde en önemli basamaklardan birisi ilköğretimdir. İlkokullar çocukların öğrenme olaylarının ve öğrenme yaşantılarının en yoğun yaşandığı ikinci evredir. 0-5 yaş arası bebeklik ve ön çocukluk çağından sonra en önemli öğrenme çağı ilköğretim çağıdır. Bu dönem 6-11 yaş dönemi çocuklarını kapsamaktadır. İlkokul programlarında girişimcilik becerisini artıracak müfredat mevcuttur. Burada öğretmenin becerisi ve girişimciliği olan inancı programın daha yararlı olmasını sağlayacağı açıktır.

Ülkemizde kreş ve gündüz bakımevlerinde ve anaokullarında çocuk gelişimi ya da okul öncesi öğretmenlik bölümlerinden lise, ön lisans, lisans ve lisan üstü eğitime sahip kişiler görev yapabilmektedir (Resmi Gazete, 2015 n. 29342; Resmi Gazete, 2019 n.30827). Dolayısıyla öğretmenlerin aldıkları eğitimler ve mesleki donanımları arasında büyük fark oluşturmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin ders planlarına ve bu planları uygulama biçimlerine de yansımakta, öğretmen faktörünü ön plana çıkarmaktadır (İnan, 2017). Çocuğun genel hayatı ve davranış görüntülerinin şekil aldığı yaşam alanı okullardır. Gününün çoğunu okulda geçiren çocuk otorite olarak öğretmeni benimsemekte ve öğretmeninden aldığı dönütler sayesinde kişilik gelişiminde etkili olmaktadır. Öğretmenin girişimcilik becerisini yüceltmesi ve geliştirmesi çocukların edindiği bilgileri kullanmalarında ve bu bilgileri transfer yoluyla yeni problemleri çözmede kullanmalarında anahtar rol oynamaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken kullandıkları davranış örüntüleri, çocuklarının kişiliğinin gelişmesine yönelik yaptıkları çalışmalar, geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerini ne kadar benimsedikleri, çocukların hür ve özgür düşünce yapılarını ne kadar destekledikleri, çocukların yöneticilik düzeylerini ne kadar besleyebildikleri, günümüz dünyasının temel özelliklerini ne kadar kazandırabildikleri önemlidir. Burada yeni dünya düzeninin temel özelliklerini kazanmak için çocukların girişimci öğrenci özelliklerini sahip olmaları gereklidir.

Modern eğitimde sadece akademik bilgi kazanmak ve akademik anlamda başarılı olmak yeterli olmamaktadır. Her anlamda donanımlı bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler yenilikçi fikirleri ve yenilikçi anlayışlara değer vermekte bu durum eğitim sistemlerini de etkilemektedir. Ekonomik gelişmenin sağlanması ve ülkelerin gelişmesi için ihtiyaç duyulan temel gereksinimin sağlıklı yaratıcı beyin olduğu anlaşılmıştır. Verilen eğitimin ve kazanılan becerilerin toplumun ihtiyaçlarına aynı zamanda ise bireyin ihtiyaçlarına da karşılık vermesi gerektiği kanaati oluşmuştur. Böylelikle eğitimin önemi her geçen gün daha da artmaktadır.

Girişimcilik eğitiminin, eğitim politikalarının bir parçası olmasıyla birlikte girişimci bireylerin sosyal hayat içinde ve ekonomik faaliyetlerde aktif roller almaya başlaması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Amerika, İsviçre, Japonya, Fransa ve Almanya gibi birçok ülkede temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları eğitim programlarında girişimcilik eğitimlerine yer vermektedir (Erbil, 2021). Tarhan ve Gülmez (2021) girişimcilik becerilerinin kazandırılmasına ilişkin olarak yapmış oldukları çalışmalarında Japonya’da ilkököl, ortaokul ve lise düzeyinde bireylerin girişimcilik becerisinin geliştirilebilmesi adına eğitim öğretim faaliyetlerinde proje uygulamalarının etkin bir şekilde kullanıldığını saptamışlardır. Yine aynı şekilde Almanya’da ilkököl, ortaokul ve liselerde “Girişimcilik Ruhu Programı” uygulanmakta ve bu program kapsamında girişimcilik ruhunu canlandırmak ve girişimcilik kültürü oluşturabilmek adına BMW tarafından finanse edilen Almanya Girişimcilik Haftası etkinlikleri düzenlenmektedir (Öztürk, 2019).

Muhakkak ki girişimcilik özelliklerine sahip çocukların yetişkin hayatta kendilerine ailelerine ve nihayetinde ülkelerine yadsınamayacak katkıları bulunmaktadır. Hatta bunun bir ileri boyutu olan insanlığa katkıları önemli seviyelerdedir. Girişimci özelliklerine sahip çocuklara örnek verilmesi günlük hayatımızda çok da zor değildir. Bugün Güney Afrika vatandaşı olan Elon Musk, aynı zamanda Amerikan vatandaşıdır. Çocukluğundan beri bilim ve teknolojiye meraklı olduğu ve her zaman farklı girişimci özellikleri ile dikkat çeken Musk’ın, bu özelliği tüm yakın çevresi tarafından dile getirilmiştir. Bugün Elon Musk, kurduğu Space X firması ile uzay teknolojileri alanında insanlığı ileri boyutta taşıyan seviyeye gelmiştir. Yine Elon Musk’ın kurduğu Tesla adlı otomobil firması ile elektrikli otomobil organize yapısını kurmuştur. Bu girişimcilik özelliklerine sahip çocuk yetişkin döneminde dünyanın en zengin 3 insanından biri olmuştur. Şüphesiz bu zenginlik kendi ülkesine ve kendi ülke vatandaşlarına da büyük maddi kazançlar sağlamıştır. Daha spesifik bir örnek vermek gerekirse Suriye kökenli olan ve ailesi Suriye’den Amerika’ya mülteci olarak yerleşen bir ailenin mensubu olan Steve Jobs, Apple adlı şirketi kurarak dünyanın en fonksiyonel akıllı cep telefonlarını üretmiştir.

Bugün Apple adlı şirketin piyasa değeri 2 trilyon dolar civarında ve ülkesini kazandırdığı döviz yıllık 140 milyar dolar civarındadır. Girişimcilik ruhuna sahip her çocuk ve bu girişimcilik eğilimlerinin geliştirilmesi ile ülkelerin de kaderini değiştirdiği bariz bir şekilde görülmektedir

Yukarıda ismi geçen girişimcilik ruhuna sahip çocukların eğitilerek dünya çapında şirketler kurması icatlar yapması rastlantı değildir. Bu kişiler buldukları bölgede olsa idi ve hiçbir şekilde gelişmiş ülkelerde eğitim alma olanağına sahip olmasaydı, aynı başarıları gösterebilirler miydi sorusu her ne kadar cevaplaması zor da olsa genel görüş aynı başarıyı gösterememelerinin çok daha zor olacağı yönündedir. Girişimcilik eğilimleri desteklenen ve girişimcilik ve yenilikçilik alanında geliştirilen çocukların girişimcilik eğilimlerin başarılı olacağı ve tüm yeteneklerini sergilemeleri çok daha kolay olacaktır. Burada ilkökul kademelerinde eğitim alan çocukların bu gelişim dönemlerindeki girişimcilik eğilimleri incelenmesi, araştırılması ve desteklenme yöntemlerinin netleştirilmesi ülke geleceği içinde önemli ve çok değerlidir. Ülkemizden bir örnek vermek gerekirse Bayraktar ailesinin sahibi olduğu insansız hava aracı üretim üssü olan Baykar yine girişimci ve yenilikçi bir eğitim anlayışından çıkmış gençlerin yeşerttiği ve geliştirdiği bir kurumdur. Örnekleri çoğaltmak ve gelişmiş bir toplum olmak adına girişimcilik ve yenilikçi duygulara eğilimlere ve yeteneğe sahip çocukların bulunup en kısa sürede geliştirilmesi insanlık adına ve ülke geleceği adına vazgeçilemeyecek bir unsurdur.

Girişimcilerin sahip olduğu bu özellikler ve yetkinlikler toplum üzerinde hem sosyal hem de ekonomik alanda olumlu etkiler bırakmış ve gelişmiş ülkeler bireylere eğitim yoluyla çocukluktan itibaren girişimcilik becerisinin kazandırılmasını hedeflemişlerdir (Deveci, 2015). Bu hedef doğrultusunda girişimcilik eğitimi tanımı ortaya çıkmış ve eğitim kurumları girişimcilik özelliklerinin bireylere kazandırılabilmesi için eğitim faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır (Durrant, 2014; Akyürek, 2013; Krueger ve Brazeal, 1994).

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı; girişimci özelliklere sahip öğrenciler ile girişimci özelliklere sahip olmayan öğrenciler arasındaki farkları tespit etmektir. Bu farklılıkları ortaya çıkaran değişkenleri belirlemektir. Belirlenen değişkenlerden olumsuz olanları olumlu hale getirerek girişimci özelliklere sahip olmayan öğrencilerin de girişimcilik yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca girişimci özelliklere sahip olmayan öğrencilerin bu yeteneklerinin gelişmemesinin sebepleri ortaya çıkacak ve çocukların gelişimi adına önemli bir veri elde edilmiş olacaktır. Elde edilen sonuçlar ışığında ebeveynlere bilgilendirme yapılabilecek ve okulun rehberlik servisi ile öğrencilerin girişimcilik özellikleri desteklenme çalışmasına başlanabilecektir. Bunun yanında öğrencilerin girişimcilik özelliklerini etkileyen ebeveyn

tutumları konusunda eğitim planlaması yapılabilir. Alınan sonuçlar aynı zamanda öğretmen farkındalığının gelişmesine katkı sağlayacaktır. Böylelikle girişimcilik özelliklerini destekleyen eğitim ortamı ve aile ortamı oluşturulmasına önemli bir katkı sağlanacaktır.

Araştırmanın Önemi

İlkokul 2.sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler konulu dönem çalışmamız 7-8 yaş aralığında olan 2. sınıf öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörleri ortaya çıkaracaktır. Günümüz çağında alfa kuşağı olarak adlandırılan ve çok çabuk değişim gösteren, gelişme açık çocukların girişimcilik yetenekleri de dönem içerisinde değişim göstermektedir. Dönem proje konumuz ile birlikte günümüz ilkökul 2.sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler güncel hali ile araştırılmış ve incelenmiş olacaktır. Her ne kadar girişimcilik eğilimleri etkileyen faktörler geçmiş yıllarda başka tez konuları ile araştırılsa da en güncel haliyle çalışmamızda bulunacaktır. Günümüz ilkökul 2.sınıf çocuklarının girişimcilik düzeylerini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ile istenilen girişimcilik düzeyine gelemeyen ve erişemeyen öğrencilerin önlerinde bulunan engeller tespit edilecek ve eğitimciler ile bu engellerin aşılması sağlanabilecektir.

Çocuk eğitiminde; özgüveni yüksek, girişimci, yeniliğe açık ,üretme kabiliyetine sahip, katılımcı, grup çalışmasına uygun öğrenci yetiştirmek önemli bir yer tutmaktadır. Bu özellikler girişimci çocuklarda bulunan temel özelliklerdir. Yaptığımız çalışma, girişimci çocukların gelişmesini engelleyen faktörlerin tespit edilmesi ile birlikte pedagoji ve çocuk eğitim alanında çalışan tüm disiplinlere yol gösterebilecektir.

Kuramsal Çerçeve

Son yıllarda ekonomi ve teknoloji alanlarında olduğu kadar eğitim alanında da girişimcilik ve girişimci bireylerin yetiştirilmesi üzerinde önemle duruluyor. Girişimcilik, bir toplumun ekonomisinin gelişmesi için dinamik bir güç olması sebebiyle özellikle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte bütün dünyada büyük bir önem kazanmıştır (Bozkurt ve Erdurur, 2013).

Girişimcilik, bireylerin etrafındaki fırsatları fark edip, risk alarak bu fırsatlara yönelik plan ve projeler yapma, bunları günlük hayata taşıma ve böylelikle hayatı daha yaşanabilir hale getirme uğraşı olarak ifade edilmektedir (Gömlüksiz ve Kan, 2009). Girişimcilik eğilimleri ile ilgili literatürde birçok çalışmanın bulunduğu ve çoğunlukla üniversite düzeyinde yapılmış olduğu görülmektedir.

Girişimcilik, MEB'in 2005, 2009, 2013 ve 2017 yıllarında ilköğretim programlarında üzerinde önemle durduğu sekiz temel beceriden birisidir (Yurtseven ve Ergün, 2018) ve öğretim programlarında disiplinler arası bir yaklaşımla yer almıştır. Ayrıca girişimciliğin, 2017'de

yenilenen güncel öğretim programlarında da, öğrencilere kazandırılması amaçlanan sekiz anahtar yetkinlikten birisi olduğu görülmektedir; ancak bu becerinin öğrenciler tarafından ne derece kazanıldığını belirleyen bir ölçek bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de ilkökul öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesinde kullanılacak bir envanterin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu bağlamda geliştirilen envanterin, literatürdeki bu boşluğu gidererek ilkökul öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerine yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutacağı umulmaktadır. Bunun yanında, öğrencilerin girişimcilik becerilerini kazandırma sürecinde, girişimcilik eğilimlerinin saptanması, gerek eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesinde, gerekse yapılacak uygulamaların organizasyonunda önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle geliştirilen envanterin, girişimcilik becerilerine yönelik eğitim uygulamalarının yapılmasına ve öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Yurtseven ve Ergün, 2018).

Milli Eğitim bakanlığının temel müfredatında da girişimcilik konusu her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak görüldüğü üzere girişimcilik özelliklerine sahip öğrencilerin tanımlanması ve onların tespit edilerek özelliklerinin geliştirilmesi amacıyla yapılan bir çalışmaya rastlanılmamış fakat tespit etme ve öğretmenlerin girişimcilik eğilimleri üzerine çalışmaların olduğu görülmektedir. Şüphesiz ki Milli Eğitim Bakanlığı öğrencilerin gelişimini üst düzeyde tutmak için tüm çalışmaları yapmakta ve öğrencilerin iyi derecede yetiştirilebilmesi için girişimci özelliklerini de beslemeye müfredat yolu ile çalışılmaktadır.

Başarılı bir girişimcinin şu bireysel temel özelliklere sahip olması gerektiği söylenebilir: Çalışkanlık, organizasyon kabiliyeti, denetim yeteneği, bilgi, çevresi ile barışık olma, azim, basiret, akılcılık, risk üstlenme, kararlılık, kendine güven ve sürekli kendini yenileme. Bu nitelikleri önemleri itibarıyla en aza indirgersek, bu kişinin girişimci olabilmesi için; risk ve sorumluluk üstlenebilme, dinamik bir kişilik, yeniliklere açık olma, büyüme tutkusu gibi belirli niteliklere sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz.

“Potansiyel girişimci ruhu taşıyan kişiler” (Top, 2006) kullanıldığına göre, girişimcinin belli özelliklerinin olacağı da açıktır. Bu ruha sahip kişiler çıkarlarını kovalarken, riski, getiri, başarı, mücadele, bağımsızlık, ve kendini geliştirme gibi gerekçelerin peşinden koşarak bazen planlayarak bazen de kendiliğinden girişimci olurlar. Bu kişiler, girişimci olmayanlara göre beceri, yetenek, kapasite, deneyim ve bilişsel algılama ve fırsat kovalama yönünden motive olma bakımından, değer yaratıcı amaçlar belirlemek bakımından, fırsatları görebilme ve kaynak yetersizliğini bahane etmeden, değerlendirmeye odaklanma bakımından, riski görme ve doğru değerlendirme, iyimser olma yönünden, belirsizliğe karşı dayanıklı olma bakımından diğer insanlardan farklıdırlar (Top, 2006). Bu tanımlamalardan ortaya çıkan sonuç, girişimcinin

gerçekten emsalsiz bir kahraman olduğudur. Şüphesiz ki bütün bu özelliklerin bir kişide bulunması imkansız gibidir. Ancak, girişimcilik yazınında son zamanlarda böylesi bir “kahramanlaştırma” eğilimi göze çarpmaktadır (Top, 2006).

Girişimcilik tanımlarından da anlaşılacağı üzere girişimci özelliklerine sahip bir birey; atılgan , yaparak yaşayarak öğrenmeyi seven, yeni olay ve durumlara kolaylıkla adapte olan, yaşlılarından farklı düşünme becerisine sahip olan, farklı bilgileri daha kolay öğrenen ve adapte olan, bilgi transferi konusunda öğrendiklerini yeni öğrenmeler yoluyla taçlandıran , okumayı seven, yeni yaşantılar ve deneyimler yapmaktan çekinmeyen, iletişime açık, pozitif düşünce yapısına sahip, arkadaşlarına yön verebilen, yaşlılarına göre daha cesaretli ve öğrenme aktivitesi yüksek öğrenci olarak tanımlanabilir. İlkokul 2.sınıf öğretmenlerine yönelik olarak hazırlayacağımız girişimci özellikleri sahip öğrencileri tespit etmede kullanacağımız form soruları yine bu özellikleri ortaya koyacak sorular olacaktır.

MATERYAL ve METOD

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, araştırmanın veri toplama da kullanan araçlar, verilerin toplanması ve elde edilen verilerin analizi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmamız boyunca öğretmenlere çalışmayı katıldıkları için teşekkür edilmiş ve girişimci özelliklere sahip öğrenci özellikleri konulu bilgilendirici metin verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma türü olarak nicel araştırma yapılması amaçlanmaktadır. Öncelikle literatür analizi ile ilkökul öğrencilerinin girişimcilik eğilimi ve bu girişimcilik eğilimini etkileyen faktörler ele alınacaktır. Bu şekilde mesöğrencilerin girişimcilik eğilimlerini olumsuz etkileyen yönler tespit edilecek ve öğrencilerin girişimcilik konusunda daha fazla nasıl başarılı oldukları sağlanacaktır. Bu çalışmada anket çalışmasıyla öğrencilerin girişimcilik eğilimleri ve girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler hakkında görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmamız ilkökul öğrencilerine yapıldığından dolayı araştırma grubumuzu çok iyi tanıyan eğitimli öğretmenleri yardımıyla yapılmıştır. Araştırmamızın gerekliliği üzerine yüz yüze anket uygulama metodu tercih edilmiştir. Girişimci eğilim sahibi öğrencilere yönelik tüm sorular çalışmamıza katılan öğretmenler tarafından yüzyüze olarak uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Girişimci özelliklere sahip çocukları en iyi tanıyan öğretmen grubu tabii ki sınıf öğretmenleridir. Öğretmenlerimiz aynı zamanda girişimci özelliğe sahip çocukları çok iyi

tanıdıkları gibi bunların sosyal hayatlarını-ekonomik durumlarını ve çocukların içinde yaşadıkları dünyayı çok iyi bilmektedirler. Bundan dolayı anket sorularına verilen cevapların çok büyük olasılıkla doğru tespit ve bakış açısıyla cevaplandırıldığı kanaati oluşmaktadır.

Girişimci öğrencilere yönelik sorduğumuz tüm sorular onların kişisel özelliklerini yaşadıkları sosyoekonomik düzeyi geçmişlerine yönelik varolan karakteristik özellikleri ortaya koymaktadır. Anket yöntemi ile sorulan sorulara aldığımız cevaplar ve bu cevapları yorumladığımız kısım araştırma sorularının analizi kısmında ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Araştırma yöntemi ile bir çok öğrencinin birden fazla detayı kısa zamanda doğru bir şekilde veri olarak elimize geçmiştir

Anket yönteminde çalışmayı katılmayı reddeden öğrenci ve veliler ayrıştırılmıştır. Katılımın gönüllülük esasına göre olması dikkat edilmiştir. Öğrencilerin kişisel bilgilerinin saklanması amacıyla öğrenci ismi kullanılmamış ve her öğrenci kodlanarak ankete katılmıştır. Alınan bilgilerin çalışma sonucunda imha edileceği ve hiçbir şekilde isim kimlik verilen cevapların kime ait olduğu gibi özel konuların yayınlanmayacak aktarılmıştır.

Araştırma yöntemimize katkı vermek isteyen öğretmenler, çalışmamıza veli görüşmeleri yaparak daha sağlıklı veri almamız için katkı sağlamışlardır. Çalışma sonucu çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerine sunum şeklinde verileceği ve alınan bilgilerin istatistik çıktılarının öğretmenlerle paylaşılacağı açıklanmıştır. Çalışmamıza katılan öğretmenlerin akademik bir çalışmada olmaktan memnuniyet duydukları ve akademik çalışmanın vereceği istatistiki bilgilerin kendi gelişimine de katkı sağlayacak olmasının memnuniyet verici olduğunu ifade etmişlerdir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmamıza katılan öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine ilişkin sorulan sorulara alınan cevaplar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri

Özellik	Sayı (n)	Yüzde (%)
Öğrencinin yaşı		
6 yaş	0	0,00
7 yaş	40	%50
8 yaş	40	%50
9 yaş	0	0,00
Öğrencinin Cinsiyeti		
Kız	26	32,5
Erkek	54	67,5
Öğrencinin Kardeş Sayısı		
Tek çocuk	15	18,75

2 kardeş	28	35,00
3 kardeş	22	27,50
4 ve daha fazla	15	18,75
Öğrencinin Geçmişte Yaşadığı Fiziki Rahatsızlığı/Kronik Sağlık Problemi Var Mı?		
Evet	0	0,00
Hayır	80	100,00
Eğitim Görülen Sınıf Mevcudu		
20-25	21	26,25
26-30	29	36,25
31-35	12	15,00
36-39	14	17,50
40 ve daha fazla	4	5,00
Öğrenci Düzenli Kahvaltı Yapıyor Mu?		
Evet	72	90,00
Hayır	8	10,00

Girişimci özelliklere sahip öğrenciler üzerinde yapılan çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlarda %50 civarında 7 yaş ve %50 civarında 8 yaş öğrencilerin oluşturdu görülmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere ilkokul 2. sınıfta okuyan tüm öğrencilerinin yaş seviyelerinin 7 ve 8 yaş arasında olduğu, yaşı büyük olan öğrencilerin bu grup içerisinde olmadığı, böylelikle aynı yaş grubu çocukların bir arada bulunduğu teyit edilmiştir.

Araştırmanın güvenli ve geçerli olması açısından da bu durumun teyit edilmesi önemli bir yer kaplamaktaydı. İlkokula başlama yaşının 68 ve 72 aylık arası çocuklarda isteğe bağlı, 72 ay ve sonrasında zorunluluk, 60 ve 68 aylık arasında ise yine isteğe bağlı olması sebebiyle bir yaşlık sapmaların normal olduğu kabul edilmiştir. Zihin gelişimi itibarı ile de çocuklar aynı dönem içerisinde kabul edilmiştir.

Girişimci özellikleri sahip çocukların cinsiyet dağılımı %32,5 oranında kız öğrenci, %67,5 oranında erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere 26 kız öğrenci ve 54 erkek öğrenci tespit edilmiştir (Tablo 1). Verinin buradaki kısmı girişimci özelliklere sahip erkek öğrencilerin daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu maddenin yorumlanmasında erkek öğrencilerin daha baskın karakterde olduğu ve bu sebeple de bu yaş dönemi çocukların arasında ise yine beklenen olarak erkek çocuklarının girişimci özelliklere sahip olma oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Kültürel toplumumuzda kız çocuklarının yetiştirilme tarzından kaynaklanan daha ağırbaşlı ve sakin kişilik yapısıyla büyütülmesinin bir yansıması olduğu düşünülmektedir.

Yaptığımız çalışmanın sonucuna göre girişimci özelliklere sahip çocukların kardeş sayıları nezdinde yoğunluğun 2 ve 3 kardeş olarak olduğu görülmektedir. Girişimci özellikleri sahip çocukların %62,5'lik kısmı 2 ve 3 kardeşli ailelerde yetişmektedir (Tablo 1). Buradan

çıkartılacak sonuç kardeşler arası ilişkilerin ve bağımlı girişimci özellikleri desteklemesidir. Pedagogların da söylediği gibi kardeş sayısının artması çocuklardaki sorumluluk duygularının artmasını sağlamaktadır.

Gelişmiş özelliklere sahip 80 öğrenciye uyguladığımız çalışma sonucunda bu çocukların tamamının geçmişte herhangi bir ciddi fiziki rahatsızlık yaşamadıkları ve kronik bir sağlık problemleri olmamıştır. (Tablo 1). Çalışmamızın bu maddesindeki elde edilenlerden biri küçük yaşlarda yüksek ateşli hastalık geçiren çocukların beyin gelişiminin etkilenebileceği kanısı üzerine kurulmuş olup bu durumun girişimci özellikleri de etkileyebileceğini teoreminden yola çıkılarak araştırmaya eklenmiştir. Ciddi bir sağlık problemi geçirmeyen çocukların girişimcilik özelliklerini yüksek olabileceği kanısı oluşmuştur.

Girişimci özelliklere sahip öğrencilerin eğitim gördüğü sınıf seviyeleri ortalama olarak birbirine yakın seviyelerdir. Ancak anket sonucumuza bakılırsa %63,5 değer ile sınıf mevcudu düşük sınıflarda girişimci özelliklere sahip çocukların daha fazla olduğu gözlenmektedir (Tablo 1). Her öğretmenin tahmin edebileceği gibi sınıf mevcudunun düşük olacağı sınıflarda, öğrenciler kişilik özelliklerini daha iyi yansıtabilmekte ve kendilerini ifade etme yetenekleri daha yüksek seviyede olmaktadır. Şimdi burada sınıf mevcudu 40 ve üzerinde olan sınıflarda öğrencilerin kişilik özelliklerinin saptanması ve öğrencinin kendini ortaya koymasının daha zor olduğu açıktır. Yaptığımız çalışmada bu bilgiyi doğrular nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamızdaki beslenme alışkanlıkları üzerine bulunan sorumuz öğrenci düzenli kahvaltı yapıyor mu sorusuydu. Burada metabolizmanın çalışması, beyne oksijen ve ihtiyacı olan enerjinin gönderilmesi ve okuldaki öğrenme ortamında dinç bir beyinle öğrenmeye hazır bir şekilde eğitim ortamında bulunulması muhakkak ki besleyici bir kahvaltı ile mümkün olacaktır. Kahvaltının öğrenme ortamında öğrenme aktivitesi içerisinde olan öğrencinin öğrenme potansiyelini yükselttiği birçok araştırma ile ispatlanmıştır. Girişimci özelliklerin sergilenmesi noktasında da öğrencinin enerji ihtiyacı olan kaloriyi kahvaltıda alması gerekmektedir. Aldığımız cevaplar neticesinde de bu bilgilere paralel olarak %90 oranında girişimci özelliklere sahip öğrencilerin kahvaltı yaptığı ve beslenmelerine dikkat ettiği sonuç ortaya çıkmıştır (Tablo 2).

Çalışmamıza katılan öğrencilerin ailelerinin tanımlayıcı özelliklerine ilişkin soruların sorularına alınan cevaplar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin ailelerinin tanımlayıcı özellikleri

Özellik	Sayı (n)	Yüzde (%)
Ebeveyn Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	2	2,50
İlkokul	14	17,50

Ortaokul	18	22,50
Lise	16	20,00
Üniversite	28	35,00
Lisansüstü	2	2,50
Ebeveyn Çalışma Durumu		
Sadece baba çalışıyor	32	40,00
Sadece anne çalışıyor	0	0,00
Her ikisi de çalışıyor	48	60,00
Her ikisi de çalışmıyor	0	0,00
Ebeveyn Vefat Durumu		
Anne vefat	0	0,00
Baba vefat	6	7,50
Her ikisi de vefat	0	0,00
Her ikisi de hayatta	74	74,00
Ebeveyn Tutumu		
Otoriter	4	5,00
İzin verici	12	15,00
İhmalkar	11	13,75
Demokratik	53	66,25
Aile Ekonomik Durumu		
Çok zayıf	8	10,00
Zayıf	30	37,50
Orta	22	27,50
İyi	14	17,50
Çok iyi	6	7,50
Öğrenciye Somut Aile İçi Görevler Veriliyor Mu?		
Evet	71	88,75
Hayır	9	11,25

Girişimci özelliklere sahip çocukların ebeveynlerinin eğitim durumu incelendiğinde üniversite mezunu ebeveynlerin daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. %35'lik kısım üniversite eğitimi almış ebeveynlerdir. Bunları %22,5'luk seviye ile ortaokul %20'lik seviye ile lise öğrenimi gören ebeveynler izlemektedir. Okullarımızın bulunduğu bölgenin sosyoekonomik özellikleri de göz önüne alındığında gelir seviyesi düşük, eğitim durumlarının zayıf olduğu bir bölgedir. Buradan da anlaşılacağı üzere üniversite eğitimi almış ebeveynlerin diğer mezuniyet seviyesine sahip ebeveynlerin çocuklarına göre girişimci özelliklere sahip çocuk yetiştirme oranı çok daha fazladır. Buradan anlayacağımız kesin bir kanı varsa bu da ebeveynlerin eğitim seviyesinin artması ile çocukların girişimcilik özelliklerini geliştirmesi birbiriyle yakından ilişkilidir.

Esasen üniversite eğitimi almış ebeveynlerin ebeveynlik yeteneklerinin de yüksek olması beklenen bir durumdur. Eğitim almış ebeveynlerin çocukları kendini gerçekleştirme ve ifade etme hususunda da iyi olmakta ve girişimci ruhlarını geliştirerek devam etmektedirler. Çalışma

yapılan okullar yöresinde eğitim seviyesi düşük olmasına rağmen, okur yazar olmayan ve ilkokul mezunu olan ailelerin sadece %20'lik oranı girişimci özelliklere sahip çocuk yetiştirebildikleri görülmüştür. Eğitim seviyesinin ebeveynler arasında yükselmesi girişimci özellikleri sahip çocukların da yetiştirilmesi anlamında önemlidir.

Girişimci özelliklere sahip çocukların ebeveynlerinin çalışma durumu incelendiğinde; çalışmayan ailelerin çocuklarının olmadığı ve babanın çalışmadığı ailenin bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo 2). Türk kültür ailesi yapısı gereği babanın çalışması esastır. Burada da aynı veri desteklenmiştir. Bu verimizde dikkat edilmesi gereken nokta anne ve baba her ikisi de çalışan ailelerin çocuklarının %60 oranında girişimci özelliklere sahip çocukların olduğu gözlenmiştir. %40'lık paya sahip olan sadece baba çalışıyor seçeneği de kuvvetli bir seçenek olarak karşımıza çıkmıştır (Tablo 2). Burada net bir ayırım yapmamıza rağmen anne ve babanın her ikisi de çalışan ailelerin çocuklarının girişimci özelliklerinin daha yoğun olabileceği kanaati oluşmaktadır.

Ebeveyn vefat durumunda ise %92,5'lük oran ile girişimci çocukların ebeveynlerinin her ikisinin de hayatta olduğu bilgisi görülmektedir. %7,5'lük oran ile girişimci özelliklere sahip çocuklarının baba vefat seçeneği işaretlenmiştir (Tablo 2). Buradan anlamlı bir veri çıkmamış olmasına rağmen okullardaki baba vefat oranının düşük olduğu gerçeğinden hareketle ebeveynlerinden babası vefat eden çocukların da girişimci özelliklere rahatlıkla sahip olabileceği kanısı oluşmuştur. Burada çalışmanın yapıldığı okullarımızın bulunduğu bölgeler kırsal bölge sayılabilecek ve şehirleşmenin az olduğu bölgeler olması sebebiyle aile bağları güçlüdür ve çocukların gelişimleri aile tarafından desteklenmektedir.

Girişimci özellikleri sahip öğrencilerin ailelerinde bulunan ebeveyn tutumu araştırılmıştır. Bu maddenin tespit edilmesinde sınıf öğretmenlerinin ileri derecede olan gözlem yeteneği ve öğrencilerini ve velilerini çok iyi tanıması elimizi güçlendirmiştir. Yine çalışmaya katılan öğretmenlerimizin alanında uzman ve tecrübeli öğretmenler olması bu maddenin güvenilirliğini artırmıştır.

Öğrencinin ailesinin ebeveyn tutumu verilerine bakıldığında baskın bir şekilde demokratik aile yapısında büyüyen çocukların girişimci özelliklere sahip çocuk olma olasılıklarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir. %66,25'lik oran ile baskın bir sonuç elde edilmiştir (Tablo 2). Bu maddeden de anlaşılacağı üzere demokratik ailelerde; çocuğun karar verme, aile görüşlerini alma, kendini ifade etme isteklerini ortaya koyabilme ortamı çok daha fazladır. Çocuklara kontrollü özgürlük tanınan demokratik ailelerde girişimci özelliklerin üst seviyeye çıkması da muhakkak ki yüksek olasılıktır. Bu veriden çıkan sonuç bir de şunu

göstermektedir ki çocukların kendini gerçekleştirme noktasına ulaşmalarında demokratik aile tutumlarının önemi fazladır.

Girişimci özelliklere sahip çocukların ailelerinin ekonomik durumu çocukların girişimcilik yeteneklerini etkileyip etkilemediği hususunda araştırma yapılması amacıyla bu madde çalışmamıza eklenmiştir. Gelen verilere bakıldığında okullarımızın bulunduğu bölgedeki ekonomik yapının orta derece olduğu düşünülürse gelen veriler de bu yönde paylaşım ile ortaya çıkmıştır. Okullarımızın içinde bulunduğu coğrafyadaki ekonomik durum ile gelen veri birbirine paraleldir.

Genel olarak girişimci özelliklere sahip çocukların zayıf ekonomik durumlu ailelerde ortaya çıktığı ancak %37,5'lik orana en yakın seviye olarak orta gelir düzeyinde bulunan hücrede 27,5'lük kısım ve iyi düzeyde bulunan %17 buçukluk kısım birbirine yakın olarak görülmektedir (Tablo 2). Buradan da anlaşılacağı üzere ailenin ekonomik durumunun çocukların girişimci özelliklerini belirleme noktasında etkisinin olduğu ancak anlamlı bir ayrımın olmadığı görülmektedir. Bu veri bize ailelerin ekonomik durumundan ziyade ailenin ebeveyn tutumlarının daha baskın bir şekilde öğrencilerin girişimci özelliklerine de desteklediği kanaatini oluşturmuştur.

Aile içerisinde sorumluluk alan çocukların ileriki yaşlarında zor görevlerde buldukları hayatlarının kontrolünü kendi ellerinde tuttukları yapılan araştırmalarla ispatlanmıştır. Çalışma grubumuza yönelttiğimiz aile içerisinde öğrenciye somut aile içi görevler veriliyor mu sorusuna ezici bir üstünlükle evet yanıtı verilmiş ve %88-75 frekansla evet yanıtı ağırlık kazanmıştır (Tablo 2). Bu sonuç itibarıyla girişimci özelliklere sahip çocukların aile içerisinde somut görevleri olduğu ve ailenin öğrenciye güvenerek somut görevler verdiği görülmektedir. Nitekim verilen görevi sağlıklı bir şekilde yerine getiren çocuk özgüveni yerinde başarıya duygusunu tatmış ve şahıs olarak kendini önemli hisseder seviyeye gelmiştir. Bu durumların tamamının öğrencinin girişimci özelliklerini desteklediği kanaati oluşmuştur.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin okul dışı aktivitelerine ilişkin sorulara alınan cevaplar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin okul dışı aktivitelerine ilişkin özellikler

Özellik	Sayı (n)	Yüzde (%)
Öğrenci Okul Dışı Herhangi Bir Kursu Devam Ediyor Mu?		
Evet	68	85,00
Hayır	12	15,00
Öğrenci Herhangi Bir Sportif Aktivite İle Uğraşılıyor Mu?		
Evet	58	72,50
Hayır	22	27,50

Girişimci özellikleri yüksek olan öğrencilerin %85 oranında okul dışı herhangi bir kursa devam ettikleri tespit edilmektedir. Veri bize net bir şekilde bir öğrencinin girişimci özelliklerini desteklemek istiyorsak okul dışında da bir kursa ve aktiviteye devam etmesi gerektiğini göstermektedir. Girişimci özelliklerin gelişebilmesi için farklı öğrenme ortamlarında öğrenme isteğinin doyurulması gerekmektedir. Yapacağımız yorum bu paralelde olmakta ve okul dışı herhangi bir kursa devam edilmesi durumunda farklı öğrenme ortamlarında farklı öğrenmeler kişinin kendine olan özgüvenini geliştirmekte yeteneklerinin farkına varılmasını sağlamakta ve girişimci özelliklerin ortaya konmasını desteklemektedir. Bununla ilgili yapılan araştırmalar ve tez çalışmaları bu durumu desteklemektedir. 2. sınıf çocuklarının okul dışı herhangi bir kursa devam etmeleri milli Eğitim bakanlığının aile eğitimlerinde de fazlaca yer almaktadır. Okul psikolojik danışma merkezlerinin atılganlık eğitimleri aile hekimleri problem çözme eğitimleri tamamında öğrencinin kişisel gelişiminin desteklenmesi için bir branş ya da hobi üzerine bir kursa devam edilmesi tavsiye edilmektedir. Sonuç tüm bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Çalışma grubuna yönelttiğimiz öğrenci herhangi bir sporcu aktivite ile uğraşır mı sorusuna aldığımız cevaplar yüksek çoğunluk ile %72,5 oranla evet yanıtı olmuştur. Öğrencilerimizin %85'lik kısmı okul dışı herhangi bir kursa devam ederken bunların %72,5'lük kısmı ise bir sportif aktivite ile uğraştığı bilgisi edinilmiştir (Tablo 2). Sportif aktivite ile uğraşmak çocukların disiplin anlayışını geliştirmekte, fiziki sağlığını yükseltmekte ve zeka seviyesini yükseltmektedir. Aldığımız cevap ve veri sayesinde girişimci özelliklere sahip çocukların %72,5'inin sportif bir aktivite ile uğraştığı sonucu gelmiştir (Tablo 2). Ailelere girişimci özellikleri sahip çocuk yetiştirmek için çocukları sportif aktiviteye yönlendirilmesi gerektiği kanısını verebiliriz. Öğrencilerin sportif aktivite ile uğraşmaları sonucu yakın ilişki içerisinde oldukları arkadaşları ile güzel bir hiyerarşi içerisinde toplumsal rollerin de pekiştirmesi konusunda muhtemeldir. Sportif aktivite ile farklı bir öğrenme ortamı içerisinde bulunarak beyninin sportif aktivite ilgili bölümlerini geliştirerek daha sağlıklı bir beyin yapısına ulaşabilirler.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışma 765 öğrenci üzerinde başlamış ve bu öğrencilere ek bir formunda belirlenen ölçütlerle girişimci özellikte olan öğrenciler tespit edilmeye çalışılmıştır. 765 öğrenci üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucu 80 öğrencinin girişimci özellikleri sahip olduğu ve bu özelliklerini yaşlılarına ve akrabalarına nazaran daha iyi sergileyebildikleri görülmüştür. Toplam çalışmaya

katılan öğrenci sayısı 765, girişimci özellikleri sahip öğrenci sayısı ise 80 öğrenci olarak bulunmuştur buradan bir oranlama yapılacak olursa %11 civarında girişimci özelliklere sahip öğrenci tespit edilmiştir. Bu oran yapılan çalışmanın hedefe ulaştığını ve girişimci özellikleri sahip öğrencilerin de ortalama %10 civarında olacağı tahmin edilmekteyken çalışma sonucunda %11 civarında neredeyse tam hedef tutturulmuştur. İçinde 2. sınıf öğrencilerinin bulunduğu her sınıfta lider özelliklere sahip öğrenciler %10'u geçmemekte olduğu belirtilmektedir. Girişimci özelliklerde ise lider özellikli öğrenciler arasında paralel bir yapı olduğu düşünülürse hedef kitlemizi bulmakta doğru tespit ve doğru sayıya ulaşılmıştır.

Yaptığımız çalışmalar girişimci özelliklerine sahip %11'lik oran olan 80 öğrenci üzerinde üzerinde olmuştur. Anket çalışmamızda, girişimci özelliklere sahip çocukların temel özelliklerinin, ayrıca aile yapılarının yaşam tarzlarının neler olduğu araştırılmıştır. Buradan elde ettiğimiz sonuçlar ile bu 80 öğrencinin ortak yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve girişimci özelliklere sahip öğrencilerin yetiştirilmesinde katkı sağlayacağı sonucuna varılan maddeler tespit edilmiştir. Bu elde ettiğimiz sonuçlar ile bir girişimci özelliğe sahip çocuk yetiştirmek için hangi esaslara daha çok sahip çıkılacağı ve uyulacağı tavsiyesi elde edilmiştir. Yaptığımız çalışmada aldığımız sonuçlar tabii ki 765 öğrenci içerisinde tespit edilen 80 öğrenci üzerinden yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların ve araştırma alanlarının genişletilmesi sonuçları daha da olumlu hale getirecektir.

Yaptığımız çalışmaların temeline bakıldığında girişimci özelliklere sahip çocukların bazı temel özelliklerinin baskın bir şekilde bulunduğu gözlenmiştir. Burada öncelikle öğrenci yaşının girişimci özellikleri sahip olmada ayırt edici bir faktör olmadığı, en azından 2. sınıf seviyesinde olan öğrenciler arasında ayırtıcı bir veri elde edilmemiştir. Öğrencinin cinsiyeti kapsamında ise girişimci özelliklere sahip öğrencilerin %67.5lik kısmının erkek öğrenci olduğu görülmüş ve edindiğimiz sonuç olarak ilkökul 2. sınıf seviyesindeki girişimci öğrencilerin çoğunun erkek öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle erkek öğrencilerin daha pozitif hareketli ve kültürel olarak da desteklenen, cesaretlendirilen kişiliklere sahip olduğu kanaati oluşmuştur. Bu veri aslında kültürel olarak da erkek çocuklarının daha girişken yetiştirildiğinin kanıtı olarak görülmüştür. Buradan edineceğimiz bir sonuç kız öğrencilerin de en az erkek öğrenciler kadar girişimci seviyeye gelene kadar desteklenmeye ihtiyaçları olduğudur.

Girişimci özelliklere sahip öğrencilerin sadece %18,75'i tek çocuktur. Geriye kalan %72'lik kısım 2 veya daha fazla kardeş içerisinde büyüyen çocuklardır. Edindiğimiz sonuç ise kardeş sayısının artması ile birlikte çocuklardaki girişimcilik seviyesini de yukarı doğru çıkmasıdır. Nitekim kardeşler arası çekişme, öğrenme ortamının artması, iletişim yeteneğinin

kardeşler arasında daha iyi şekilde gelişmesi gibi olumlu özellikleri girişimci özellikleri de desteklediği kanatını oluşturmaktadır. Burada alacağımız sonuç girişimci özelliklere sahip çocukların kardeş sayısını fazla olmasının olumlu sonuç doğurduğudur. Girişimci özelliklere sahip çocukların geçmiş dönemlerinde fiziki bir rahatsızlık, yüksek ateşli bir rahatsızlık ya da kronik bir rahatsızlıkları olmadığı bilgisi alınmıştır. Yaptığımız çalışma sonucunda bu çocukların %100'ü herhangi bir fiziksel rahatsızlık geçirmemişlerdir ve kronik bir rahatsızlıkları yoktur. Aldığımız veriler net bir şekilde geçmiş dönemlerinde sağlıklı bir çocukluk geçiren 2. sınıf öğrencilerinin girişimci özelliklerinin daha iyi olduğu yönünde olmuştur.

Girişimci özelliklere sahip çocukların eğitim gördüğü sınıfta sınıf mevcudunun az olması ile doğrudan bir ilişki tespit edilmiştir. Sınıf mevcudu ne kadar azsa girişimci özelliklere sahip olan öğrencilerin kendilerini gösterme oranları da bir o kadar fazladır. Çalışmamıza katılan girişimci özelliklere sahip öğrencilerin %62,5'i sınıf mevcudu düşük sınıflarda tespit edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere girişimci özelliklere sahip bir çocuk yetiştirmek için sınıf mevcudunun düşük olduğu okullar ve sınıflar tercih edilmelidir. Girişimci özelliklere sahip çocukların ebeveyn eğitim durumlarında anlamlı bir veri yakalanmıştır. Girişimci özelliklere sahip çocukların %35'inin ebeveynleri üniversite mezunudur. Burada eğitim seviyesi yüksek ailelerin çocuklarının girişimci özellikleri daha fazla sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyelerini yükseltmeleri çocuklarını da girişimci özelliklere sahip çocuk olarak yetiştirmelerini sağladığı kanaati oluşmuştur.

Ebeveyn çalışma durumunda aldığımız veri net bir veridir ve yüzde yüze yakın olarak evde baba çalışıyor ya da ailede hem anne hem baba beraber çalıştığı sonucu alınmıştır. Ailesinde sadece anne çalışan ya da her iki ebeveyninde çalışmadığı aile yoktur. Buradaki ana duruma bakıldığında anne ve babanın her ikisinin de çalışan ailelerin çocuklarının girişimcilik özellikleri %60 oranında daha baskın bir şekilde sahip olduğu sonucudur. Buradan da diyebiliriz ki anne ve baba her ikisi de iş hayatında olan ailelerin çocuklarının girişimcilik özellikleri daha fazladır. Esasen yaptığımız çalışmada anne ve babanın da eğitim seviyesi yüksek olan aile yapısında, anne ve babanın çalışma olasılığının yüksek olduğu değerlendirilmiş ve bu sonuç ebeveyn çalışma durumu sorusundan gelen bilgiyle örtüşmüştür. Her iki ebeveynin iş hayatında olması ailenin daha sosyal olmasını sağlamış ve ekonomik gelişim olarak da aileyi desteklemiştir. Bu durum aynı zamanda girişimci özelliklere sahip çocukların da gelişimini desteklediği kanaatini oluşturmuştur.

Girişimci özelliklere sahip çocuklarının ebeveynlerinin vefat durumu araştırılmış ve %74'lük baskın kısım ile ebeveynlerin her ikisinin de hayatta olduğu verisi alınmıştır. Çalışılan grubun yaklaşık %11'i babası vefat ettiği görülmüştür. Aldığımız veride ise girişimci özellikleri

sahip çocukların %7,5'lik kısmının babasının vefat ettiği görülmüştür. Buradan aldığımız sonuç şaşırtıcı olmakla birlikte her ikisi hayatta olan ebeveynlerin çocuklarının girişimci özellikleri daha çok sahip olduğu kanaati oluşsa da babası vefat eden öğrenci sayısının az olması sebebiyle babası vefat eden 6 öğrencinin de girişimci özelliklere sahip olduğu değerlendirildiğinde, örneklem grubumuzdaki baba vefat kısmının girişimci özellikleri anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucuna da varılmıştır.

Çalışmamızın en çarpıcı sonuçları ise ebeveyn tutumu noktasında olmuştur. Girişimci özelliklere sahip çocukların aileleri %66.25 oranıyla yüksek bir çoğunluk ile demokratik aile yapılarından çıkmıştır. Buradan edinilen net sonuç demokratik aile içerisinde yetişen öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin çok daha fazla olduğudur. Demokratik ailelerde çocukların da gelişiminin iyi seviyede ve yüksek seviyede olması bilimsel olarak da beklenmektedir. Çalışma sonucu ailelere verilecek tavsiye girişimci özelliklere sahip çocuk yetiştirmek istemeleri halinde demokratik ebeveyn tutumlarını benimsemeleri olacaktır.

Aile ekonomik durumu konusunda ise aldığımız veriler, ailelerin ekonomik durumunun çocukların girişimci özelliklerini tespit etme noktasında ayrıştırıcı olmamasıdır. Çalışmanın yapıldığı örnekler grubumuzu genel aile gelir seviyeleri orta düzeydedir girişimci çocukların yoğunlaştığı kısım ise zayıf ve orta gelirli aileler olarak yoğunlaşmıştır. Bu sebeple ailelerin ekonomik durumu ile girişimci özelliklere sahip çocukların arasındaki bağlantı aldığımız veri sonucu net olarak tespit edilememiştir.

Girişimci özelliklere sahip çocukların tespit edilmesinde ve bunların özelliklerini ortaya konulması kapsamında yaptığımız çalışmada sorduğumuz soru öğrenci okul dışı herhangi bir kursa devam ediyor mu sorusu olmuştur. Aldığımız sonuç girişimci özelliklere sahip öğrencilerin %85 oranının yüksek bir çoğunluk ile okul dışı herhangi bir kursa devam ettikleri yönünde olmuştur. Buradan aldığımız veri sonucu ailelere girişimci özelliklerini geliştirmek için çocukların okul dışında herhangi bir kursa devam etmelerinde iyi bir destekleyici unsur olduğu olmuştur.

Girişimci özelliklere sahip çocukların beslenme noktasında verileri araştırılmış ve temel bir soru olarak düzenli kahvaltı yapıyor mu sorusu yöneltilmiştir. Aldığımız cevap yine ayrıştırıcı bir oran olan %90 oranında bu öğrencilerin düzenli olarak kahvaltı yaptığı yönünde olmuştur. Aldığımız sonuç bize net bir şekilde girişimci özellikleri sahip çocukların %90'ının kahvaltı yaptığı ve ailelere girişimci çocuklar yetiştirmek için düzenli kahvaltı yaptırmaları gerektiği yönünde olmuştur. Esasen güzel bir kahvaltı öğrencinin kişisel gelişimi ve akademik gelişiminde önemli yere sahiptir ve fiziksel sağlık için olmazsa olmazdır.

Girişimci özelliklere sahip çocukların %72,5'luk kısmı sportif aktivite ile uğraşmaktadır. Aldığımız sonuç net bir sonuç olup girişimci özelliklere sahip bir çocuk yetiştirmek isteniyorsa çocuğun bir sportif aktivite ile uğraşması gerektiğidir. Bu aktivite çocuğun girişimcilik özelliğini geliştirdiği ve bu konuda çocuğu daha yukarılara taşıdığı sonucu alınmaktadır.

Yaptığımız çalışma sonucunda aldığımız net cevaplardan ve verilerden biri ise öğrenciye aile içinde somut görevler verilip verilmediği sorusu olmuştur. %88'lik veri ile girişimci özellikleri sahip çocukların büyük bir çoğunluğuna aile içinde ekmek alm, alışveriş yapma, ev temizliği, ödevlerini kontrolü gibi somut görevler verildiğidir. Girişimci özellikleri sahip öğrenci yetiştirmek isteyen velilere bu veriden aldığımız güçle vereceğimiz en etkili tavsiye öğrenciye aile içinde somut görevler vermelerinin gerekmesidir.

Yaptığımız çalışma sonucunda pedagoğlara, eğitim psikologlarına, psikolojik danışmanlara, çocuğunu daha iyi yetiştirmek isteyen ebeveynlere ve girişimci özelliklerini yukarı seviyeye çıkarmaya çalışacak ebeveynlere vereceğimiz tavsiyeler özetle ;

Çocukların kardeşinin olması , kız çocuklarının da girişimci özelliklerinin desteklenmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi, çocukların 0-8 yaş aralığındaki fiziki rahatsızlıklarının ileri seviyelere gitmeden ve kronik hal almadan önlenmesi, şartların el verdiği ölçüde sınıf mevcudunun düşük olduğu sınıflarda eğitim-öğretime devam etmeleri, ebeveyn olarak akademik gelişimlerini sürdürmeleri ve lisans seviyesinde eğitim almaya gayret göstermeleri , aile içerisindeki çocuk yetiştirmedeki tutumlardan demokratik aile yapısını benimsemeleri , çocuklarına mutlaka okul dışı bir kursa devam etmelerini sağlamaları, ayrıca herhangi bir sportif aktivite ile uğraşmaya teşvik etmeleri, düzenli beslenmelerine dikkat edip kahvaltı alışkanlığını mutlaka kazandırmaları ve son olarak öğrenciye aile içinde somut görevler vermeleri, girişimci özelliklere sahip çocuk yetiştirme konusunda yaptığımız kapsamlı araştırma neticesinde edindiğimiz verilere dayalı olarak edeceğimiz tavsiyelerdir.

KAYNAKLAR

- Avşar M., 2007. Yükseköğretimde öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin araştırılması, Çukurova Üniversitesinde bir uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Bozkurt Ö. ve Erdurur K., 2013. Girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimindeki etkisi: Potansiyel girişimciler üzerinde bir araştırma. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 8(2), 57-78.
- Deveci İ. ve Çepni S., 2015. Öğretmen adaylarına yönelik girişimcilik ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. International Journal of Human Sciences, 12 (2), 92-112.
- Durrant, DE., 2014. Entrepreneurial intentions: Making the case for entrepreneurship education. partial fulfilment for the degree of Doctor of Philosophy, Capella University, United States of America.
- Erbil, B., 2021. İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin sosyal girişimcilik niyetlerinin incelenmesi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gömlüksüz MN. ve Kan AÜ., 2009. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve girişimcilik becerilerini kazandırmadaki etkililiğinin belirlenmesi (Diyarbakır ili örneği). Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 1, 39-49.
- İnan Z., 2017. Reggio Emilia yaklaşımı ve proje yaklaşımı, Anı Yayıncılık
- Kereci N., 2022. Sınıf öğretmenlerinin girişimcilik özellikleri ile karar verme beceri düzeylerinin belirlenmesi: Ordu ili örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Şahin A., 2009. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların dil gelişimi ile annelerin okuma ile ilgi ve alışkanlıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değerler açısından incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Tarhan M. ve Gülmez A., 2021. Girişimcilik Becerisinin Kazandırılmasında Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı: Japonya Örneği. Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi, 5 (1), 175-188 .
- Top S., 2006. Girişimcilik: Keşif Süreci, BETA.
- Yurtseven R. ve Ergün M., 2018. Çocuklar için girişimcilik eğilimleri envanterinin (ÇGEE) geliştirilmesi. Journal of Theoretical Educational Science, 125-145

Okul Müdürlerinin Okul Kültürü Üzerindeki Etkisinin Öğrenci Başarısına Etkisi

Özlem YILMAZ ER^{1*}, Belgin BAL İNCEBACAĞ²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Girişimcilik ve Yenilikçilik YL

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun

¹<https://orcid.org/0009-0000-9595-4832>

²<https://orcid.org/0000-0003-4643-8051>

*Corresponding author: ozlemyilmaz_55@hotmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10726838>

Araştırma Makalesi/Derleme

Makale Tarihçesi:

Geliş tarihi: 21.10.2023

Kabul tarihi: 14.01.2024

Online Yayınlanma: 29.02.2024

Anahtar Kelimeler:

Okul müdürü

Okul başarısı

Okul kültürü

Görüşme

Öğrenci başarısı

ÖZET

Günümüz koşullarında öğrenci başarıları somut olan çıktılar ile ölçülmektedir. Bu çıktıların sunmuş olduğu nitelikler öğretim kalitesinin artması yönündeki beklentileri arttırmaktadır. Araştırmalar bu süreçte okul müdürlerinin göstermiş olduğu bazı davranışların okul kültürü üzerinde etkiler yaparak doğrudan ve dolaylı olarak öğrenci başarısını arttırdığını göstermiştir. Okul müdürlerinin okul kültürü üzerinde ne gibi etkilerinin olabileceği, liderlik özelliklerinin neler olduğu, bu özelliklerin öğrenci başarı düzeylerini nasıl ve ne yönde etkileyebildiğini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin özelliklerini belirleyip, bu özellikleri çeşitli değişkenler açısından incelenerek öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin Karadeniz bölgelerinde yer alan 9 ilköğretim okul müdürü oluşturmaktadır. Müdürler seçilirken, düşük, orta ve yüksek okul başarısına sahip okul yöneticileri tercih edilmiştir. Bu müdürlerin, öğrenci başarısı üzerine bir etkisi hakkındaki görüşlerini belirlemek için 5 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda; öğrenci başarısı üzerinde etkili olan okul müdürlerinin mizah anlayışı, iş doyumu, etkili iletişim, idealist olma, okul kültürüne sahip olma, uygun fiziki şartlar, öğretmen iletişimi, veli iletişimi, mevcut kaynakları iyi kullanma durumlarının öğrenci başarısına etkisinin olduğu görülmüştür.

The Effect of School Principals on School Culture on Student Achievement

Research article/Reviews

Article History:

Received: 21.10.2023

Accept: 14.01.2024

Available online: 29.02.2024

Keywords:

School principal

School success

School culture

Interview

Student success

ABSTRACT

In today's conditions, student achievements are measured by concrete outputs. The qualities offered by these outputs increase the expectations for increasing the quality of education. Research has shown that some of the behaviors shown by school principals in this process, directly and indirectly, increase student achievement by having effects on school culture. This study aims to show what kind of effects school principals can have on school culture, their leadership characteristics, and how and in what direction these characteristics can affect student achievement levels. This study aims to determine the characteristics of school principals and investigate the effect of these characteristics on student achievement by analyzing these characteristics in terms of various variables. The study group of the research consists of 9 primary school principals in the Black Sea regions of Turkey. While selecting the principals, school principals with low, medium, and high school achievement were preferred. A semi-structured interview form consisting of 5 open-ended questions was used to determine these principals' views on the school principal's effect on student achievement. The data obtained were analyzed by content analysis. As a result of the analyses, it was seen that school principals' sense of humour, job satisfaction, effective communication, being idealistic, having a school culture, appropriate physical conditions, teacher communication, parent communication, and using the available resources well affected student achievement.

GİRİŞ

Kültür, üstünde çok konuşulmuş, tartışılmış kolay kullanılan fakat zorlayıcı bir kavram (Taymaz, 2003) olarak düşünülse de bir okulda uygulanmakta olan bir takım değerler ve inançlar bütünü şeklinde tanımlanabilmektedir (Balcı, 2013). Okullar, hem kültür tarafından zorunlu kılınan hem de kültürel değişikliğin öncüsü olan örgütlerdir (Bursalıoğlu, 2008). Bu sebepten kültür kavramının okulun davranışlarını düzenlemelerinde çok önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Halsall, 1998). Okul kültürü okulda bulunan herkesi etkileyen, okul yaşantısının her köşesinde hissedilen yazılı olmayan, sosyal beklentiler içeren, güçlü bir gelenek ve değerler sarmalıdır (Peterson ve Deal, 2002). Okul kültürü okul üyeleri ve ebeveynler arasındaki davranışlar, ilişkiler ve beklentileri etkilediği için okulun kişiliği olarak da ifade edilir. Okulun kişiliği üyelerinin işlerini nasıl gerçekleştirdiği ile ilgili yazılı olmayan bir takım kurallardan oluşmaktadır (Kaplan ve Owins, 2013). Örgüt üyelerinin çoğunluğunun değerler ile ilgili aynı görüşte olduğu kültürler güçlü kültür olarak ifade edilmektedir. Örgüt içerisinde fikirlerin çok çeşitli olması ise örgüt kültürünün zayıf olduğunu göstermektedir.

Etkili Okul Kültürünün Önemi

Her örgütün kendi oluşum yapısı içinde kültürü vardır. Bu nedenle toplumsal örgüt olan okullarında kendine özgü kültürleri olduğu düşünülmektedir. Okul ortamındaki üyelerin birlikte hareket etmesini sağlayan en önemli etken (Çelik, 2012a) olduğu düşünülen okul kültürü, üyelerinden beklenen davranışlardan, ortak değerlerden ve inançlardan oluşur (Arslan, Özer ve Bakır, 2009). Okul kültürü, öğrencilerin öğrenmesinden ziyade buldukları ortamda güvende hissetmelerini ve sosyalleşmelerini sağlayan bir unsurdur (Dessel, 2010). Kültürel açıdan düşünüldüğünde okulun, öğrencileri toplumsal değerlere göre sosyalleştirmesi ve yaratıcılıklarını geliştirmesi beklenmektedir (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Öğrencilerin donanımlı olarak yetişmesi etkili bir okul kültüründe eğitim almalarına bağlı olarak değişim göstermektedir. Okul yönetimi okul kültürünün oluşturulmasında çok etkilidir. Okul müdürü okul üyelerini öğretime hazır hale getirebilmek için bir takım etkinlikler yaparak okul kültürünü uyum sağlayıcı hale getirmelidir (Şahin, 2004). Okul kültürünün güçlü olmasının sağlanması pek kolay olmamaktadır. Okul kültürünün liderler vasıtası ile temelleri atılarak zaman içerisinde güçlendirilmesi gerekmektedir (Peterson ve Deal, 2002). Okul kültürü araştırıldığında okulun başarılı olmasının pek çok faktöre bağlı olduğu gözlenmiştir. Başarılı okullara bakıldığı zaman, vandalizm ve disiplin problemlerinin olmayışı, öğrenme için uygun ve güvenli bir ortamın tesis edildiği, tüm öğrencilerden yüksek beklentiler içinde bulunduğu ve herkesin başarılı olabileceğine inanılan, performans hedeflerinin açıkça belirtildiği ve liderlik davranışlarının güçlü olduğu görülmüştür (Deal ve Peterson, 1990).

Okul Kültürü ve Okul Yöneticisi Arasındaki İlişki

Bir lider olarak yöneticilerin vizyoner olmaları, öğretmenleri motive etmeleri, güçlendirmeleri, öğrenci başarısını artırıcı roller üstlenmeleri beklenmektedir (Devos, Bouckenooghe, Engels, Hotton ve Aeltermann, 2007). Eğitim örgütlerinde verim, insan ile sağlanmaktadır. Verimliliğin sağlanması için örgüt çalışanlarının olumlu düşünce ve duygular içerisinde olmalarının sağlanması gerekmektedir. Bunun görülebilmesi için ise bireylerde motivasyonun sağlanması gerekmektedir. Güçlü bir örgüt kültürünün sağlanması için motivasyonu güçlü olan bireylere ihtiyaç vardır. Motive olmuş bireyler ise örgütün başarılı olmasına katkı sağlar. Bu sebepten dolayı motivasyon ile örgüt kültürü arasında bir bağın varlığı düşünülmekte ve araştırılmaktadır. Bu bağın varlığı ve hangi düzeyde olduğunun açıklığa kavuşturulması okul idarecilerine etkili bir okul kültürü oluşturmada ve öğretmen verimliliğinin ve motivasyonunun artırılmasının öğrenci başarısına olan katkısının tespit edilmesinde yardımcı olacaktır. Araştırmanın bu bağlamda örgüt liderlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda güçlü bir lideri olan, öğretmenler arası işbirliğinin olduğu, bir vizyonu bulunan ve başarıya odaklanmış okulların etkili okullar olduklarını, bu durum okul kültürünün önem arz eden bir faktör olduğunu göstermektedir (Dean, 2002). Başarılı ve etki düzeyi yüksek örgütlerin en önemli özelliği kültürlerinin güçlü olmasıdır, liderliğin en önemli işlevi ise başarılı ve etkili bir örgüt kültürü oluşturmaktır. Çünkü üyelerin davranışlarının oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde kültür yol gösterici bir görev üstlenmektedir (Hoy ve Miskel, 2012).

Okul kültürünü oluşturmuş olan inançların netleştirilmesi ve buna bağlı bir vizyon oluşturulması, mevcut durum ile vizyon arasındaki farkların ortaya konulması ve eksikliklerin inovasyon ile doldurulması, bir eylem planı oluşturularak hesap verilebilirliğin ve özerkliğin sağlanması okulda statükoyu engellemekle birlikte hedefleri ve personel gelişimini ön planda tutan bir sistemin oluşumunu sağlamış olur (Zmuda, Kuklis ve Kline, 2004). Bu açıklamalar bize okul kültürünün değişim ve gelişime büyük katkı sağladığını göstermektedir. Okul kültürü okuldaki birçok faktörden etkilenmektedir. Okul müdürlerinin aldığı kararlar, öğretmenler ile işbirliği içinde çalışmaları ve ödüllendirme gibi faktörler bunların başlıcasını oluşturmaktadır. Okul kültürünün güçlü olması okullar için çok önemlidir bu nedenle okul müdürlerinin güçlü bir okul kültürünü oluşturmak için neler yapmaları gerektiğini düşünmeleri gereklidir (Dean, 2005).

Okul Yöneticisinin Liderlik Özellikleri

Lider kelimesi, sözlük anlamına göre bir yarışta en önde olmak anlamına gelmektedir (TDK, 2000) idarecilerin görevi de rehberlik ve liderlik etmektir. Yönetimsel liderliğe okul kültürü kavramından sonra farklı bakılmaya başlanmıştır. Okul yöneticisi öğretmenleri

yönlendirici bir niteliğe sahiptir. Sonuç olarak okul misyonunun oluşabilmesi güçlü bir kültürel liderlik gerektirir (Sergiovanni ve Strarrat,1988; Çelik, 2012b). Liderliğin günümüzde, amaca ulaşabilmek için ikna ve etkileme kabiliyeti olduğu düşünülmektedir (Bass, 1997). Liderlik örgütü belirlemiş olduğu hedeflere ulaştırabilmek amacıyla çalışanları motive etme, olumlu ilişki geliştirmelerini sağlama, onları destekleme ve geliştirme izleyenleri ise motive etme ve yönlendirme içeren faaliyetlerden oluşmuştur (Benawa, Martoredjo ve Laurentius, 2017). Liderliğin oluşabilmesi için grubun varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle liderin etkinliklerini bir grup ile ilişki içinde yürütmesi gerekmektedir. Bu durumda lider ile grup bir etkileşim içinde olmalıdır. Lider her ne kadar gücünü grubundan alıyor olsa da grup üyeleri üzerinde de etkisi çok fazladır (Aydın, 2007). Bu açıklamalardan yola çıkılacak olursa liderlerde temel olması gereken özellik izleyenleri etkileme gücüdür. Ancak liderlik ve üstlük kavramları birbirine karıştırılmamalıdır. Liderin özelliği seçildiği gruptan gelir. Üst gruba atama yoluyla geldiği için kendi üstlerine karşı çalışma zorunluluğu bulunur (Moore, 1955: akt. Bursalıoğlu, 2008). Üst olanlar daha çok dengeli olmaya önem verirken liderler gelişim ve değişim konusunda özendirilmeye önem vermektedir. Okul kültürünü yönetmek, değiştirmek, güçlendirmek devamlılık gerektiren bir süreçtir. Bunun etkili ve verimli çalışmasına tüm okul toplumu üyeleri katkı sağlamalıdır. Tüm bunlara rağmen okula ait kültürün oluşturulmasına en büyük katkı sağlayan kurumun yöneticisi olduğu görülmektedir (Stergios ve diğ., 2017). Başka bir deyişle okul kültürünün geliştirilmesinde liderlik önemli bir yere sahiptir (Hallam, Hite, Hite ve Mugimu, 2009). Bu perspektiften bakıldığında liderlik, hem mesleki öğrenme ortamının oluşturulmasında hem de okul kültürünün geliştirilmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Fleming ve Kleinhenz, 2007). Bu araştırmadan hareketle güçlü bir okul kültürü oluşturmakta pek çok faktörün etkisi olsa da değişikliğin başlaması, devam ettirilmesi ve öğrenme ortamının oluşturulmasında liderin çok büyük bir payı bulunmaktadır.

Bilgi toplumunda yönetici kavramı bambaşka bir boyut kazanmıştır. Günümüzde yönetici kavramı ise bilginin uygulamaya konulmasından sorumlu tutulan kişi olarak tanımlanır (Drucker, 1994). Bunun en önemli öğelerinden birisi ise eğitimidir. Okul bilgiyi oluşturan, sergileyen ve dağıtan bir örgüttür. Bu nedenle okul kendini devamlı yenilemek zorunda olan bir örgüttür. Bu zorunluluk okul kültüründe de değişimlere yol açacaktır. Okulların değişime açık, insan faktörüne önem veren, öğrencinin kendisini geliştirmesine olanak sağlayan ortamlar olması gerekmektedir. Bireyin zamanla mesleki rolleri de değişikliğe uğramıştır. Mesleğini icra eden birey kendisini sürekli güncellemelidir. Başarının devam edebilmesi için bireyin kendisini sürekli güncellemesi gerekmektedir (Erkan, 1993). Kaplan ve Owins'e (2013) göre motive edici, açık ve net vizyona sahip olan okulların pozitif kültüre sahip olduğu görülmektedir. Böyle okulların katılımcı yönetim anlayışını benimseyen bir lideri bulunmaktadır. Bilgi toplumlarında genel yaklaşım 'yaşam boyu öğrenme' olmaktadır. Örgütlerin bilgilenmesi öğrenen bireyler vasıtasıyla gerçekleşir. Bireysel öğrenmenin

gerçekleşmesi ise tek başına örgütsel öğrenmeyi sağlamaz. Fakat örgütsel öğrenmenin oluşabilmesi için bireysel öğrenmenin olması zorunluluğu bulunmaktadır (Senge, 1993). Örgüt, öğrenmenin oluşması için birinci aşama olarak çalışanların yeteneklerini gelecek planları doğrultusunda sürekli geliştirmelidir.

Örgüt öğrenmesi eğitim kurumları için çok büyük öneme sahiptir. Okulların en önemli amacı eğitim hizmetini kaliteli bir şekilde sunmaktır. Kalitenin oluşmasında en temel etkenlerden bir tanesi yönetici bir tanesi öğretmendir. Özellikle öğretmen eğitim öğretim faaliyetini gerçekleştiren kişi olduğu için daha fazla öğrenmesi gerekmektedir. Okul yöneticisi ideal okul için geniş görüşlülük oluşturmalıdır. Öğrencilerin dışa bağımlılığını ortadan kaldırarak okulu cazibe merkezi haline getirebilmelidir. Aksi durumda öğrenci okula gelmemeyi tercih edebilir, bu durumda okulda öğrenen okul kültürü kavramının oluşması mümkün olmaz. Çelik'e (2012) göre öğrenci devamsızlıklarının artışı okul kültürüyle ilişkilendirilen bir konudur. Okulun itici güç mü yoksa çekici güç mü olduğu öğrenci psikolojisini doğrudan etkileyen bir faktördür. Okul kültürü güçlü olursa öğrenci dışarıda bulamadığından fazlasını okulda bulur ve okul onun için cazibe merkezi haline gelir. Böylelikle okulun temel hedefi olan öğrenci eğitimi gerçekleşmiş olur. Bilgi teknolojilerinin artılarının yanında maalesef magazin kültürü de öğrencilerin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Çelik'e (2012a) göre bu durum öğrenciyi okuldan uzaklaştırarak, televizyona bağımlı duruma getirmektedir. Okulun idarecisi böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında medya kültürü karşısında okul kültürünü daha etkili duruma getirmek için çözümler aramalıdır. Aksi durumda medyaya karşı olan savaşı kaybedecektir. Okul yönetimi okulun verimliliği için çok önemlidir, ayrıca okul yönetimi okulun gelecek planlarını yaparak hedeflediklerine ulaşmaya çalışır. Okul hedeflediklerini gerçekleştirebilmek için ise mevcut olan tüm kaynakların yönlendirmesini yapar (Demirtaş, Üstüner ve Özer, 2007). Okul yönetiminin, yönetim ekibinde bulunan kişilerin sahip olduğu görevler hakkında bilinçli olması görev ve sorumluluklarını daha kolay yerine getirmesini sağlar (Balkar, 2009).

Okul yöneticilerinin inovasyon çalışmalarında başarılı olabilmeleri için, başarılı öğretimin ve okulun ne demek olduğu ile ilgili net bir fikrinin olması, yapılmasını düşündüğü değişimin doğasını, etkilerini ve hedeflerini yeteri kadar anlamış olması gerekmektedir. Bununla birlikte yapılan değişim esnasında birlikte çalışmakta olduğu kişilerin de katılmasını sağlamalı onların motivasyonlarını arttırarak desteklerini almalı onların değişimi kabul etmelerine yardımcı olmalıdır (Akşit, 2007:130). Açıkalın (1995)'a göre klasik ve modern olmak üzere iki tip yönetici vardır:Klasik yöneticiler emir veren ve buna itaat bekleyen otorite sahibi kişilerdir düzenin kurulması için çalışırlar ve böyle oldukları sürece başarılı olduklarına inanırlar. Modern yöneticiler kişiler arası ilişkilere önem verir, esnek ve yenilikçidirler, katılımı önemserler, otoriter değillerdir. Özverili çalışmalarıyla örgütte çalışanların saygısını kazanmış,

denge bozulduğu durumlarda ise farklı bir şekilde denge kurma çabasında olan kişilerden oluşmaktadır (Akt. Erdoğan, 2008). Günümüzde otoriter ve baskıcı anlayışın yerini modern yönetim anlayışı almıştır. Böylelikle iletişim güçlenecek ve verimlilik artışı sağlanacaktır. Bu şekilde belirlenen hedeflere ulaşmak için gidilen yolda karşılaşılan problemler az olacaktır. Karakteristik özellikler bakımından işini ciddiyetle yapan, sorumluluk sahibi, programlı ve uyumlu bir biçimde çalışmalar yapan yönetici çalışanların güvenini kazanacak ve başarı elde edecektir. Okul yönetimi, okulun etkili ve verimli olması bakımından önemli olup, okulun amaç ve politikalarını gerçekleştirmeyi amaçlar. Ayrıca okul yönetimi, hedeflediği amaçlara ulaşabilmek için okulun geleceğini planlamak için çaba gösterir (Demirtaş, Üstüner ve Özer, 2007: 422).

İşbirliği Destek ve Güven

Güven insanların diğer insanlardan beklediği olumlu davranışları içeren bir kavramdır. Güven örgüt içinde kişilerin birbirleri ile ilişkileri neticesinde oluşmaktadır. Güvenin oluşması insanlar arasındaki ilişkinin saygı ve sevgiye dayalı olarak gerçekleşmesi ile sağlanabilir (Yılmaz, 2006). Çalışanların bağlı olduğu örgütte gerçekleştirilen faaliyetlerin kendisi için tehdit oluşturmadığına ve örgüt için yararlı olacağı yönünde duyduğu güven örgütsel güven olarak tanımlanmaktadır (Tan ve Tan, 2000; Vineburgh, 2010). Örgütsel güvenin insanlar arasında işbirliği sağlamasından dolayı (Fard ve Karimi, 2015) yönetim literatüründe üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir konudur. Örgütsel güven önemli bir konu olduğundan yöneticilerin güveni sağlayabilmek için önlemler alması gerekmektedir. Bu bağlamda güvenin tesis edildiği bir ortam kurabilmek için yönetici olan kişilere ,aldıkları kararların gerekçeleri ile açıklamaları, çalışanlarına tarafsız davranacaklarını taahhüt etmeleri, dürüst olmaları, çalışanların duygularına önem vermeleri, aldıkları kararları uygularken tutarlı davranmaları, sözünde durmaları, yeterli olduklarını göstermeleri ve sır saklamaları önerilmektedir (Robbins ve Coulter, 2012).

Okullar toplum içerisinde çok fazla önem arz ettiğinden dolayı okulda güven önemi anlaşılması gereken bir konudur. Öğrenciler öğrenme faaliyetini gerçekleştirebilmek için öğretmene güvenmelidir. Okul çalışanlarının işbirliği içinde çalışabilmeleri için birbirlerine güvenmeleri gerekmektedir. Okula finansal anlamda destek veren kişilerin tekrar destek olabilmeleri için okula güvenmiş olmaları gerekmektedir (Tschannen-Moran ve Hoy, 2000). Açıklamalardan hareketle örgütsel güvenin, olumlu örgüt iklimi ile birlikte sağlıklı bir iletişim ile üyelerinin işbirliği içinde çalışarak kendi isteğiyle görev tanımından daha fazlasını yaparak örgütsel vatandaşlık davranışlarını gösterdiği, kişilerin beklentilerinin sağlandığı bir ortam oluşmasına yardımcı olduğu düşünülmektedir. Okul müdürlerinin etkin olabilmeleri etkili liderlik becerilerine bağlıdır bu da öğretmenler arasındaki ilişkilerin güçlü olması ile ilgilidir. İletişim becerileri güçlü olmayışı okul müdürlerinin işlerinde başarısız olmalarının en önemli

nedenlerindedir ve bu durumun okul ortamını olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir (Lovely, 2004). Okullar güven temeline dayanan bir kültürü oluşturmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle okul müdürü yaptığı eylemlerde güven verici olmaya dikkat etmelidir (Huber, 2010). Güven, işini doğru yapan okul müdürlerinin uzmanlığıyla sağlanabildiğinden güvenin hakim olduğu bir ortamın oluşabilmesi için okul müdürleri yoğun bir gayret göstermeli ve öğretmenler arası ilişkilerin iyi olmasına bağlı olan bu süreç çoğunlukla önemli derecede duygusal emek gerektirmektedir (Moos, 2005).

Okul Müdürünün Öğrenci Başarısına Etkileri

Öğrencilerin eğitim öğretim hayatı boyunca elde ettiği kazanımlar onların başarı durumlarının bir göstergesidir. Bütün bu kazanımlar öğrenmenin bir sonucudur. Öğrenmeyi etkileyen bir takım faktörler bulunmaktadır. Gagne'ye göre , öğrenmeye etki eden iç faktörler hazırbulunuşluk, zihinsel yeterlikler, bilişsel yöntemler, ilgi, bakış açısı ve değerler gibi duyuşsal özelliklerdir (Akt., Fidan, 1996:76). Ortamda bulunan uyarıcılar ortamın ses , ısınma, aydınlanma durumları ve zaman gibi unsurlar ise öğrenmeyi etkileyen dış faktörlerdendir (Fer ve Cırık, 2007). Dewey'e göre, öğrenci üzerinde öğretim hedeflerine ulaşılması, verim ve başarının artması, diğer faktörler ile birlikte, sosyal çevresi psikolojik ve duygusal durumu ruhsal ve fiziksel sağlığı da büyük oranda etkilidir.(Akt. Oğuzkan, 1985: 20). Okul kültürünün öğrencinin karakterinin şekillenmesinde onun öğrenip gelişmesinde etkili bir unsur olduğu görülmektedir. Okul kültürünün sağlanmasında ise yukarıda bahsedildiği gibi okul müdürüne çok büyük roller düşmektedir. Okul kültürü, eğitim -öğretim faaliyetlerini geliştirmesi, öğrenme ve gelişim çabalarını arttırıcı faktör olması bakımından önemli bir yerde görülmektedir (Balcı, 2007).

Okul kültürü öğrenci başarısını etkileyen aracı bir faktör olması bakımından araştırmacılar tarafından dikkatle incelenmiştir(Schoen ve Teddlie, 2008).Öğrencinin her alandaki başarısında yüksek oranda etkileri görülen okul kültürü öğretmenlerin başarı düzeyi, öğrencileri motive etme becerisi, yöneticilerin okul kültürünü geliştirme çabaları gibi faktörler ile ilgilidir. Okula bağlılık okulu benimseme ve onunla özdeşleşme olarak tanımlanabilir. Okula bağlı ve okula severek gelen öğrencilerin hem sosyal hem akademik anlamda daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Okula bağlılığın düşük olduğu öğrencilerde ise okula gelmek istememe başarı düşüklüğü, derslere karşı ilgisizlik ve disiplinsizlik davranışlarının ortaya çıktığı gözlenmiştir. Ergenlik çağında olan bireyler için okul hayatın merkezi konumundadır. Ergen bireyin karakterinin ve benlik saygısının oluşmasında okuldaki diğer üyeler ile kurulan ilişkiler, akademik başarı, sosyal ve sportif faaliyetlerde yapılan görevler, alınan dönütler önemli bir yere sahiptir (Yavuzer, 1999).

Okulda öğretmenler öğrencilere, birbirlerine ve topluma nasıl yaklaşmaları gerektiğini öğreterek özgüven gelişimine ve dolaylı yollardan da olsa kişilik gelişimine önemli derecede katkı sağlamış olurlar (Glasser, 1998).

Okul müdürü okulun gelişimi ve değişimi için kilit role sahiptir. Bu nedenle okul müdürünün birçok farklı alanda özellikle sosyal alanda uzmanlığı olmalıdır. Eğer okul müdürü koordinatör anlamda başarı sağlar ise öğrenci başarısını da arttıracakları aşikârdır. Nasıl ki orkestra şefleri koroyu usta bir şekilde yöneterek mükemmel bir eser ortaya koyabiliyorsa okul müdürü de farklı potansiyele sahip öğretmen ve personeli ortak amaçlar doğrultusunda yöneterek mükemmel sonuçlar ortaya koyabilir. Bir okulda öğrencinin başarısı, okul müdürü ve öğretmenin başarısıdır. Şişman (2002), okul içinde öğretimin ve öğrenmenin kalitesinin belirlenmesinde okul müdürünün liderlik davranışlarının önemli ölçüde etkili olduğunu belirtir. Okul müdürü lider vasfından dolayı öğretim kalitesinin ve öğrenci başarısının artırılması için gerekli önlemleri almalıdır. Okul müdürünün sergilediği liderlik davranışları sayesinde öğrencilerin başarıya ulaşabileceği söylenebilir.

Öncelikle okulun misyonu oluşturulmalıdır. Misyon hedef ve görev anlamına gelmektedir (TDK, 2013). Misyon, bir kurumun var olma nedenidir ; kurumun neyi, nasıl ve kim için yaptığını açık bir şekilde dile getirir (MEB, 2007). Misyon işletmelerde iki farklı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. İlk yaklaşımda işletmenin pazarını açıklayıp, hedef belirtir ikinci yaklaşım da ortak bir değer anlamı taşımaktadır (Dinçer, 2007). Eğer okulları da işletmeler gibi ele alırsak Pazar öğrenci ve velilerden oluşmaktadır. Okul misyonu belirlenerek hem öğrenci ve velilere yönelik amaçlar belirlenir hem de ortak değerler konusunda bilgilendirmeler yapılır. Okul misyonu oluşturulurken okul müdürü tüm paydaşların görüşlerini almalıdır. Misyon tüm paydaşların sorumluluğu altındadır. Okul müdürü herkesi işe katarak misyonun uygulanabilirliğini arttıracaktır. Örgütün vizyonu onun geleceğini gösteren bir resim gibi düşünülmesi mümkündür (Senge, 2002). Balcı'ya (2010) göre vizyon örgütün gelecekte ne olacağına ilişkin stratejik bir bakış ve geleceği kurgulamaktır. Okullar vizyon ile gelecekte ne olacaklarını görme imkânı bulabilmektedirler. Vizyonu ve misyonu başarılı bir şekilde oluşturulmuş okulların geleceği aydınlık olacaktır. Okul müdürleri ise tüm bunları yaparken lider ve itici güç olmalıdır.

Yüksek Beklenti Oluşturma

Okul müdürleri öğrencilerden yüksek beklentisi olduğunu dile getirmelidir. Balcı (2010) lideri planları oluşturan, yöneticiyi ise bunları uygulamaya koyan olarak tanımlamaktadır. Bir lider vasfında olan okul müdürü öğrencileri ve öğretmenleri için büyük planlar oluşturabilir. Bu planlamada öğrencilerden ve öğretmenlerden yüksek beklentiler ifade edilmelidir. İstenilen başarı kişinin kapasitesinden yüksek olabilir ancak hiç kimse kapasitesini tam olarak

bilmemektedir. Bu nedenle okul müdürü öğrenci ve öğretmenlerin kapasitesinin daha yüksek olduğuna inanmalı ve bu yönde hedefler belirlemelidir. Öğrenciler okullara bir amaç için gelmektedir. Ne yazık ki birçok öğrenci ve öğretmen bu amaçların neler olduğunun bilincinde olamayabilir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin başarabildiklerinden daha fazlasını başarmalarını bekleyen onların hedeflerini daha yükseklerle taşıyan okul müdürleri şüphesiz ki başarının da artmasını sağlayacaktır. Sürekli değişmekte olan dünya düzeni içerisinde şüphesiz ki okullar da değişmelidir. Değişime ayak uyduramayan okulların gelişiminden ve başarısından söz edilemez. Bunun sağlanmasında ise en etkin rol oynayacak olan isim okul müdür olacaktır. Gelişimi ve değişimi takip eden okullarda öğretmenler ve öğrenciler daha üretken olacaklardır bu durum onların başarısını da tetikleyen bir unsur olacaktır. Okul müdürleri eğer başarıya ulaşmak istiyorsa mutlaka bir lider olarak üzerine düşeni yapmalı müdürlüğü koltuğu doldurmaktan ibaret görmemelidir. Eğer üzerine düşen liderlik becerilerini sergiler ise başarı kaçınılmaz olacaktır.

Yapılan literatür çalışmalarında farklı okul başarılarına ait müdürlerinin aynı çalışmada görüşlerinin alındığı çalışmalarının çok az olduğu görülmüştür. Bu nedenle, yapılan bu çalışma ile 3 farklı başarı düzeyine sahip okul müdürlerinin okul başarısı üzerinde etki durumlarının saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, farklı seviyelerdeki okul yöneticilerinin görüşlerinden faydalanarak öğrenci başarısı üzerindeki faydalı olacak yöneticilerin temel kriterlerin belirlenmesidir. Çalışmanın, başarı ile yönetim şekli arasındaki ilişkiyi ele alacak muhtemel çalışmalara da referans olması beklenmektedir.

MATERYAL ve METOD

Bu araştırmada, özel durum (case study) yöntemi ile çalışma yapılandırılmıştır. Çünkü bu yöntem çok özel bir konu ya da durum üzerinde yoğunlaşma fırsatı vermektedir (Milas ve Huberman, 1994; Merriam, 1998).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde bulunan büyük bir şehirde çalışan 12 ilköğretim okul müdürü oluşturmaktadır. Çalışmaya katılacak okul müdürlerinin belirlenmesinde; farklı bölgelerde çalışıyor olmaları, çalıştıkları okulların Seviye Belirleme Sınavı'nda düşük-orta-yüksek başarı düzeyine sahip okul müdürleri olmaları gibi hususlar dikkate alınmıştır. Katılımcı Gruba ait Betimsel İstatistikler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Tablo 1).

Table 1. Katılımcı Gruba ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler		f
Cinsiyet	Kadın	0
	Erkek	12

	Ayvacık	5
	Bafra	1
İlçe	Canık	1
	Çarşamba	1
	İlkadım	1
	Düşük Başarı	3
Başarı Seviyesi	Orta Başarı	6
	Yüksek Başarı	3
Mesleki Kıdem	5-10 Yıl	3
	11-16 Yıl	6
	17-23 Yıl	3
İdarede Olunan Yıl	1-5 Yıl	8
	6-11 Yıl	4

Katılımcı gruba iat istatistiksel verilere bakıldığında yöneticilerin tamamının erkek olduğu görülmektedir. İlçe bakımından incelendiğinde 5 farklı ilçeden verilerin toplandığı görülmektedir. Başarı seviyesi bakımından 3 farklı başarı seviyesine sahip okullardan veriler toplanmıştır. Yöneticilerin mesleki kıdemlerine bakılığında en az 5 yıl en fazla 23 yıldır mesleklerini yürüttükleri görülmektedir. Yöneticilerin idarede olunan yıl bakımından kıdemleri incelendiğinde 1-5 yıl ve 6-11 yıldır idarecilik yaptıkları anlaşılmaktadır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bogdan ve Biklen (1992)'e göre görüşme, bireylerin perspektiflerini, tecrübelerini ve duygularını ortaya çıkarmada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir. Bu form araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacılar, öncelikle okul müdürlerinin öğrenci başarısına etkisini belirlemeye yönelik açık uçlu araştırma sorularından oluşan 3 maddelik bir taslak görüşme formu oluşturmuştur. Daha sonra bu form, okul müdürlerinin öğrenci başarısında etkili olup olmadığının ve hedef kitle düzeyine uygun olma durumunun incelenmesi için fen eğitimi ve eğitim bilimleri alanında doktora derecesine sahip iki uzmana sunulmuştur. Uzman görüşünde, örneğin “Okul müdürlerinin okul kültürü üzerine etkileri nelerdir?, Okul müdürlerinde bulunan liderlik özellikleri nelerdir, bunların okul kültürü üzerindeki etkileri nelerdir?” soruları yerine “Okul müdürlerinin okul kültürü üzerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “Liderlik özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?, Okul müdürlerinin liderlik özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz ? gibi yeni sorular eklenmiştir. Uzman görüşleri sonrası, uzmanların maddelerdeki düzeltme önerileri ile 5 maddelik bir görüşme formu elde edilmiştir. Daha sonra bu maddeler, 3 tane okul müdürüne cevaplamaları için verilmiştir. Bu şekilde, görüşme formu yönetici gözüyle de içerik, anlam vb. yönlerden incelenmiş ve formda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Okul müdürlerinin soruları cevaplamaları ve anlamadığı bir soru olup olmadığı sorularak görüşme formuna son şekli verilmiştir. Tüm bu işlemler sonrası 5 maddelik “Okul Müdürünün Okul Kültürü Etkisinin

Öğrenci Başarısına Etkisi Tespiti Görüşme Formu” son şeklini almıştır. Görüşme formunda yer alan üç örnek soru aşağıdadır:

- 1.Okul müdürlerinin okul kültürü üzerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Okul müdürlerinin liderlik özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz ?
- 3.Okul müdürlerinin okul kültürü üzerindeki etkilerinin öğrenci üzerinde etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz

Ortaokul okul müdürleri ile nihai formda yer alan sorular sessiz bir ortamda yüz yüze görüşülerek görüşlerini ses kayıt cihazına kayıt alınmıştır. Bu şekilde 12 orta okul müdüründen (3 düşük - 6 orta - 3 yüksek) veriler toplanmış ve okul müdürleri M1’den M12’ye kadar kodlar kodlar kullanılarak metinler oluşturulmuştur. Bu bağlamda şimdiki çalışmada, 2023-2024 eğitim öğretim yılında görüşme formu araştırmacılar tarafından rahat ve uygun bir ortamda gerçekleştirilmiş ve her bir görüşme yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Görüşme soruları, müdürlerin cevaplarına göre farklılık göstermiş ve veriler doygunluğa (saturation) ulaşıncaya kadar yarı yapılandırılmış görüşmeler devam etmiştir (Cohen, Manion ve Morrison, 2018).

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, öncelikle yazılı olanları bir metin haline getirilmiştir. Verilerin analizi ise içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu bağlamda elde edilen verilerin analizinde ise Creswell (2012)’in nitel analizler için önerdiği işlem basamakları takip edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle veriler bir nitel analiz programına aktarılmıştır. Her bir katılımcı ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler araştırmacılar tarafından önce bağımsız şekilde analiz edilmiştir. Daha sonra, iki araştırmacının verilerin analizindeki uyum yüzdesi hesaplanmış ve .94 olarak bulunmuştur (Miles ve Huberman, 1994). Daha sonra kategoriler ve kodlar üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve bu kategori ve kodlar iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Bu iki uzmandan gelen dönütlere göre kategori ve kodlarda gerekli değişikliklere gidilmiş ve bu şekilde kategori ve kodlara son şekli verilmiştir. Bu iki uzman ile araştırmacılar arasındaki uyum katsayıları ise sırasıyla .81 ve .80 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, nitel değerlendirmelerde doğrudan alıntıların bireylerin düşüncelerini olduğu gibi yansıtmada etkili olacağına inanıldığı (Yin, 1994) için elde edilen bazı veriler herhangi bir yorum yapılmadan aktarılmıştır.

Güvenirlilik ve Geçerlik

Verilerin analizinde katılımcılara yazılı olarak sunularak verilerin güvenirliliği sağlanmıştır. Creswell (2013) bu durumu üye kontrolü (member checking) olarak

tanımlamaktadır. Böylece katılımcının eksik ya da yanlış olduğunu düşündüğü bir düşüncesi varsa gerekli düzeltme ve eklemeler yapılabilecektir. Ek olarak, sonuçların raporlanmasında derinlemesine açıklama ve zenginlik sağlanması amacıyla katılımcı ifadeleri (thick description) metinde doğrudan alıntılanmıştır (Creswell, 2012). Ayrıca nitel araştırmalarda geçerlik kavramı yerine inanılabilirlik kavramı kullanılmaktadır (Shenton, 2004). (Guba ve Lincoln (1982)'a göre dört kriter devreye girmektedir: inanılabilirlik (credibility), (transferability), güvenilirlik (dependability) ve doğrulanabilirlik/onaylanabilirlik (confirmability). Güvenilirliği artırmak amacıyla verilerin gerçeğe ne kadar yakın olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bu durumda yazılı olarak görüşleri sunulmuş ve katılımcılarla ikinci kez görüşme yapılmıştır. Aktarılabilirlik için literatürdeki önceki çalışmalarla eşdeğerlikler belirlenmekte ve çıkarımların anlamlarını koruyarak benzer bağlamlara veya durumlara ne ölçüde uyarlanabileceği konusunda bilgi verilmektedir. Güvenilirlik, araştırma sonuçlarının ve yorumlarının tutarlı bir sürecin ürünü olduğu anlamına gelir. Bu amaçla daha önce de belirtildiği gibi veriler önce iki araştırmacı, daha sonra da uzmanlar (akran değerlendirmesi) tarafından analiz edilmiştir. Son olarak, doğrulanabilirlik, bir çalışmanın sonuçlarının araştırmacının önyargısını değil, araştırılan olguyu mümkün olduğunca yakından yansıtmalarını sağlayan kriterdir. Bunun için veriler belirli aralıklarla tekrar okunarak yeniden analiz edilir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu kısımda görüşme sorularından elde edilen verilerin analizlerinin sonuçları yer almaktadır. Yöntecilere okul kültürü denildiğinde neler akıllarına geldiği sorulmuş ve onu uygun cevaplar aşağıdaki tabloda yer almıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Okul kültürü denilince aklımıza neler geliyor? sorusuna ilişkin cevapların analizi

Başarı Düzeyi	Tema	Kategori-Kod	f
Yüksek	Ortak İş Gücü	Aidiyet	2
		Birliktelik	2
		Sorunsuz Organizasyon	2
		Değerler Bütünü	2
		Kendine Özgü Eğitim Anlayışı	3
		Pratik Çözüm	2
		Sinerji	3
		Uyum	5
		Paydaşların oluşturduğu yazılı olmayan kurallar	1
		Sağlıklı etkileşim	3
Orta	Kurallar Bütünü	İşbirliği	2
		Eğitim kalitesi	2
		Eğitim ortamı	2
		Atmosfer	2
		Mutluluk ve Başarı	6
		İnsan Olmak	1
		Diğer Okullardan Ayıran Tüm Nitelikler	3
Düşük	Normlar Bütünü	Paylaşılan Değerler	3

Okul kültürü denildiğinde yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin ortak iş gücü teması altında fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin bir kurallar bütünlüğü içindeki etkileşim ve iş birliğinin olduğu görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise normlar bütünü içinde insanı değerlere daha çok vurgu yapıldığı görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M1: *“Birliktelik,aidiyet,sorunsuz organizasyon, pratik çözüm, M5: “Okulun atmosferi, değerleri çevre ile etkileşimleri, eğitim kalitesi, eğitim ortamının hem öğrenenler hemde öğretmenler açısından geliştirilmesi, kurum içindeki tüm çalışanların mutluluğu gelmektedir.”, M12: Yönetici, öğretmen ve diğer çalışanların katkılarıyla oluşan ve paylaşılan değerler, inançlar ve normlar bütünüdür.”* Şeklinde dir.

Yöneticilere Okul müdürlerinin okul kültürü üzerindeki etkisi hakkında ne düşündükleri sorulmuş ve onu uygun cevaplar aşağıdaki tabloda yer almıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Okul müdürlerinin okul kültürü üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusuna ilişkin cevapların analizi

Başarı Düzeyi	Tema	Kategori-Kod	f
Yüksek	Yöneticilik	Baş aktör	3
		Lider	3
		Kılavuzluk Eden	3
		Pozitif ortam Sağlayan	3
		En önemli öge	2
		En etkin katılımcı	5
Orta	Etkililik	Birinci derece etkili olan	6
		Lider	2
		İş birliği Yapan	1
		Vizyonerliği	1
Düşük	Önemlilik	Etkili Kişi	1
		Değişkendir- Başarı ya da iyi birey olma	1
		En Önemli Unsur	1

Okul müdürlerinin okul kültürü üzerindeki etkisine bakıldığında, yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin lider teması altında baş aktör, kılavuz, lider, en önemli öge olarak fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin iş birliği yapan, birinci derecede etkiye sahip olunan ve vizyoner olarak okul kültürünü etkilediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise önemlilik esasını içinde insanı değerlere daha çok vurgu yaparak M12: *“Kişiden kişiye değişiyor. Bazıları başarı odaklı bazıları iyi birey olma odaklı emek harcıyor”* şeklinde kendilerini ifade ettikleri görülmektedir.

Yöneticilere okul müdürlerinin liderlik özellikleri hakkında ne düşündükleri sorulmuş ve onu uygun cevaplar aşağıdaki tabloda yer almıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Okul müdürlerinin liderlik özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusuna ilişkin cevapların analizi

Başarı Düzeyi	Tema	Kategori-Kod	f
Yüksek	Bütünleştirici	Uzlaşmacı	2
		Ara Bulucu	1
		Kişisel Yeterlilik	2
		Öncülük Eden	3
		Lider Olan	3
		Olmazsa Olmaz	1
Orta	Ortama Uyum	Mesleki Olgunluk	2
		Yeniliklere Açık	4
		Lider olan	1
		Duruma Göre Davranış Değiştiren	2
Düşük	Yönlendirici	Amaca uygun Hareket	1
		Şartlara Göre Yetki Kullanımı	1
		Çevresini Etkileyen	1

Okul müdürlerinin liderlik özellikleri hakkında etkisine bakıldığında, yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin bütünleştirici teması altında uzlaşmacı, ara bulucu, kişisel yeterliliği artırıcı olarak fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M1: *“Okul müdürü en başta uzlaşmacı olmalıdır, öğretmenler arası iletişimde meydana gelebilecek aksaklıklar ve yanlışlıklara ara buluculuk yaparak okul ortamında sükunetin hakim olmasını sağlamalıdır. Öğrenci ve öğretmenlere fırsat eşitliği sağlamalıdır. Eğitim öğretim sürecini yöneten öğretmenin, bu süreçte önüne çıkan engelleri aşmasında yardımcı olmalıdır. Eğitim faaliyetleri için gereken materyal ve öğrenme ortamlarının hazırlanmasını sağlamaktır. Türk milli eğitiminin genel amaçlarına, öğretmen ve ailelerin beklentilerine uygun davranışların kazanılması için uygun ortamların oluşturulmasına rehberlik etmelidir.”* M2: *“Okul müdürü her konuda öncü ve lider olmalıdır. At sahibine göre kişner atasözü okul müdürleri için son derece uygundur.”* şeklinde fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin ortama uyum sağlamaya çalıştıkları ve yeniliklere açık, mesleki olgunluğa sahip olunması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M5: *“Okul müdürü kadardır’ cümlesinin tam karşılığı”*, M7: *“Okul müdürlerinin liderlik tarzları iki ana kategoriye ayrılabilir. 1. Doğuştan liderlik, liderlik yeteneklerini doğal olarak taşıyan müdürlerin öğrencilerle etkili iletişim kurması, işbirliği teşvik etmesi ve vizyon belirlemesiyle karakterizedir. 2. Kanunlardan liderlik ise liderliklerini kurallar ve düzenlemelere dayandıran müdürler olarak açıklayabilirim. Bu tip müdürler okul politikalarını sıkı bir şekilde uygular, disiplini korur ve eğitim standartlarını yüksek tutarlar. Müdürler genellikle bu iki yaklaşımın bir kombinasyonunu benimserler, ancak liderlik tarzlarını okulun ihtiyaçlarına ve koşullarına göre şekillendirirler.”* şeklinde kendini ifade ettiği görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise yönlendiricilik içinde değişim gösterdiğine daha çok vurgu yaparak M11: *“Öğretmen, öğrenci, veli ve diğer tüm*

paydaşları hedefe yönelterek harekete geçirmek,onları aynı amaç doğrultusunda performans göstermeye sevk etmek”, M10: “Bazı durumlarda lider olursa da şartlar ve personele göre verilen yetkileri kullanarak yönetim sağlanıyor” şeklinde kendilerini ifade ettikleri görülmektedir.

Okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin okul kültürü üzerindeki etkileri hakkında ne düşündükleri sorulmuş ve onu uygun cevaplar aşağıdaki tabloda yer almıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Sizce liderlik özelliklerinin okul kültürü üzerindeki etkileri nelerdir? sorusuna ilişkin cevapların analizi

Başarı Düzeyi	Tema	Kategori-Kod	f
Yüksek		Lider olunması	3
		İş Başarısı	2
Orta	Lider	Kültürün Oluşması	1
		Lider olunması	6
Düşük		Aidiyet Duygusu	1
		Liderlik özelliklerinin bilinmesiyle sağlanan bir durum	2

Okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin okul kültürü üzerindeki etkileri hakkında etkisine bakıldığında, yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin liderlik teması altında iş başarısı, lider olunması olarak fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M1: “Okul müdürü lider özellikleri taşıyorsa okul kültürü oluşturmada başarılı olur.” M2: “Kurumuna yönetici olarak değil lider olarak katkıda bulunmak isteyen bir okul müdürü , okul kültürünün oluşmasında ve sürdürülmesinde birinci derece sorumlu kişidir. Öğretmenlere yaklaşımı, öğretmenlerin birbiri ve öğrencileri ile olan iletişimleri, belirlenen uzak ve yakın hedefler gibi bir çok faktör okul iklimine, dolayısıyla da bunu oluşturmakla sorumlu olan okul müdürüne bağlıdır. Okul dışı paydaşlar tarafından kolaylıkla algılanabilen bu atmosfer okul müdürünün liderlik özellikleri ile çok yakından ilgilidir. Çatışma durumunda etkisiz kalan, yönlendirme konusunda zafiyet gösteren, iletişimin etkililiği konusunda çaba sarfetmeyen bir okul yöneticisi okul kültürünün oluşumuna ve devam ettirilmesine hizmet etmemektedir.” şeklinde fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin lider olunması ve kültür sağlamaya çalıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M5: “Liderlik özellikleri, okul kültürünü derinden etkiler. İyi bir lider, öğrencilere ve personeline ilham verir, güçlü bir vizyon oluşturur ve işbirliği ile iletişimi teşvik eder. Bu lider, okulun değerlerini yansıtarak etik bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olur. Ayrıca, motivasyon sağlayarak ve çeşitliliği kutlayarak herkesin katılımını teşvik eder. Disiplin ve güvenlik konularında sorumluluk alırken, öğretmen ve personelin gelişimini destekler. Sonuç olarak, liderlik, okul kültürünü olumlu bir şekilde şekillendiren temel bir unsurdur ve başarının anahtarıdır.”, M7: “Liderlik özelliklerine sahip okul müdürleri kurumun kültürü üzerinde belirleyicidir.resmi ve gayriresmi ilişkileri güvenli bir ortam sunar.” şeklinde kendini ifade ettiği görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise lider teması içinde aidiyet gösterildiği ve

personelin bilmesi ile uyum sağlanan bir süreç olduğune vurgu yaparak kendilerini ifade ettikleri görülmektedir. Yöneticilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar ise; M11: “*Personel tarafından da liderlik özellikleri bilinir ve uyum sağlanırsa okul kültürüne katkısı büyük*”, M10: “*Okulun paydaşları üzerinde aidiyet duygusu gelişir*” şeklinde kendilerini ifade ettikleri görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırma Karadeniz Bölgesinde bulunan bir şehirde çalışan 12 ilköğretim okul müdürünü kapsamaktadır. Çalışma; okul müdürlerinin farklı bölgelerde çalışması, çalıştıkları okullarda seviye belirleme sınavında ortaya çıkan başarı düzeyi gibi çeşitli hususlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiş ve veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda; yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin ortak iş gücü teması altında fikirlerini ifade ettikleri, orta başarıya sahip okul yöneticilerinin, bir kurallar bütünü içinde etkileşim ve iş birliğinin olduğu, düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise normlar bütünü içinde insani değerlendirmelere vurgu yaptığı görülmektedir (Campoo, 1993;Yalçınkaya, 2002). Okul müdürlerinin okul kültürü üzerindeki etkisine bakıldığında ise yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin lider teması altında baş aktör, kılavuz, lider, en önemli öge olarak fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin iş birliği yapan, birinci derecede etkiye sahip olunan ve vizyoner olarak okul kültürünü etkilediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise önemlilik esası içinde insanı değerlere daha çok vurgu yaptıkları gözlenmiştir (Koçak ve Helvacı, 2011).

Okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin okul kültürü üzerindeki etkileri hakkında etkisine bakıldığında, yüksek başarıya sahip okul yöneticilerinin liderlik teması altında iş başarısı, lider olunması olarak fikirlerini ifade ettikleri görülmektedir. Orta başarıya sahip okul yöneticilerinin lider olunması ve kültür sağlamaya çalıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Düşük başarıya sahip okul yöneticilerinin ise lider teması içinde aidiyet gösterildiği ve personelin bilmesi ile uyum sağlanan bir süreç olduğune vurgu yaparak kendilerini ifade ettikleri görülmektedir (Jacobson, Johnson, Ylimaki ve Giles, 2005). Yapmış olduğu çalışmada bizim çalışmamız ile benzer sonuçlara ulaşmış olan Cole-Henderson (2000) ve Alig-Mielcarek (2003) okulların başarısı üzerinde okul müdürlerinin ve liderlik özelliklerini kullanmalarının çok etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Helvacı ve Aydoğan (2011) okul yöneticisinin çalışanları ile iyi ilişkiler kurmasının başarıda etkili olduğu sonucuna varmıştır. Kowalski, McCord, Petersan,Young ve Ellerson (2010) yöneticilerin çalışanları ile olumlu ilişkiler kurmasının okul ortamındaki pek çok sorunu çözdüğünü ortaya koymuştur.

Bu araştırma okul yöneticilerinin okul kültürü üzerine etkilerinin öğrenci başarısını nasıl etkilediğinin gözlenmesi için yapılmıştır. Okul ortamının öğretmenler ve öğrenciler için olumlu görülmesi okul müdürünün liderlik özelliklerine bağlıdır (Töremen, 2004). Öğretmenlerin

görüşlerine önem vermek, onların mesleki anlamda vermiş oldukları kararlara güvenmek, onları karar alma süreçlerine dahil etmek motivasyonlarını arttırarak öğrencilerine daha fazla sarılmalarını sağlayacak ve öğrenci başarılarını arttıracaktır (Karpicke ve Murphy, 1996). İlgili çalışmada da ortaya koyduğumuz gibi yüksek başarıya sahip yöneticilerin çalışanları ile güçlü bir işbirliği kurduğu ve onları süreçlere dahil ettiği görülmektedir. Demirtaş (2010) yapmış olduğu çalışmada bizim çalışmamıza benzer bulgular ortaya koymuştur. Liderlik rolleri ile öğrenci başarısı arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yine Hoy (1990) yapmış olduğu çalışmada yöneticilerinin liderlik özelliklerinin yüksek olduğu okullarda öğrenci başarısının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ayık'ın (2007) ilköğretim okullarında yaptığı araştırmada okul kültürünün güçlü olmasının okulun etkililiğini arttırdığını okul kültürü ile ilgili görüşlerin yönetici ve öğretmenlerin cinsiyetlerine bağlı olarak değişmediği görülmüştür. Eyüboğlu'nun (2006) yapmış olduğu araştırmaya göre ise kadın ve kıdemi fazla olan öğretmenlerin okul kültürünü oluşturmada daha etkili olduğu gözlenmiştir. İlgili çalışmada tüm yöneticilerin cinsiyetlerinin erkek olduğu ve okul kültürü ile ilgili farklı görüşlerin bulunduğu düşünüldüğünde bu konudaki görüşlerin cinsiyetlerden bağımsız olduğu düşünülebilir.

Çakır'ın (2007) ilköğretim okullarında yapmış olduğu çalışmada yöneticilerin iletişim becerilerinin güçlü olmasının okul kültürüne çok önemli etkileri olduğunu ancak bunun en önemli etken olmasa da güçlü bir etken olduğunu dile getirmiştir. İlgili çalışmada okul yöneticilerinin okul kültürünü oluşturmada çok önemli bir etken olduğu görülmektedir. Demirtaş ve Ersözlü'nün (2007) yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre etkili bir okul kültürünün varlığı ve işbirlikçi bir lider ile öğretmen ilişkilerinin daha güçlü olduğu ve öğrenci başarılarının yüksek olduğu görülmüştür. Biz de yapmış olduğumuz görüşme sonuçlarından yola çıktığımızda işbirlikçi bir liderin etkili okul kültürü oluşturmada başarılı olduğu bu başarının ise öğrenci başarısını da arttırdığı görülmüştür.

Kolatan'ın (2008) yılında yapmış olduğu araştırma okul müdürlerinin kıdeminin artması okul kültürünü etkin kullanım oranlarını arttırdığını ve buna ek olarak lisansüstü eğitimi almış yöneticilerin okul kültürünü sağlama konusunda daha başarılı olduklarını ifade etmiştir. Yine benzer konuda Şimşek'in (2003) yapmış olduğu araştırmada kıdemi az olan öğretmenlerin okul kültürünü kavrama konusunda zorluk çektiğini tespit etmiştir. Çeliksönmez'in (2005) yapmış olduğu çalışmada da okul kültürünün oluşturulmasında kıdemin önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bizim yapmış olduğumuz çalışmada kıdem yılına göre idarecilerin liderlik ile ilgili görüşleri incelendiğinde kıdem yılı arttıkça liderlik özelliklerinin ve işbirlikçi yönetime dair görüşlerin arttığını olumlu okul kültürü oluşturmanın etkilerinin fark edildiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Gezer'in (2005) yılında yapmış olduğu çalışmada öğretmenler okul kültürünün motive edici ve başarıyı arttırıcı bulurken öğrencilerin okul kültürünü başarıyı etkilemesi yönünden anlamlı bulmadığını göstermiştir. Bizim çalışmamızda ise etkili bir liderin oluşturmuş olduğu okul

kültürünün başarıyı pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Brookover'ın (1978) yapmış olduğu çalışma okul yöneticisinin etkili bir lider olmasının öğrenci başarısını arttırdığı yönünde verilere ulaşmıştır. Fullan'ın (2002) yapmış olduğu araştırmada ise okul müdürünün liderliği öğrenci başarısını artırma yönünde kilit rol oynamakta fakat tek başına yeterli olmamaktadır. Öğrenci başarısının artırılması için okul müdürünün öğrenme kültürünü okulda yaygınlaştırması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu durum bizim çalışmamıza ek olarak lider pozisyonunda olan okul müdürünün öğrencilerde öğrenmeyi öğrenmelerini geliştirici bir takım çalışmalar yapması gerektiğini belirtmektedir. Okul kültürü ve öğrenci başarısını etkileyen etkenler konusunda yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde öğrenci başarısının artırılmasında aile, bireysel farklılıklar ve sosyoekonomik durumundan ziyade okul kültürünün olumlu etkileri görülmüştür (Özkara ve Tunç, 2020; Yörük ve Şahin, 2012). Koyuncu ve Kazak (2023) tarafından yapılan başka bir araştırmada ise okul yöneticilerinin yönetim becerileri ile okul etkililiği arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular araştırmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bizim yapmış olduğumuz çalışma ile de okul kültürünün oluşmasında en önemli etkenin okul müdürünün liderlik özellikleri olduğu ve bu özelliklerini kullanarak öğretmen ve öğrencilerde başarıya ulaşmaya yönelik motivasyonlar oluşturarak öğrencileri başarıya taşıyacağını söyleyebiliriz. Okul yöneticileri liderlik özelliklerinin geliştirilmesi için hizmet içi eğitimlere tabi tutulabilirler. Okul müdürlerinin seçilmesi için yönetim ve liderlik konularında belli eğitimler almaları kriteri getirilmeli ya da konu ile ilgili lisansüstü eğitim şartları aranmalıdır. Okul yöneticileri adil olabilmeli, olumlu olumsuz eleştiriler yapabilmeli, öğretmenler ile işbirliği içinde hareket edebilmeli.

KAYNAKLAR

- Akşit S., 2007. Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(2), 441-460.
- Alig-Mielcarek, J. M., 2003. A model of school success: Instructional leadership, academic press, and student achievement. Unpublished doctoral dissertation, The Ohio State university.
- Arslan, M., Özer, N., ve Bakır, Ağiroğlu A., 2009. Okul Kültürüne İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri: Nitel Bir Araştırma. İlköğretim Online, 8(1), 268-281.
- Aydın, M., 2008. Eğitim Yönetimi (8. Baskı). Ankara: Hatiboğlu Basım Ve Yayın.
- Ayık, A., 2007. İlköğretim Okullarında Oluşturulan Okul Kültürü İle Okulların Etkililiği Arasındaki İlişki (Erzurum İli Örneği), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ayık, A., ve Ada, G., 2009. İlköğretim Okullarında Oluşturulan Okul Kültürü İle Okulların Etkililiği Arasındaki İlişki. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 429-446.
- Balcı, A., 2007. Etkili Okul ve Okul Geliştirme. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara
- Balcı, A., 2010. Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Pegem Akademi, Ankara.
- Balcı, A., 2013. Etkili Okul ve Okul Geliştirme: Kuram, Uygulama ve Araştırma, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balkar, B., 2009. Okul-Aile İşbirliği Sürecine İlişkin Veli ve Öğretmen Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(36), 105-123.
- Bass, B. M., ve Avolio, B. J., 1997. Concepts Of Leadership. Leadership: Understanding The Dynamics Of Power and Influence In Organizations, 3- 22.
- Benawa, A., Martoredjo, N. T., ve Laurentius, L. Y., 2017. The Effect Of Lecturer Leadership and Organizational Culture On The Students' Spirit Character Building. In Human System Interactions (HSI) 2017 10th International Conference On (Pp. 116-118).
- Bogdan, RC ve Biklen, SK., 1992. Eğitim için Nitel Araştırma: Teori ve Yöntemlere Giriş. Boston: Allyn ve Bacon.
- Bursalıoğlu, Z., 2008. Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara: Pegem Akademi.
- Brookover, W., B., Schweitzer, J., H., Schneider, J., M., Beady, C., H., Flood, P., K., and Wisenbaker, J., M., 1978. Elementary school social climate and school achievement. American Educational Research Journal, 15(2), 301-318.
- Çakır, A., 2007. İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri ve Okul Kültürü Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Campo 1, C. À., 1993. Collaborative school cultures: How principals make a difference. School Organization, 13(2), 119-127.

- Çelik, V., 2012a. Eğitimsel Liderlik. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çelik, V., 2012b. Okul Kültürü ve Yönetimi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çeliksönmez, H., 2005. Okul Müdürlerinin Okul Kültürünün Oluşturulması, Sürdürülmesi ve Değiştirilmesindeki Rolü (Van İli Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Çevik, A., ve Köse, A., 2017. Öğretmenlerin Okul Kültürü Algıları İle Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelemesi. *Itobiad: Journal of the Human ve Social Science Researches*, 6(2), 996-1014.
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K., 2018. *Research Methods In Education*. New York, NY: Routledge.
- Cole-Henderson, B., 2000. Organizational characteristics of schools that successfully serve low-income urban African American students. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 5(1ve2), 77-91.
- Colville, K. A., 2007. *The Role Of Trust In An Effective School Culture* (Thesis, Master Of Educational Leadership). The University Of Waikato, Hamilton, New Zealand. Retrieved From.
- Creswell, J. W., 2012. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th Edition). London: SAGE Publications
- Creswell, J. W., 2013. *Qualitative Inquiry ve Research Design Choosing Among Five Approaches* (3rd Ed.). Thousand Oaks, CA SAGE Publications.
- Deal T. E., ve Peterson, K. D., 1990. *The Principal's Role In Shaping School Culture*. US Department Of Education, United States.
- Dean, J., 2002. *Managing The Secondary School* (Second Edition). Taylor ve Francis e-Library
- Dean, J., 2005. *Improving The Primary School*. London and New York: Routledge.
- Demirtaş Z., ve Ersözülü A., 2007. Okul Kültürü İle Öğrencilerin Şiddete Başvurma Davranışları Arasındaki İlişkiler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2, 178-189.
- Demirtaş, H., Üstüner, M., ve Özer, N., 2007. Okul Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Öğrenci ve Okul İle İlgili Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 421-455.
- Demirtaş, Z., 2010. Okul kültürü ile öğrenci başarısı arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 35(158).
- Dessel, A., 2010. *Prejudice İn Schools: Promotion Of An Inclusive Culture And Climate*. *Education and Urban Society*, 42(4), 407-429.
- Devos, G., Bouckenhooge, D., Engels, N., Hotton, G., ve Aelterman, A., 2007. *An Assessment Of Well-Being Of Principals İn Flemish Primary Schools*. *Journal of Educational Administration*, 45(1), 33-61.
- Dinçer, Ö., 2007. *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. Alfa Basım Yayım, İstanbul.

- Drucker, P. F., 1992. Yeni Gerçekler. (2.Baskı) (Çev. Birtane Karanakçı). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Erkan, H., 1993. Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme. Ankara: Türkiye İş Bankası
- Eyüboğlu, Ö., 2006. Okul Kültürünün Oluşturulmasında Öğretmenlerin Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Fard, P. G., ve Karimi, F., 2015. The Relationship Between Organizational Trust and Organizational Silence with Job Satisfaction and Organizational Commitment of The Employees of University. *International Education Studies*, 8(11), 219-227.
- Fer, S., ve Cırık, İ., 2007. Yapılandırmacı Öğrenme-Kuramdan Uygulamaya. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Fidan, N., 1996. Okulda Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Fleming, J., ve Kleinhenz, E., 2007. Towards A Moving School: Developing A Professional Learning And Performance Culture. Camberwel: Australian Council For Educational Research Ltd.
- Fullan, M., 2002. "The Change Leader". *Educational Leadership*. 59 (8), p.16
- Gezer, B., 2005. Okul Kültürünün Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi (Elazığ İli Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Glasser, W., 1998. Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi (Seçim Teorisi). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Gligorović, B., Nikolić, M., Terek, E., Glušac, D., ve Tasić, I. The Impact Of School Culture On Serbian Primary Teachers' Job Satisfaction Okul Kültürünün Sırp İlköğretim Öğretmenlerinin İş Doyumu Üzerine Etkisi.
- Hallam, P. R., Hite, J. M., Hite, S. J., ve Mugimu, C. B., 2009. The Development And Role Of Trust In Educational Leadership: A Comparative Study Of Us And Ugandan School Administrators. In *Educational Leadership: Global 206 Contexts And International Comparisons* (Pp. 49-80). Emerald Group Publishing Limited.
- Halsall, R., 1998. Teacher Research And School Improvement. Opening Doors From The Inside. Philadelphia: Open University Press.
- Helvacı, M. A., ve Aydoğan, İ., 2011. Etkili okul ve etkili okul müdürüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4(2), 41-60
- Hoy, W. K., ve Miskel, C. G., 2012. Eğitim Yönetimi (7. Baskı). (Çev. Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel.
- Huber, S., 2009. School Leadership-International Perspectives (Vol. 10). Springer Science ve Business Media.

- Jacobson, S. L., Johnson, L., Ylimaki, R., ve Giles, C., 2005. Successful leadership in challenging US schools: enabling principles, enabling schools. *Journal of Educational Administration*, 43(6), 607-618.
- Kadıoğlu Ateğ, H., ve Vatansever Bayraktar, H., 2018. Sınıf Öğretmenlerinin Okul Kültürü Algısı ile İş Doyumu Arasındaki İlişki. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 127-162.
- Kaplan, L. S., ve Owings, W. A., 2013. *Culture Re-Boot: Reinvigorating School Culture To Improve Student Outcomes*. Corwin Press.
- Karpicke, H., ve Murphy M. E., 1996. Productive School Culture: Principals working from the Inside, *NASSP Bulletin*, 80, 26-35.
- Kaya, H., 2009. Okul Kültürünün Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi (Batman İli Örneği)/ The Effect Of School Culture On The Students Achievement (The Case Of Batman Provincial).
- Koçak F., ve Helvacı, M. A., 2011. Okul yöneticilerinin etkililiği (Uşak İli Örneği). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-55.
- Kolatan, R., 2008. Eğitim yöneticilerinin okul kültürünün oluşturulmasında ve sürdürülmesindeki rolü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kowalski, T. J., McCord, R. S., Petersen, G. J., Young, I. P., ve Ellerson, N. M., 2010. *The American schools superintendent: 2010 decennial study* Lanham, Md.: Rowmave Littlefield Education
- Koyuncu, V., ve Kazak, E., 2023. Okul Müdürlerinin Yönetim Becerileri İle Okul Etkililiği Arasındaki İlişki. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1536-1556.
- Lovely, S., 2004. *Staffing The Principalship: Finding, Coaching, And Mentoring School Leaders*. Alexandria: Ascd.
- Meb, 2007. *Planlı Okul Gelişim Modeli*. (4. Baskı). Meb Earged Yayını, Ankara.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research And Case Study Applications In Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M., 1994. *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*, 2nd Edition, Thousand Oaks, Ca: Sage
- Moos, L., 2005. Regulation And Trust: Negotiating Relationship (Ed. Ciaran Sugrue), İçinde *Passionate Principalship* (S.105-122), Abingdon: Routledge falmer.
- Oğuzkan, A. F., 1989. *Orta Dereceli Okullarda Öğretim:(Amaç, İlke, Yöntem Ve Teknikler.)* Ankara.
- Özkara, E., ve Tunç, B., 2020. Okul Yöneticilerinin Çatışma Yönetim Stratejileri ile Okul Kültürü Arasındaki İlişkinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 53(3), 1-18.

- Peterson, K. D., ve Deal, T. E., 2002. *The Shaping School Culture Fieldbook*. San Francisco: The Jossey-Bass Education Series.
- Raman, A., Ying, L. T., ve Khalid, R., 2015. *The Relationship Between Culture And Organizational Commitment Among Chinese Primary School Teachers*. *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 6(2), 93-100.
- Robbins, S. P., ve Coulter, M., 2004. *Management (Eleventh Edition)*. New Jersey: Pearson.
- Robbins, S.P., ve Judge, T.A., 2012. *Örgütsel Davranış (Çev. İnci Erdem)* Ankara: Nobel.
- Şahin, S., 2004. *Okul Müdürlerinin Dönüşümcü ve Sürdürümcü Liderlik Stilleri İle Okul Kültürü Arasındaki İlişkiler*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 365-396
- Schoen, L. T., ve Teddie, C., 2008. *A New Model Of Culture: Aresponse To Call For Conceptual Clarity, School Effectiveness And School Improvement*. 19(2), 129-153.
- Senge, M., 2002. *Beşinci Disiplin, Çevirenler: Ayşegül İldeniz-Ahmet Doğukan*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Senge, P. M., 1993. *The Fifth Discipline: The Art and Practice Of The Learning Organization*, New York: Doubleday.
- Sergiovanni, T., ve Starratt, R., 1987. *Supervision: Human Perspectives*. New York: Mcgraw-Hill
- Sezgin, F., 2010. *Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü*. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 142-159.
- Shenton, A. K., 2004. *Strategies For Ensuring Trustworthiness In Qualitative Research Projects*. *Education For Information*, 22(2), 63-75
- Simorangkir, M., Siburian, P., ve Rahman, A., 2018. *The effect of organizational culture, knowledge of educational management, work motivation and job satisfaction to performance of the state primary school principals in north tapanuli district*. *International Journal Of Development And Sustainabilit* 7(3), 1117-1142.
- Şimşek, Y., 2003. *Okul müdürlerinin iletişim becerileri ile okul kültürü arasındaki ilişki. (Eskişehir ili örneği) [Yayımlanmamış doktora tezi]*. Anadolu Üniversitesi.
- Şişman, M., 2002a. *Eğitimde Mükemmellik Arayışı (Etkili Okul)*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Şişman, M., 2002b. *Öğretim Liderliği*. Pegem Yayınları, Ankara.
- Şişman, M., Güleş, H., ve Dönmez, A., 2010. *Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi*. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167- 182.
- Stergios, T., Dimitrios, B., Efstathios, V., George, A., Labros, S., Sofia, P., ve Athanasios, K., 2017. *Educational Leadership And School Culture - The Role Of The School Leader*. Conference Paper. December 2017, 114-121.
- Taymaz, H., 2003. *İlköğretim ve Ortaöğretim Okulu Müdürleri İçin Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayınları.

- Töremen, F., 2004. A study leadership of facilitative behavior and its role on the success of schools, *International Journal of Educational Reform*, University of South Florida, 13 (3), 295-306.
- Tschannen-Moran, M., ve Hoy, W. K., 2000. A Multidisciplinary Analysis Of The Nature, Meaning, and Measurement Of Trust. *Review Of Educational Research*, 70(4), 547-593
- Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, [Http://Tdkterim.Gov.Tr/Bts/](http://Tdkterim.Gov.Tr/Bts/).
- Veeriah, J., Piaw, C. Y., ve Li, S. Y., 2017. The impact of school culture on teachers' organizational commitment in primary cluster schools in selangor. *Educational Leader (Pemimpin Pendidikan)*, 2017(5), 1-18.
- Weiner, B., 1994. Integrating Social And Personal Theories Of Achievement Striving. *Review of Educational Research*, 64(4), 557-573.
- Yavuzer, H., 1999. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, E., 2006. Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yin, R. K. (1994). *Case Study Research Design and Methods*. Sage Publications.
- You, S., Kim, A. Y., ve Lim, S. A., 2017. Job Satisfaction Among Secondary Teachers In Korea: Effects Of Teachers' Sense Of Efficacy and School Culture. *Educational Management Administration ve Leadership*, 45(2), 284-297
- Zmuda, A., Kuklis, R., ve Kline, E., 2004. *Transforming Schools: Creating A Culture Of Continuous Improvement*. Alexandria: Ascd.

İnsan Yaşam Döngüsünün Psikiyatrik Riskler Açısından Değerlendirilmesi

Vedat KARAÇOBAN^{1*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun

¹<https://orcid.org/0009-0001-9384-8785>

*Corresponding author: vedat1554@hotmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10727129>

Araştırma Makalesi/Derleme

Makale Tarihiçesi:

Geliş tarihi: 21.10.2023

Kabul tarihi: 10.12.2023

Online Yayınlanma: 29.02.2024

Anahtar Kelimeler

- 1 Yaşam Döngüsü
- 2 Yaşam Evreleri
- 3 Covid19
- 4 Pandemi

ÖZET

Bu araştırma bireylerin yaşam döngülerini psikiyatrik açıdan ele alan ve dönemlerde geçirilmesi gereken özellikler, dönemlerdeki riskler, göç, savaş, pandemi vb.. olayların bireyler üzerindeki etkisi ve sonuçlarının nasıl etki ettiği yaşam döngümüz üzerindeki etkilerinin en hafif bir şekilde atlatılmasını hedefleyen bir çalışma alanıdır. Literatür taramasıyla elde edilen veriler ve bilgiler ışığında hareket edilerek hedefe ulaşmak için çalışmalar yapılmıştır. İncelemeye alınan yaş dönemlerinde meydana gelen riskleri dönemler bazında bireyler üzerinde etkilerinin kavramsal metodolojik nicel ve nitel değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında yorumlamalar yapılarak yaşam döngüsünün psikiyatrik açıdan değerlendirilmesi, dönemlerin bir biri ile olan ilişkisi incelenerek sonuçların amaca uygunluğuna bakılmıştır. Sağlıklı bir yaşam döngüsü için kişinin dışı dönük ve düşüncelerini paylaşan bir kişilik yapısına sahip olunması gerektiği ailesi ve arkadaşları ile sosyal bir ortam içerisinde sağlıklı beraberlikler geçirmeleri, evreleri sağlıklı ve nitelikli geçirmeye yönelik adımların atılması, gerektiği yerde tedavi yöntemlerinin uygulanması amaçlanmaktadır.

Evaluation of the Human Life Cycle in Terms of Psychiatric Risks

Research article/Reviews

Article History:

Received: 21.10.2023

Accept: 10.12.2023

Available online: 29.02.2024

Keywords:

- 1 Data
- 2 Management
- 3 Data –driven management
- 4 Efficiency

ABSTRACT

This research is a field of study that deals with the life cycles of individuals from a psychiatric perspective and aims to overcome the characteristics that need to be experienced in periods, the risks in periods, the effects of events such as migration, war, pandemics, etc. on individuals and how their consequences affect our life cycle in the least possible way. Studies have been carried out to achieve the goal, acting in the light of the data and information obtained through literature review. A conceptual, methodological, quantitative and qualitative evaluation of the risks occurring in the age periods examined and their effects on individuals was made on a per-period basis. The life cycle was evaluated from a psychiatric perspective by making interpretations in the light of the data obtained, and the suitability of the results for the purpose was examined by examining the relationship between the periods. For a healthy life cycle, the aim is to have a personality that is extroverted and shares thoughts, to spend healthy relationships with family and friends in a social environment, to take steps to pass the stages in a healthy and qualified way, and to apply treatment methods where necessary.

GİRİŞ

İnsan çok kıymetli bir canlıdır yaratılmışların en değerlisidir önemli olan bu kıymetli varlığı keşfetmektir. Yaşam döngüsündeki psikiyatrik riskleri iyi anlayabilmemiz için doğum öncesi, bebeklik, ilk çocukluk, ikinci çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini bilmemiz önemlidir. Bu dönemlerin her birinde birey farklı yaş dönemlerinde olup farklı ruhsal problemler yaşayabilmektedir. Yetişkinlik döneminde rastlanan psikiyatrik rahatsızlıkların temelinde genellikle çocukluk çağında ve adölesan dönemde yaşanmış travmalar yatmaktadır. Uzun süren psikoterapi destekli psikofarmakolojik tedaviler ile iyileşme görülmekte ancak bu süreç olarak uzun zaman almaktadır. Bu sebeple ruhsal sorunların başlangıç yaşları göz önünde bulundurulduğunda koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Yaş dönemlerine özel yoğun yaşanan davranış ve duygular vardır. Eğitimcinin eğitim verdiği yaş grubunu biyo-psiko-sosyal açıdan tanınması, varsa ruhsal rahatsızlığı olan veya akran zorbalığına maruz kalan bireyleri erken tespit etmesi, gerektiğinde aile ile de beraber hareket edip bir an önce sağaltımın olması ilerde yaşanacak birçok rahatsızlığın önüne geçecektir.

Riskler yaşam döngüsünde bir bozukluk geliştirme olasılığını artırır. Risk faktörleri bozukluğa veya soruna neden olmaz ve hastalığın semptomları değildir, ancak semptomların ortaya çıkma olasılığını etkileyen faktörlerdir. Genetik, biyolojik, çevresel, kültürel ve mesleki dahil olmak üzere birçok farklı türde risk faktörü vardır. Cinsiyet bile bazı bozukluklar için bir risk faktörüdür (örneğin, erkeklerden daha fazla kadınlar depresyon yaşar) (Boyd M.A. (2008).

Doğum Öncesi Dönemin Psikiyatrik Etkisi

Anne karnındaki bebek bilinçli-farkında bir varlıktır. Bebekler anne karnındayken çevrelerinde olanların, özellikle de bizzat kendilerini etkileyebilecek olayların, farkındadır. Doğum öncesi ve sonrası zamanlarda agresyona ve şiddetmaruz kalınması ile doğru orantılı olarak bebekte psikolojik sıkıntılar görülebilir. Anne karnındaki bebekler şiddet ve agresif içeren enerjiyi almakta ve daha sonraki yaşantılarında bu yaşadıklarını tekrarlamaktadırlar. Bu sürece Freud, tekrarlama ismini vermektedir. Başka bir deyişle, anne karnındaki deneyimlerin sonrasında gelen olayların nasıl algılandıklarını etkilediği anlamına tekrarlama denilmektedir(Emerson, W.R. (1995)

Gebelikte Madde Kullanımının Bebeğe Psikiyatrik Etkisi

Fetal Alkol Spektum Bozukluğu, pek çok öğrenme güçlüğü ile karakterizedir. FASB' li çocukların anneleri gebeliğinde ağır alkol veya uyuşturucu kullanan kadınlardır. FASB' li çocukların pek çoğunda öğrenme güçlüğü vardır ve çoğunun zeka seviyesi ortalamanın altındadır veya zihinsel engellidir. Gebeliğinde sigara kullanan kadınların bebeklerinde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve kalp hastalığı risk faktörü olduğu söylenmektedir. Doğum öncesi kokaine maruz kalma uyarılma azlığı, hiperaktivite bozukluğu, bilgi işleme süreci ve dil gelişiminde bozukluk görülme olasılığı artmaktadır. Gebelikte marihuana veya eroin kullanan annelerin bebeklerinde düşük zeka düzeyi, davranış problemleri, dikkat eksikliği riski daha yüksektir.(Santrock,J.W.(2010).

Anne Çocuk Bağlanma Eksikliğinin Psikiyatrik Etkisi

Bağlanma eksikliği çocuğu agresif ve şiddete eğilimli hale getirir. Tedavi edilmeyen travmalar bağlanmaya karşı negatif etkisi artmaktadır. Çünkü travmatize bir bebek kendini korumaya odaklı bir duruş sergileyecek ve dünyaya karşı savunmacı olacaktır. Anne karnındaki travmalar daha sonraki deneyimler için “temel” oluşturmakta, yaşam deneyimlerine dönük algı geçmişe ait ve çözüme kavuşmamış travmalarla şekillenmektedir. Bağlanma sürecine anestezinin de negatif bir etkisi vardır. Doğumda alınan anestezi bebekleri (ve hatta anneleri) hissizleştirmekte ve bağlanma süreci için uygunsuz duruma getirmektedir. Anne ile sağlam ve güvenli bir bağ oluşturamayan çocukların eğitsel ve davranışsal sorunlar yaşama olasılığı kaçınılmazdır (Emerson, W.R. (1995).

Kadınlar, doğumdan sonra ilk yılda psikiyatrik hastalıklar (anksiyete bozuklukları, obsesif-kompulsif hastalıklar, depresyon) açısından önemli bir risk içerisindedir. Doğum sonrası (postpartum) depresyon sıklığı %5-20 arasında bildirilmekle birlikte, çoğunlukla sıklığının yaklaşık %10 olarak kabul edilmektedir. Genellikle doğumdan sonraki 2.-8. hafta içerisinde başlar ve en çok 1 yıl en az 2 hafta kadar sürer. Tedavi olamayan kadınlarda kendiliğinden 3 ay ile 1 yıl arasında düzelir. Kadınların bazı risk etmenlerini taşıması doğum sonrası depresyonu tetiklemektedir. Bu risk etmenleri eşinin veya kadının işsizliği, yetersiz olan sosyal desteği, beklenmedik yaşamsal olaylar (ölüm, ayrılık vb.), planlanmamış gebelikler, evlilikle ilgili sorunlar, multiparite, gebeliklerde daha önce depresyon geçirilmesi, anne sütü ile beslememe, erken anne-bebek ayrılığı ve bebeğin bakımı, kayıpla sonlanan gebelik ve doğum deneyimleri, ile ilgili kaygılardır. Bu aşamada annede bebeğine karşı olumsuz duygular ön plana çıkmaktadır. (Bayar R, Gökçay G, (1999); Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001);Gürel S, Gürel H, (2000); Kara, B. Çakmaklı, P. Nacak, E. Türeci, F. (2001).

ÇOCUKLUK DÖNEMİNİN PSİKİYATRİK RİSKLERİ

Ericson' a göre bakımveren (anne) çocuk ilişkisindeki süreklilik, aynılık ve tutarlılık çocukta "temel güven duygusunun" özünü oluşturur. Bu zaman dilimi uygun geçmediği takdirde, ağızla ve içe almayla ilgili birtakım davranışlar görülmektedir. Freud' a göre, 1-3 yaşlar çocuğun tuvalet eğitiminin başladığı dönemdir. Şayet bu dönemde tuvalet eğitimi çocuğa katı bir şekilde verilir ve tutumun baskıcı sergilenmesi "anal kişiliğe", yani düzenli, inat, aşırı denetimli, dikbaşlı, mükemmeliyetçi ya da bunların tam tersi vb. özellikleri olan kişilik oluşmasına sebep olabilmektedir. Erikson, bu davranış biçimini tutma ve fırlatma olarak geniş anlamda ele almaktadır. Bu aşamadaki psikososyal mezyetler, irade ve kararlılıktır. Aşırı kuralcı olan bu kişiler mükemmeliyetçidirler, yaptıklarını tam olarak yapmak zorundadırlar. Freud' a göre, 5-12 yaşlar bu dönemde bir tür dinlenme evresi çocuğun büyük değişime hazırlandığı dönem olarak söyleyebiliriz. Buna "fırtınadan sonraki sessizlik" denilebilir. Bu dönemi başarı ile geçiren çocuklarda özerklik duygusu gelişir. Başarısız geçiren çocuklarda ise kimlik karmaşası ve aşağılık duygusu gelişir. Çocuk oyunla fazla ilgilenmektedir. Bu dönemde çocuklar hem cinsten arkadaşlarla oynamaya çalışmaktadır. Ericson' a göre 6-11 yaş, Bu dönemde çocuk ya çalışkanlık duygusu kazanacak veya yaptığı şeyler yeterince engellendiği ve ödüllendirilmediği için bu duyguyu kazanamayacaktır. Her deneyimden sonra başarısız olması yetersizlik ve aşağılık duyguları geliştirecektir. Çalışkanlık duygusunu çocuk yaparak, yaşayarak, onaylanarak, ödüllendirilerek, geliştirir. Erikson çocuğun daha sonraki hayatında çalışkanlığı ve çalışmaya karşı geliştirdiği tutumların bu evrede oluştuğunu ve beslendiğini söylemektedir.

Ölüm (Kayıp) ve Keder' in Psikiyatrik Etkisi

Çocukların yaygın olarak yaşadıkları kayıplar arasında, yakınlarından birinin ölümü, ebeveynlerin boşanması, evcil hayvanın ölümü ve okullarının değişimi nedeniyle arkadaşlarını kaybetmesini sayabiliriz. Çocukların kaybı için yas tutması engellenmemelidir. Çocukların onu anlama ve başa çıkma mücadelesine duyarlı olmak çok önemlidir. Araştırmalar çocukların, özellikle de doğal yas süreci engellenmişse, zihinsel sağlık sorunları için risk altında olduklarını göstermektedir(Boyd M.A. (2008), (Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001). Ebeveynler ölen kişi için çocuğun sorularını cevaplarken, "Uyumaya gitti" veya "Tanrı onu götürdü" gibi ölümle ilgili durumlarda yanlış anlamaları körükleyebilecek cümleler kullanmamaya dikkat etmelidir. Küçük çocuklar bu mesajları kelimenin tam anlamıyla yorumlayabilir ve uyumaktan korkabilirler.

Okul çağındaki çocuklar, ölümün kalıcılığını okul öncesi çocuklara göre daha açık bir şekilde anlarlar, ancak yine de duygularını ifade etmekte zorlanabilirler. Somatik şikâyetler, gerileme,

davranış sorunları, geri çekilme ve hatta ebeveynlerine karşı öfke yoluyla kederini ifade edebilirler. Manevi ilgi; süreklilik ve çocuğun sevdiği kişiyi anmasına olanak tanıyan fotoğraflar, hikayeler ve aile aktiviteleri yoluyla kayıp kişiyi somut şekillerde hatırlama fırsatı sağlanabilir. Çocukların kaygısını gidermek için yapabileceği her şey, örneğin ebeveynin iyi olacağına dair güvence vermek ve çocuğun rutinine devam etmek çocuğun kendini güvende hissetmesine yardımcı olacaktır. Yaş gruplarına uygun ölümü açıklayan kitaplar da yardımcı olabilir. (Boyd M.A. (2008), Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001).

Kardeş Dünyaya Gelmesinin Psikiyatrik Etkisi

Pozitif kardeş ilişkileri, özellikle ebeveynlerin duygusal açıdan müsait olmadığı sorunlu ailelerde, psikopatolojinin gelişmesine karşı koruyucu faktörler olabilir. Çocuklara farklı muamele kardeş kıskançlığını körükler. Ailenin yeni doğana daha çok zaman ayırması büyük kardeşin gözden düşer gibi algılanması neticesinde genellikle aileye yeni katılmış kardeşi kabullenmekte zorlanabilir, öfkeyle tepki verebilir. Ebeveynler, bu tepkilerin doğal olduğunu kabul etmeli ve çocuğa ailede çok özel bir yere sahip olduğu konusunda güvence verirken, bebek hakkında hem olumlu hem de olumsuz duygularını ifade etmesine izin vermelidir. Büyük çocuğa bebek bakımı ve beslenmesine yardım gibi görevler verilerek olumlu bağlanmasına teşvik edilmelidir. Ebeveynler farklı kişilikleri olan çocuklarına farklı yöntemler kullanmaları doğal ve uygun olsa da, ebeveynler farklı çocukların davranışlarına ilişkin algılarına duyarlı olmalı ve her çocuğun güçlü yönlerini vurgulamalıdır. Her çocuğun benzersiz yeteneklere ve ilgi alanlarına dayalı ayrı bir kimlik geliştirmesine yardımcı olmak, rekabeti ve iltimas algısını en aza indirebilir(Boyd M.A. (2008).

Hastaneye Yatırılmanın Psikiyatrik Etkisi

Bir çok çocuk, gelişiminin bir noktasında büyük bir fiziksel hastalık veya yaralanma yaşayabilir. Hastaneye yatış ve müdahaleci tıbbi prosedürler çoğu çocuk için akut ve travmatiktir. Fiziksel hastalıktan kaynaklanan kalıcı psikolojik sorunların olasılığı, çocuğun gelişim düzeyine ve önceki başa çıkma mekanizmalarına, ailenin hastalıktan önce ve sonra işlevsellik düzeyine ve hastalığın doğası ve ciddiyetine bağlıdır. Kronik hastalıkları olan çoğu çocuk ve aileleri, dirençli kalmaya ve bakımlarıyla ilgili stres faktörlerine uyum sağlamalarına rağmen, kronik sağlık sorunları olan çocukların psikiyatrik semptomlar yaşama olasılığı üç ila dört kat daha fazladır. Çocuk hastalık nedeniyle sınırlanabilir, okul ve sosyal aktivitelerden geri kalabilir (Boyd M.A. (2008).

Olumsuz Aile Tutumlarının Psikiyatrik Etkisi

Olumsuz aile tutumları sağlıklı ruhsal gelişimi engelleyebilir veya saptırabilir,

olumsuz çevresel etkenlerin tik bozukluklarına yol açtığı ve aile özelliklerinin de tiklerde belirleyici olduğu öne sürülmektedir. Annenin çocuğundan uzak ve ilgisiz olması, çocuğuyla yeterli duygusal bağlantı kuramaması, yeterli uyaran vermemesi ve annelik bakımı eksikliği otistik bozukluğa yol açmaktadır. Erken çocukluk dönemindeki gecikmiş, yetersiz ya da katı tuvalet eğitimi, aileden birini kaybetme, anne-babanın boşanması, yeni bir kardeş doğumu, ciddi düzeyde maddi sorunlar, aile içi geçimsizlikler, hastanede yatma, kaza geçirme gibi travmatik yaşantılar enürezise neden olmaktadır(Öztürk, O. M. (2004); Kum, N. (2000).

Çocuk İstismarı ve İhlali

İstismar etmek, bir düşünceyi kötüye kullanarak zarar vermeyi hedeflemek kişinin veya kişilerin iyi niyetini kötüye kullanarak yararlanmak, karşısındakinin rızası alınmadan ve iradesi dışında sömürmek gibi anlamları içerir. İstismarın duygusal, fiziksel,cinsel olarak çeşitleri vardır. Örnek olarak; Dayak izi, Kesikler, Kırık kemikler, Yanıklar, zehirlenmeler, yumuşak doku ve iç organ zedelenmesi, sevdiği kişinin şiddet uygulanmasını seyretmek zorunda bırakılması, ölümle tehdit edilmesi sayılabilir.

Çocuk ihmali ise çocuğa zarar verme riskinin engellenmemesi olarak nitelendirilebilir. Sağlık bakımının sağlanmaması, Bakımsızlık kötü hijyen şartları, Uygun yiyecek ve giyecek sağlanmaması, Yetersiz denetim, Ev ortamının ihmali(*Ders notu: Prof. Dr. Ayşe Özcan (2003)*). Çocuk istismarı ve ihmali için risk faktörleri arasında yüksek düzeyde aile stresi, uyuşturucu veya alkol bağımlılığı, çocuğa karşı dengesiz veya sevgisiz bir üvey ebeveyn veya ebeveyn erkek arkadaşı veya kız arkadaşı ve ebeveynler için sosyal destek eksikliği yer alır. İstismarın gelişim üzerinde yaşam boyu etkileri olabilir. Kötü muameleye maruz kalan çocukların agresifleşmesi, duygularını uyuşturmak için uyuşturucu veya alkol kötüye kullanma, yeme bozukluğuna yakalanma, depresyona girme ve kendine zarar verici davranışlarda bulunma olasılıkları daha yüksektir. (Boyd M.A. (2008).

Okula Başlama

Okul çağı çocuklarında kaygı görülmesi normaldir çünkü çocuk aileden bilindik ortamdan ayrılarak tanımadığı bilmediği ortama yanında güven duyacağı insanlardan ayrılarak tek başına girmektedir bu durum çoğu çocuk için stres ve kaygı durumudur. Yetişkin okul başlama zamanından önce çocukla yeni durumu konuşarak özendirerek rahat atlatmasını sağlayabilir. Bakanlığımız okul öncesi ve ilkokula yeni başlayacak çocuklara 1 haftalık oryantasyon programı uygulayarak bu durumu hafif ve olumlu bir geçiş süresi ile atlatmasını sağlamaktadır.

Zorbalık

Tekrarlayıcı olarak, kasıtlı olarak birisine zarar verme girişimleri olarak tanımlanır. Güçteki dengesizlik ön plandadır, Kurbanların çoğu kendilerini savunmakta güçlük çekerler. Zorbalığa maruz kalan çocuklarda ruhsal bozukluklar görülebilir. Yetişkin desteği kalıcı ve uzun sürecek etkilerini en aza indirgeyecektir.

Ayrılık ve Boşanma

Ebeveynlerin ayrılması ve boşanması, aile yapısını değiştirir ve genellikle çocukların ebeveynlerinden biriyle sahip oldukları iletişimde önemli bir azalmaya neden olur. Boşanma çocukları duygusal, davranışsal ve akademik sorunlar için artan risk altındadır.

Bazı kanıtlar gösteriyor ki, boşanmanın kendisi değil, çocuklara en çok zarar veren şeyin ebeveynler arasında devam eden çatışmaların olmasıdır. Bu nedenle, ebeveynlerin birbirleri hakkında olumsuz sözler söylemekten kaçınmaları ve eski eşlerinin çocuğa olan sevgisi ve saygısına odaklanmasına yardımcı olmalıdır (Boyd M.A. 2008).

ERGENLİK

Ergenlik, bağımsızlığın arttığı ve sonuç olarak duygusal aşırılıkların olduğu bir dönemdir. Ergenler için dünya bir gün harika görünür ve ertesi gün ise; bütün insanlar onlara karşı olabilir. Ergenlerde, gençler için çok önemli olan birçok "krize" tepki verme yetenekleri gelişmemiştir. Bir çok ergen, sigara içmek, alkol kullanmak, okulu bırakmak veya evden kaçmak gibi risk alma davranışlarını denerler. Çoğu genç sonunda daha sorumlu hale gelse de, bazıları ruhsal ve fiziksel sağlıklarını tehlikeye atan zararlı davranış kalıpları ve bağımlılıklar geliştirirler (Boyd M.A. (2008), (Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001).

Freud' a göre, ergenlik döneminin olumlu geçirilmesiyle olgun, sevgi içeren ilişkiler kurabilme, çalışma isteği, üretici ve yaratıcı kişilik özellikleri ortaya çıkar. Erikson' a göre bu evrede ergen, başarıyla kimlik kazanma problemini çözerse, kendinden emin, kendine güvenen, bir birey olarak hayatına devam eder ve başarılı olur. Ergenler idealist olma ve aşırı düşünme eğiliminde olduklarından, ölüm hakkında şiirsel veya romantik düşüncelere bile sahip olabilirler. Birçok genç rock müzik, film ve kitaplardan etkilenir.

Cinsiyet bezlerin olgunlaşması neticesinde beden büyümesini salgılayan hormonların uyardığı, bu yüzden cinsel bezlerin ergenliğin başında görülen hızlı bedensel büyümenin nedenini oluşturduğu söylenebilir. Ergenler, özellikle bu kadar belirgin olan birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin başlangıcı olmak üzere, bu fiziksel değişiklikler ışığında kendilerini sürekli olarak yeniden değerlendirirler. Fiziksel gelişimlerini akranlarıyla karşılaştırırlar.

Ergenliğin fiziksel değişiklikleri, ergenlerin değişen bedenleri hakkında bilinçlenmelerine

neden olur. Anormalliklerin bulunacağından korktukları için tıbbi muayeneye bile ilgi duyabilirler (Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001).

Yeme bozuklukları, Anoreksi, bulimia ve obeziteyi içerir. Yağ korkusu, kısıtlanmış yeme, aşırı yeme ve vücut imajının bozulması genç kızlar arasında yaygın sorunlardır. Obezite genellikle ergenler arasında sosyal izolasyon veya dışlanmaya neden olur. Ergenlerde yeme bozuklukları birçok neden ile ilişkilidir. Psikososyal faktörler, aile özellikleri, fizyoloji ve biyokimyasal etkileşimler (Stuart, G.W. Laraia, M.T. 2001).

Yeme bozukluğu olan ergenin ebeveyninde roller ve beklentilerde diğer ebeveynlere göre farklılık vardır. Baba aktif olmayan, anne baskın, çocuk aşırı bağımlıdır. Ana-babalar mükemmeliyetçidir, çocuklar kendisini bu yüksek standartlara uymak için çabalar. Sevilmeyi, onaylanmayı ve fark edilmek için bekler ama çocuk, ana-babanın negatif eleştirisiyle karşılaştıkça, obsesif, mükemmeliyetçi duyguları artar. Sonunda ana-babaya karşı ambivalans (karşıt değerlilik) ve çaresizlik duyguları gelişir (Kum, N. (2000).

Gençlerin özellikle akran grubunda bağımlılık etkisine ve o grubun değerlerine karşı gelmeme "hayır diyememe" bağımlılıklarının oluşumunda önemli bir etkene sahiptir. Adölesan kendisi için önemli olan grup onayını kaybetmemek için, grubun diğer üyelerinin madde alma davranışına katılır. Ayrıca merak etmek, özenmek de bağımlılıkların oluşmasına başlamada önemlidir. Freud'a göre; bu kişilerin bağımlılığa yatkın olması oral döneme saplantıdır. Bireylerin yaşam stresleri karşısında ilaç alma veya alkol alma eğilimleri vardır. Oysa; egosu çok güçlü, uygun başatma becerileri kazanmış bir birey, benzer stresi yaşadığında herhangi bir maddeye başvurmamaktadır(Kum, N. (2000).

Ergenlerde intihar olaylarının çoğu, uyuşturucu ve alkol kullanımı, ailede ölümler, okulda sorun, yasal sorunlar ve ilişki kopmaları ile ilişkilidir. İntihar edenlerin neredeyse yarısı yakın zamanda bir kişisel kayıp, aşağılanma veya reddedilme yaşamıştır. Depresyon, davranış bozukluğu, bipolar bozukluk ve madde kötüye kullanımı intihar davranışı ile önemli ölçüde ilişkilidir. Ergenlik dönemindeki intihar düşüncesi, şiddetli rahatsızlığın bir işaretidir ve yaşamın sonraki dönemlerinde genel olarak kötü işleyişin bir göstergesidir(Boyd M.A. (2008), Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001).

Türkiye İstatistik Kurumunun 2020 istatistiklerine göre, İnternet kullanım oranı 2020 yılında 16-74 yaşındaki kişilerde %79,0 dur.. Bu oran, 2019 yılında %75,3'tü. İnternet kullanım oranı cinsiyete göre bakıldığında; bu oranın erkeklerde %84,7, kadınlarda %73,3 olduğu görüldü. Ayrıca yaş arttıkça internet kullanım oranlarının kademeli olarak düştüğü belirlenmiştir.

İstatistiksel verilere göre Dünyada da çocuk ve ergenlerde internet bağımlılığının hızla arttığını

ve bu artışın çocuk ve ergenlerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Ergenlerin internet kullanım süreci okul performanslarını olumsuz yönde etkiliyor. Yapılan bir çalışmada, çok sık internet kullanan ve dijital oyunlarla zamanının büyük çoğunluğunu geçiren çocukların sosyal gelişimlerinin geri ve öz güvenlerinin düşük, sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve saldırganlık davranışlarında da artma olduğu saptanmıştır (Yılmaz, M. (2020).

İLK (GENÇ) YETİŞKİNLİK DÖNEMİ PSİKİYATRİK RİSKLER

Yetişkinlikte psikolojik değişiklikler yaş ve deneyimle birlikte yavaş ve ince bir şekilde gerçekleşir. Örnek olarak; iş kaybı, kariyer değişikliği, yer değiştirme(üniversiteye giderek evden uzaklaşma), kronik yas, hastalık, evlilik, boşanma ve dulluk gibi yaşam stresleri sayılabilir. Yaşam olayları yetişkinler için zamanla evlilik, çocuk yetiştirme, kariyer gelişimi ve emeklilik gibi süreçleri kapsamaktadır.

Genç yetişkin ve orta yaşlılar, aile yapılarındaki değişikliklerle karakterizedir. Evlilik, daha önce kendileri veya ebeveynleri tarafından yaşamış yetişkinler için yeni roller oluşturur. Çocukların gelişi yeni oluşan ailenin yapısını ve dinamiklerini değiştirir. Bunlar tüm normal gelişimsel olaylardır, ancak aynı zamanda zihinsel sıkıntıya, fiziksel problemlere ve sosyal yabancılaşmaya da yol açabilir.

İstihdam önemli bir toplumsal değerdir ve bu kişide, ekonomik, sosyal ve duygusal istikrar ve öz saygı oluşmasını sağlar. İşsizlikle birlikte geçim sıkıntısı başlayacak hem fizyolojik hem de psikolojik yönden olumsuz etkileri olacaktır bunların etkisi aile kurumunun bozulması veya intiharla bile sonuçlanabilmektedir. Vardiyalı çalışma, kalp ritimlerde ve uyku düzenlerinde değişikliklere neden olarak stresin artmasına neden olur. İş arkadaşlarıyla olan kişiler arası sorunlar duygusal sıkıntıya neden olabilir. (Boyd M.A. (2008).

İntihar en çok yaşlı yetişkinler ve ergenler arasında görülmesine rağmen, genç ve orta yaşlı yetişkinler içinde önemli bir ruh sağlığı sorunu oluşturmaktadır. Çoğu psikiyatri semptomlar, özellikle duygu durum bozuklukları ilk olarak genç erişkinlik yıllarında ortaya çıkabilir ve orta yaş ve daha ileri yetişkinlik dönemlerinde devam edebilir. Depresyon intihar için önemli bir hızlandırıcı faktör olduğundan, erken teşhis ve müdahale duygudurum bozukluklarını yönetmek ve intiharı önlemek için kritik öneme sahiptir. İşsizlik, yoksulluk ve ekonomik dezavantaj, ev hacizleri arttıkça intihar oranında artış gözlenmektedir.

Sosyal bağlantı eksikliği, intihar düşüncesine, teşebbüslere ve yaş aralığı boyunca ölümlere katkıda bulunur. Yetişkinler arasında, bekar, hiç evlenmemiş, ayrılmış, dul kalmış ve dinsel bağlılığı olmayan evsizler yalnızlık bildirenler veya başka bir şekilde sosyal olarak yalıtılmış olanlar da intihara meyilli davranışlarda bulunma eğilimindedir (Boyd M.A. (2008), Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001).

Stres, tehdit edici veya zararsız olarak değerlendirilen gerçek veya algılanan iç veya dış çevresel taleplerden kaynaklanan işlemsel bir süreçtir. Streste tipik olarak uyku bozulur, iştah artar veya azalır, vücut ağırlığı dalgalanır. Fiziksel görünüm son derece darmadağın olabilir - kişinin hislerinin bir yansıması olarak.

Vücut dili kas gerginliğini ifade eder ve genellikle mevcut olmayan bir kaygı durumunu ifade eder. Egzersiz stresi azaltmada önemli bir stratejidir. Stresin azaltılmasında başa çıkmanın kalitesi önemlidir. Hiç kimse stressiz bir ortamda yaşamaz, ancak stresin azaltılması olumlu bir zihinsel sağlık sağlar. Tersine, birçok hasta ilk hastalık dönemini bir saldırı, tecavüz veya aile trajedisi gibi stresli bir olaya bağlar ve çoğu zaman diğerlerinin kötüleşmesine tanık olur (Boyd M.A. (2008). Yetişkinlik çağında ruh sağlığı sorunlarının çoğu uygun iş ortamı, ekonomik durumlar ve toplumsal değişim etkenlerine bağlıdır. Hızla artan ekonomik sorunlar, iş olanaksızlıkları ve sosyal güvence olmamasının önemli bunalımlara sebep olacak zorlanmalar (stres) oluşturdukları kabullenilmelidir. (Öztürk, O. M. (2004).

Evsizlik ise yine birçok risk faktörünü ortaya çıkarır. Psikolojik ve fiziksel sağlık problemleri, istismar, zihinsel bozukluklar, hayatta kalma mücadelesi, düzenli uyku, beslenme, hijyen eksikliği vb. durumlar açısından eksikliklere neden olur. Mutlu bir şekilde evli olan bireyler, bekar, ayrılmış veya boşanmış olanlara kıyasla hem fiziksel hem de zihinsel sağlık açısından daha yüksek oranlarda yaşarlar. Evlilik, psikolojik sağlık ve daha geniş sosyal ağlarla bağlantı kurma yeteneği için genel bir belirteç görevi görebilir. Evlenmemiş bireyler, özellikle başkalarından izole değilse ve daha geniş bir sosyal sistemden destek aldıklarında olumlu fiziksel ve zihinsel sağlık yaşayabilirler.

Evli yetişkinlerin sağlık sorunları yaşamaları ve riskli sağlık davranışlarına girme olasılıkları düşüktür, bir istisna vardır: orta yaşlı evli erkekler fazla kilolu veya obez olabilmektedir. Dul, boşanmış veya ayrılmış yetişkinler evli yetişkinlere göre ciddi psikolojik sıkıntı yaşama olasılığı daha yüksektir. Boş zamanlarında fiziksel hareketsizlik, sigara içme ve daha fazla alkol içme yaygınlığı, dul, boşanmış, ayrılmış, hiç evlenmemiş veya bir partnerle yaşayanlarda daha yüksektir. Genç yetişkinliğin ve orta yaşın son kısmı, hipertansiyon, kalp hastalığı ve artrit gibi kronik hastalıkların ortaya çıkabileceği zamanlardır.

Genç ve orta yaşlı yetişkinler için bu tür rahatsızlıkların fizyolojik yönleri, bunların tedavisinde kullanılan ilaçlardaki gelişmeler, olası yan etkiler, ilaç tedavisine uyumun önemi, bunları kontrol altına almak için uygulanabilecek yaşam tarzı değişiklikleri hakkında eğitilmeleri önemlidir. Uygun destek alamayan bireylerde ruhsal bozukluklar da bu hastalıklara eşlik edebilmektedir(Boyd M.A. (2008).

ORTA YETİŞKİNLİK DÖNEMİ (50-79 YAŞ) PSİKİYATRİK RİSKLER

Orta yaşta “ciddi bir kaza, kayıp ya da hastalık” kişinin hayatını gözlememesi için “uyanma zili” olabilir ve sürenin tekrar oluşturulmasında ve hayattaki önceliklerin değerlendirilmesini sağlayabilir. Yaşamlarını gözden geçirmede kimi kişiler kendilerini güçlü, yeterli ve etkin hissederken kimileri de bu değerlendirme kısmını acı verici olarak düşünebilirler. Kronik rahatsızlıkların fazlaştığı orta yaş döneminde, hipertansiyon, diyabet, astım ve kanser gibi rahatsızlıklar bu dönemde ortaya çıkar veya artış gösterir. Dış görünüşte belirgin ve hızlı değişimler gözlenir. Kilo alma eğilimi, oral bağımlılık, saçlarda beyazlama gibi(Santrock, J. W. (2010), Lachman, M. E. (2004), Wahl, H.W, ve Kruse, A. (2005)

Yetişkin kişilerin; uykusuzluk ve çökkünlük (depresyon) ağrı gibi sorunlarını kendilerince ilaç kullanarak çözmeye çalışmaları, hekim istemiyle başlanan ilaçların belli bir süre sonra kötüye kullanımı bağımlılıkları etkileyen bir faktöre dönüşür(Kum, N. (2000).

2020 yılına kadar, madde bağımlılığı tedavisine ihtiyaç duyan 50 yaş ve üstü yetişkin sayısının giderek arttığı görülmektedir. Madde kötüye kullanımı, sağlık sorunları, daha yüksek sağlık hizmeti kullanımı ve bozukluğun seyrinin artan karmaşıklığı ile ilişkilidir. Buna ek olarak, madde bağımlılığı sorunları olan yaşlı yetişkinler, artan özürülük ve bozulma, yaşam kalitesinin düşmesi, artan yaşam stresi, artmış mortalite ve daha yüksek intihar riskine sahiptir(Boyd M.A. (2008). Yaş ayrımcılığı, başkalarına karşı yaşları nedeniyle önyargılı olmaktır. Yaşlı yetişkinlere ilişkin pek çok kalıp yargı var olmaya devam etmektedir. Yaşlanmakta olan bir toplumda sosyal politika sorunları arasında ekonominin durumu ve sosyal güvenlik sisteminin uygulanabilirliği sağlık hizmetlerinin sunumu, yaşlıların bakımı ve kuşaklar arası eşitsizliği sıralamak mümkündür. Etnik köken nedeniyle de ayrımcılığa maruz kalmak insanları psikolojik olarak etkileyerek dışlanmışlık ve ikinci planda hissetmelerine neden olabilmektedir (Santrock, J. W. (2010).

Yaşlı bireyde yalnızlık, sosyal destek azlığı, yoksulluk, eski itibarının kalmaması, işe yaramazlık hissi vb. nedenlerle depresyon gelişebilir. Depresyon, yaşlı yetişkinlerin en sık görülen ruhsal bozukluklarından biridir. Depresyon zayıflatıcı olabileceğinden ve intihara yol

açabileceğinden, tanıma ve erken müdahale, devam eden depresif dönemlerden kaçınmanın anahtarıdır. Yaşlılar, iç gelişim süreçleri, sosyal destek kaynakları ve kişisel gelişim fırsatları ve rol tamamlama fırsatları hakkında bilgi alarak bu dönüşüme hazırlanabilirler. Başarılı yaşlanmayı desteklemeye yönelik müdahaleler, üretken ve sosyal katılımı ve etkili başa çıkmayı teşvik eder. Fiziksel ve sosyal aktiviteler gibi çeşitli önleyici müdahaleler yardımcıdır (Boyd M.A. (2008), Lachman, M. E. (2004))

İLERİ YETİŞKİNLİK DÖNEMİ (80 VE ÜZERİ) PSİKIYATRİK RİSKLER

Sosyal destek ve sosyal bütünleşme yaşlı yetişkinlerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarında önemli rol oynarlar. Sosyal ilişkileri iyi olan yaşlı kişiler hayatlarını sosyal destek verdikleri ve destek gördükleri kişilerden oluşan kişisel bir çevrede yaşamlarına devam ederler.

kişinin sağlık durumu, aile geçimini sağlamakla yükümlü olması evladının yada evladının çocuklarının olması, emekli olduktan sonra aldığı parayı yetmeyeceği, çalıştığı işten haz alma durumu gibi kriterler emeklilik kararında etkili unsurlardır. Yaşlı yetişkinler için sosyal destek, hastalık belirtilerinin azalması, kişinin kendi duygusal ihtiyaçlarını karşılaması açısından önemlidir. Yaşlı bireylerin kurum bakımına girme tahminlerini azaltır ve depresyonun çok az görülmesiyle de ilişkilidir(Santrock, J. W. (2010)).

Glukom ve katarakt gibi ihtiyarlıkta çok büyük şekilde meydana gelen göz hastalıklarında görsel keskinlik ve uyum azalır. 65 yaşın üstünde olanlar akşamları çok sık uyanmaya ve çok az REM uykusu uyumaya başlarlar. Benzer şekilde erken yattıkları ve erken kalktıkları görülür. Aktivite sınırlamasına neden olan yaygın kronik durumlar arasında artrit, hipertansiyon, kalp hastalığı ve solunum bozuklukları yer alır (Boyd M.A. (2008))

Genellikle kronik hastalıklar, uzun süreli ağrı nedeniyle tedavi alanlar veya hafıza bozukluğundan kaynaklanan yönetme problemleri vb nedenlerle yaşlı kişiler çoklu ilaç kullanabilmektedirler, Ayrıca tüketilen iki veya daha fazla ilaç etkileşime geçerek ilaç kötüye kullanımı kolaylıkla meydana gelebilir ve bazı kombinasyonlarda uyuşturucu gibi etkilere yol açabilir (Boyd M.A. (2008), (Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001)).

Eşlerden birinin vefaati, kişi için büyük üzüntü verici bir olay oluşturur. Cinsiyet farklılıkları ne olursa olsun, hayatta kalanlar depresyon için daha yüksek risk altındadır ve sevdikleri birinin ölümünden sonra mali sorunlarla karşı karşıya kalır (Boyd M.A. (2008)).

GÖÇ'ÜN PSİKİYATRİK ETKİSİ

Göç eden kişinin, farkında olmadığı bir yaşam durumu ve kültürel yapı ile karşı karşıya gelmesi; kentlerde sosyal güvence, istihdam, barınma vb. Sorunlarla karşılaşması; geçmişteki ikamet ettiği yere ait sosyal desteklemeden mahrum kalması şimdiki durumda sosyal çevrede normlarında ve rollerinde muğlaklık olması çevresinin değişmesi sonucu meydana gelen problemlerle başa çıkmada yeterli olamaması, fiziksel ve duygusal hastalıklara sebebiyet vermektedir(Balcıoğlu, I ve Samuk, F. (2002). Göç sonrası yaşanan bu güçlükler, kişilerin ruh sağlıklarında kısa veya uzun süreli yaralayacağı gerçekte bilinen bir durumdur. Göç ile birlikte gelişen kültürel uyum zorluğu ruh hastalıklarına ilişkin tanılamalarda da yerini almıştır (Köroğlu, E. (2005). Bu hastalıklar içinde travmadan sonra strese girme, bağlanmada ve uyumda ortaya çıkan sorunlar, anksiyete, duygusal bozukluk ve yabancı maddelerin kullanılması Çok fazla söylenenler arasındadır(TuzluA. Bademli K. (2014). Sosyal dayanışmanın azalmasına ve toplumsal bütünlüğün bozulmasına sebebiyet veren göç olgusunun, intihar oranlarını çoğaltmasıyla ilgili bulgular vardır (Ekici, G. Savaş, H.A. Çıtak, S. (2001). İstemsiz göç ettiği varsayılan çocuklar riskli durumdadır. Bu riskler içinde genellikle anksiyete depresyon, arkadaş ilişkilerinde sorunlar, hiperaktivite semptomları, travmadan sonra stres bozukluğu, düşük yaşam doyumu, düşük benlik saygısı yer almaktadır. Büyük şehirlerde madde alan, sokaklarda suç işleyen çocukların genel itibarıyla göç etmiş ailelerden gelmesine bakıldığında bu çocukların toplumsal uyum ve ruhsal gelişimine yardımcı olunması ve güçlendirilmesi, bu problemin uzun sürede çözüm sağlayacak bir adım olarak görebiliriz.

Ergenler kendilerini belirli bir gruba özdeşleştirmek, grubun tutumlarına vedağerlerine bağlanmak, etnik veya ırksal bir kimlik geliştirmek durumunda kalırlar. Azınlık çocukları kendilerini çoğunluk gruba sahip çocuklar içerisindeki farkı görebilir ve çoğunlukla kendi alt grupları ile kaynaşmaya çalışır(Eroğlu, M.(2020).

Göç olayıyla kadınlar içinde yetişmiş oldukları aile çevresinden ve alışık olduğu toplumsal değerlerden gönüllü yada zorunlu bir şekilde ayrılarak, dil ve kültür yönünden değişik bir çevreye geçmektedirler(Topçu, 2006). Bu geçişte kadınlar sosyal izolasyon, yalnızlık, dil engeli ve kültür farkı gibi çok fazla stresörle karşı karşıya kaldıkları görülür. Stresin sağlık üzerindeki olumsuz etkisine ve stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak da yer değiştiren kadınlar fizyolojik ve psikolojik yönden çok fazla sağlık sorunlarıyla karşılaşabilmektedir (Tuzlu A. Ilgaz A. (2015).

Kadın göçmenler çoğunlukla düşük statülü, düşük ücretli ürün ve servis işleri, cinsiyet ayrımcılığı olan işlerde ve ev işleri gibi ekonominin düzensiz sektörlerinde çalışmaktadır. Aynı zamanda istismar, şiddet ve sömürülmeye karşı daha yüksek riskli gruplar içinde bulunmaktadır

(<http://www.unfpa.org/pds/migration.html>). Ayrıca göçmen kadınlar hem kadın olmaları hem de göçmen olmalarından dolayı cinsel taciz, tecavüz ve şiddete de maruz kalmaktadırlar. (Gündüz M, Yetim N (1996). Kişinin alışık olduğu ortamdan ayrılması yalnızlık, yabancılaşma, kendini değersiz görme, yakınlarının yokluğu ve onları bırakmasından dolayı hissedilen pişmanlık hissi kişiyi etkisi altına almakta ve aşırı stres yaşamasına sebep olmaktadır. Göç eden bireylerde daha çok ümitsiz, güvensiz, kuşkucu, öfkeli, çekingen ve içine kapanık bir davranış görülmektedir. Bunlar iş veriminde düşüşe, davranış sorunları, madde bağımlılığı ve suça yönelimli davranışlar olabildiği gibi ruhsal açıdan da nörotik, psikotik ve psikosomatik kaynaklı problemler olabilmektedir (Topçu, S. (2006). Göçle birlikte azalan ait olma hissi, daha yüksek seviyede anksiyete ve anksiyeteye ilgili bozukluklar, depresyon ve suicidal düşünce görülme durumunu artırdığı görülmektedir (Ekici, G. Savaş, H.A. Çıtak, S. (2001). Mersinde yapılan farklı bir çalışmada, göç ile gelen kadınların ailelerinde aile arası iletişim, uygun duygusal tepki verme, gerekli olan ilgiyi gösterebilme ve ailenin genel işlevlerinde problemler yaşandığı görülmektedir (Türkleş S, Yılmaz M, Özcan A, Öncü E, Karataş B (2013)

SAVAŞ'IN PSİKİYATRİK ETKİSİ

Savaş yerleşim yerlerini tahrip eden, altyapıyı kullanıma hale getiren insanların temel ihtiyaçlara ulaşmasını engelleyen, tedarik zincirini kıran ve beraberinde onarılması güç sakatlıklar ve hastalıkların yayılmasına sebep olan biyo-psiko-sosyal bir yıkımdır ve kabul edilemez. “Savaş” binlerce insanın sakatlanması ve ölümüne yol açan, diğer canlılara, çevreye, ekonomiye büyük zarar veren önlenebilir bir problemdir. Günümüzde en başta gelen halk sağlığı problemlerinden biri olarak yerini korumaktadır. Şu an bile dünyanın çoğu yerinde çatışmalar ve terör saldırıları yaşanmakta ve durumdan daha çok zarar gören grupta kadın ve çocuklar yer almaktadır(Kılıç, M. Arslanyılmaz, M. Özvarış, B. (2015).

Savaş ve çatışmaların yaşandığı kaos durumundan çocuklarda fiziksel etki ve sosyal etkiyi açıkça görebilmekteyiz. Bununla beraber savaşın olumsuz etkilerine direkt maruz kalan, savaşlarda çatışmalara izleyen veya kaos içinde yer alan çocukların şiddetli korku veya çaresizlik gibi psikolojik problemlerle şikayet ettikleri görülmektedir.

Yaşanılan bu korkuların temeli tekrar tekrar meydana gelebileceği, yaralanma veya öldürülme korkusuna, yalnız ve çaresiz kalmaya, yaptıkları hatalar nedeniyle cezalandırılmış durumda olma kendilerini suçlama gibi durumlara dayandırılabilir.

Savaşın yol açtığı travmanın ve travma sonrası stres bozukluğunun etkisinde kalan çocuklar düzgün bir şekilde incelenip müdahalede bulunulmadığında etkisini devam ederek gelişimini

negatif durumda etkileyebilecek olan birçok tepki gösterebilirler. Çocuğun ebeveynlerini, kardeşlerinden birini, yakınlık ilişkide olduğu aile üyesini, akrabasını, arkadaşını ya da öğretmenini kaybetmesi sonucu yas sürecine girmesi kaçınılmazdır (Eroğlu, M.(2020). Bununla birlikte mekan ve düzen değişiklikleri alışkanlıklara ve ritüellere engeller konulması, kendisine ait eşya ve oyuncaklarının kaybı yaşadığı evden, sokağından, okuldan uzaklaşmış olma ve ekonomik güçlüklerde çocuğu güçten yoksun ve güvensiz bir duruma sokacağından çocukta üzüntü ve yas duygusuna sebep olacaktır. Küçük çocuklar başlarına gelen olaylara veya kayıplarına kendilerinin neden olduklarını düşünebilirler. Aynı zamanda yakınlarını kaybettiği bir ortamdan kurtulan çocuk veya ergenler kurtulamayan yakınlarına karşı suçluluk hissedebilirler ve vicdan azabı çekebilirler (Erden, G. & Gürdil, G (2009).

Bu zamandaki çocuklar; temel gereksinimlerinin giderilmesi, kendilerine ve çevrelerine güven duymaları, sahip bulunulan yerin ve bireylerin değişmesi gibi gereklilik çoğu şeyde yetişkinlerin yardımına muhtaç olurlar. Çocukların ihtiyaç duyulan yardımın verilmemesi durumunda çocuklarda kendilerini savunmasız hissetme durumu ve çaresizlik meydana gelir. Bunun sebebiyse tehlikeyle başa çıkma becerilerinin daha gelişmemiş olmasıdır (Erden, G, (2000). 0-6 yaş grubundaki çocuklar daha önce savaşla ilgili görüntüleri görmemiş ya da konuyla ilgili yapılan yorumlara ve gözlemlere tanık olmamışlarsa diğerlerine nazaran durumdan daha az etkilenirler. çocukları etkileyen faktörlerin merkezinde anne ve babaların tavır ve tepkileri yer almaktadır.

Ebeveynler yaşadıkları durum karşısında korku, çaresizlik ve tedirginlik hissediyorlarsa çocuklar da aynı duruma benzer tepkiler vereceklerdir. 0-3 yaş aralığındaki bebeklerde travma genelde; ağlama, huzursuzluk, uyku problemleri, kabus görme, iştah kesikliği gibi sorunlarla kendini gösterir. Bunun yanı sıra anneden ayrılmama konusunda aşırı direnç, yabancılardan korkma ve yalnız kaldıklarında hırçınlaşma gibi davranışlar sergileyebilirler.

3-6 yaş aralığındaki çocuklar ise aynı belirtileri göstermekle birlikte önceki gelişim evrelerine gerileme (Örneğin; parmak emmek, altını ıslatmak, konuşmada bozukluklar), agresif tavırlar, içe kapanıklık ve sessizleşme gibi durumlar da gözlemlenebilir. Dört yaşlarından sonra, çocuklarda belirginleşmeye başlayan duyguların başında suçluluk ve utanç duyguları gelmektedir. Bu yaştaki çocuklarda ben merkezci ve somut düşünce yapıları mevcuttur. Bu düşüncelerden dolayı çocuklar yaşanan olayların ve dünyanın merkezine kendisini görmektedir(Erden, G. & Gürdil, G (2009).

6 – 12 yaş zamanda yer alan çocuklar sürekli savaş ile alakalı sorular sorar, savaşlarla alakalı abartılı hikayeler anlatma, yaşamlarında meydana gelen değişikliklere adapte olmada güçlük

yaşaması, karanlıktan ve hayali varlıklardan korkma gibi şeyler savaş travmasından sonra çoğunlukla görülen tepkilerdir. Bununla beraber fiziksel bir sebebe bağlanamayan acılar ve ağrılar, bağırsağın kontrolünün kaybedilmesi, hareketsizlik ya da hiperaktivite ve sese karşı aşırı duyarlılık gibi bedensel tepkilere de rastlanabilir. Tek uyumaktan korkabilir ve odaklanmada ve dikkatini toplamada yaşadığı güçlükler okuldaki başarısının azalmasına sebep olabileceğinden çocuk okula gitmek istemeyebilir ve bundan ötürü öğrenme ve davranış bozuklukları baş gösterebilir (Eroğlu, M.(2020).

Ergen ve bireyler böyle bir travmayla baş etmede oyun ve fantezileri kullanmanın dışında maddeye yönelerek kendi için zararlı ve risk taşıyan davranış şekillerine yönelebilirler. Ayrıca; saldırgan davranışlar, isyankarlık, anti sosyallik, okul problemleri, başarısız olma, ailesiyle sosyal çevreyle olan ilişkinin azalması gibi izlenebilen başka problemler de bu travmaya maruz kalan ergen kişilerin benlik yapılarını ve kendilerine olan güven hislerine zarar verebilir(Deveci E (2014).

Korkma, gerginlik ve irkme olayları, huzursuzlanma, öfkelenme ve agresif davranışlar sergileme savaşların neden olduğu travma sonrası stres bozukluğunun başka etkilerinden sayılabilirler. Bunun yanısıra kişinin vakaları tekrür ediyormuş duygusu içine girmesi vakayla olayla alakalı kötü düşünceleri aklında istemese de canlandırması sıklıkla izlenen olaylardır. Aynı zamanda dikkat verememe, odaklanamama, uyku sorunları, kâbus görme, yemek yemede iştahsızlık veya aşırı yeme ve sebebi bilinmeyen bedensel şikâyetlerinde izlenmesi mümkündür. Bununla beraber travmaya neden olan durumu anımsatan olaylardan kaçınmak, his duyamama, ilgisizlik ve gelecek korkusu belirtiler içerisinde çok görülenlerdir(Erden, G. & Gürdil, G (2009). Bosna'daki savaşta Sırp'ların tacize uğrattığı 14.000 - 50.000 Boşnak kadın olduğu öne sürülmektedir. Bunun yanında çok sayıda kadın göç olayına katılmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Uganda gibi vuruşmaların olduğu yerlerde kadın kısmı tacize uğrama hep birlikte kadınları kaçırmak, satışa sunulmaları ölümle sonuçlanan durumlar dünyanın manşetinde çokça bulunmaktadır. Aynı zamanda çoğu çalışmada savaşın Post Travmatik Stres Bozukluğu ve intihar gibi psikiyatrik problemlere neden olduğu görünmüştür. Ayrıca düşünülmeyen durumlardan göz ardı edilen konulardan biri savaş anında yok olan ailedeki kişilerin gerisinde bıraktıklarındaki psikiyatrik sorunlardır.Savaş bitiminde yok olan çoğunun erkek olması gerideki eşlerinin çaresizlik, tutarsız ilişkiler, depresyon, anksiyete ve somatizasyon bozukluklarının meydana geldiği görülmüştür. (Kılıç, M. Arslanyılmaz, M. Özvarış, B. (2015), İçduygu, A. Ünal, T. (1998).

PANDEMİ

COVID-19 salgını dünyayı etkilemektedir. Salgın, aile, birey, toplumun yaşamlarını değiştirmelerine sebebiyet verdi. Çocukların okullarına gidemeyerek evinden ders alması, ebeveynlerin bazıları evde işini yapması ücret almadan izne ayrılmalara kısıtlamalar sebebiyle çalışmıyorlar. Sağından korunmak için sosyal mesafe uygulanmaktadır. Çocuklar arkadaşları, aile büyükleri ve akrabaları ile görüşmemektedir. Bulaşıcı hastalıkların herkese bulaşma riskinden dolayı korkuya sebebiyet vermektedir. Çoğumuzun şu ana kadar belirsizlik durumunda olduğumuz ne yapılacağı konusunda bilgi sahibi olmadığımız ve yetersiz durumda olduğumuz durumla karşı karşıyayız. Bunlar kaygılanmamıza ve kaygı durumunun kontrolü güç olmaktadır. Davranışlarımızda, becerilerimizde geriye gitme ebeveynlere bağlı yaşama uyku problemi yemek yiyememe alta kaçırma, korkular zararlı davranış içinde bulunma, yabancılardan aşırı korkma, sebebini bilmediğimiz sızlamalar, konuşmayla ilgili problemler görülebilmektedir. Çocuklar da huzursuzluk, saldırganlık, ebeveyne aşırı bağlılık, kabuslar, belirgin konsantrasyon problemleri, yapabileceği aktiviteleri yerine getirememeye, yaşına ve zihinsel seviyesine göre davranamama durumları görülebilir. Okul çağında yer alan bu çocuklar ilk önce dersleriyle ilgili sorumluluklarını daha sonraları ise başka yapması gereken sorumluluklarını yapmaları daha sonra da yapması gereken aktivitelerle uğraşması söylenebilir. On onbir gibi yaşlarda veya üstündeki çocuk ve gençlerde, rutinlerin oluşmasında çocuk olanlarda katılmalıdır. Çocuğun duygularını tanımlamasına ve duygularını sahiplenmesine destek sağlanmalıdır(Öner, Ö. (2020).

Evreye has çoğu fiziksel ve duygusal değişikliğin yaşandığı, pandemi ve zorunlu bir şekilde yaşadığı yerde kalma çok fazla probleme sebebiyet verebilir. Ergenler bu şekilde bir problemi tümüyle kabul etmez yaşamlarına ne olursa olsun değişimi de kabullenemeyebilirler. Uyku problemi yemeye ilgili problemler saldırgan ve huzursuz davranışlar içine kapanık bir durum, üzüntü, yoğunlaşan kaygılar, fiziksel ağrı ve davranışsal problemler, alkol almayla ilgili tehlikeli durumlar(Öner, Ö. (2020).Yetişkinleri evlerinde izole etmek zamanla ajitasyon, huzursuzluk, uyuyamama gibi psikiyatrik problemlere sebebiyet verebileceği beklenmeyen sorunlara neden olabilir. (Kulaksızoğlu, B. I. Ayhan, Y. (2020). Pandemi boyunca izolasyonlar sebebiyle sevdiklerinden uzak durmak, özgürlüğünü kaybetmek, kontrolünü kaybetmiş tarzda hisse kapılma, dışarıdan dayatılan bir şeye uyumsamanın yanında kendi ve yakınlarının durumuyla alakalı bilinmemezlik, can sıkıntısı, yalnızlık ve çaresizlik duygusuna kapılma dramatisasyon oluşabilir (Yıldırım, E.A. ve ark. (2020). Karantina sürecinde ortaya çıkan ruhsal belirtileri ve buna bağlı gözlenen ruhsal bozuklukları şu şekilde sıralayabiliriz.

Ortaya çıkan ruhsal belirtiler

Gözlenen ruhsal bozukluklar

Kafa karışıklığı, Korku, Huzursuzluk	Akut Stres Bozukluğu
Anksiyete veya panik atağa bağlı çarpıntı	Travma Sonrası Stres Bozukluğu
Nefes almada güçlük, ateş basması	Majör Depresyon
Çaresizlik ve yalnız hissetme	Yaygın Anksiyete Bozukluğu
Öfke ve tahammülsüzlük, Tükenmiş hissetme	Tanımlanmamış Anksiyete Bozukluğu
Suçluluk hissi, Matem hisleri	Disosiyatif tepkiler -Ağır yas tepkileri
Uyuşukluk ve motivasyonda azalma	Alkol yoksunluk deliryumu
Dikkat ve yoğunlaşma güçlüğü	Eski ruhsal rahatsızlığın tetiklenmesi
Sürekli hastalık belirtisi arama	
Kaygıya bağlı uykusuzluk, İletişim sorunları	

Stresin kaynağı yalıtımın kendisidir: Salgının ilk zamanında yayılım gösteren belirsizlik bilgisi iletişimsel sıkıntılar stresini fazlalaştırabilir. Yoğun ölüm korkusuna sebep olabilir(Yıldırım, E.A. ve ark. (2020). Karantina etkisiyle ortaya çıkan mali kaybın önemli sosyoekonomik problemler oluşturduğu görülmekte ve karantinadan birkaç ay sonra ruhsal hastalık belirtilerinin görülmesi gibi risk faktörü olduğunu göstermiştir. Böyle bir olay tahminen ekonomik nedenlerle ilişkili,ancak sosyal ağ yapısının bozulması ve boş zamanında yapacağı aktivite kaybıyla bağlantılı olabilir (Yıldız, İ. Çıkrıklı, U. Yüksel, ş. (2020).

COVID-19 etkisi altında yaşı büyük olanlar kronik rahatsızlığına sahip kişiler de bulunur. Bilinmemelik, duygularındaki çaresizlik rahatsızlanma, ölümden korkma güven içinde olamama başkaları tarafından kollanma ve korunma isteği huzur bulamama, kaygılar, depresif durumlar, uykularda değişiklik ve iştah değişiklikleri sıklığı yaşı büyük olan kişilerde fazla görünebilir. Bütün iletişimlerde çoğu durumda dile gelen "yaşlılar daha fazla ölüyor ve/veya taşıyor" haberleri de ihtiyaçlarda önemli bir korkuya bir kendine yalnız hissetme ve izolasyon getiriyor. 65 üstü bireyler, olan bir rahatsızlığın sebebiyle bu durumu çok ağır şekilde geçirebilir(Başterzi, A.D; Cesur, E; Güvenç, R;Taşdelen, R; Yılmaz, T. (2020).

Kadınlar yoğun duygusal açıdan tükenmişlik riski gösterebilir. Aynı zamanda kadınların cinsiyetine bağlı birçok görevleri olması (ev işi vb.) sebebiyle enerji kaybına uğraması işin sona ermesiyle enerji toplaması güç olabilir. Mesela, çocuğu olanlar tükenmişlik riskini çok yaşadığı veriler bulunur.COVID-19 zamanında tatil edilen okullar evde kalan öğrenciler eğitime desteğin olması gerekliliği yükünü biraz daha artırmıştır. Böyle bir durum kadınların tükenmişlik riskini çok fazlalaştıracaktır (Küçükparlak, İ. (2020).

Yoğun bakımda tedavi görmekte ruhsal travmadır. Uzun zaman bu bölümde tedavi gören hastalar; ölen kişilere şahit kendisinin de ölümünü düşünmesi gibi yoğun bakım travmasına maruz kalmaktadır. Yoğun bakım öncesinde COVID-19 yüksek mortalite oranıyla alakalı duyum ve maruz olmas sebebiyle travmatik etkilenme ve yoğun stres reaksiyonu görülmektedir. Yoğun solunum sıkıntısı çekenler ruhsal açıdan çok fazla etkilenirler (Yıldırım, E.A. ve ark. (2020).

Sağlık çalışanları, mesailerini bedensel, duygusal ve zihinsel açıdan enerji kaybederek bitirirler. Sağlık personellerinin yardıma muhtaç kişilere destek olması onlara mutluluk uyandırır. Fakat böylesi güç bir yerde çalışan sağlık personelleri; korku, suçluluk, uykusuzluk, keder, hayal kırıklığı ve bitkin olabilirler. Özellikle krizlerde iş zamanının artması, iş yükünün fazlaşması çalışılan yerin risk taşıması gibi nedenler enerjinin aşırı tüketmelerine sebep olması Tükenmişlik Sendromu için risk oluşturabilir. Tükenmişlik, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından hazırlanan ICD-11 sınıflandırma sisteminde "İş veya işsizlikle ilgili problemler" başlığı altında tanımlanmıştır ve QD85 kodu ile belirtilmektedir (Küçükparlak, İ. (2020). Çalışma şartlarının neden olduğu duygusal yük geçen her zaman gün gittikçe fazlaşmaktadır. Sağlık çalışanı sabah kalktığında o günü bitirebilecek duygusal gücün olmadığını görebilir. Sağlık çalışanı hastalarının acıları, endişeleri ve diğer sıkıntılarına karşı duyarlıdır. Fakat krizlerde, hastaların sıkıntılarıyla öyle ki bir insanın taşıyamayacağı kadar yoğun biçimde karşılaşırsa hastalarının insani yönüne doğru duyarlılık tükenebilir. Özellikle krizlerde tedavinin yetersizliği, tedavi yanıtı azaldığında ve kendisini duyarsız hissine kapırdığında sağlık çalışanı kendisini başarılı olmadığını düşünebilir (Küçükparlak, İ. (2020).

Sağlıkta damgalama, hastalığı olan bir birey yada grubun, hastalığın görüldüğü yerlere, sağlık çalışanları ve hastalıkla alakalı durumlara negatif, kötileyici, düşmanca, değersizleştirici, ayrımcılık içeren davranış ve tutumlardır.

Özellikle bulaşıcı hastalıklarda, hastalıkla ilişki içerisinde ola bir bağlantı sebebiyle kişiler damgalanır, gerçek dışı ve çarpıtılan gerçeğin bilgiler üstün körü düşünme tarzları dolaşıma girer ve hedef alınan kişiler ayrımcılığa maruz kalır. Yaşlılar, mülteciler, eğitim düzeyi düşük olanlar, yoksullar, ezikler vb. Damgalamanın en acı ve yıkıcı etkisi, bireyler böylece kendisinin bağlı hissettikleri toplumun bir üyesi olmadığını düşünmeleridir. Toplumun dışlayıcı tutumuyla birey artarak devam eden kendisini yalnız hissetmesi ve çevresinden uzaklaşarak içine kapanık bir hayat sürebilir. Kaygı belirtileri, sosyal içe çekilme, karamsarlık, umutsuzluk, yetersizlik, çaresizlik, suçluluk gibi düşünce tarzları ruhsal rahatsızlıklara neden olabilir. Karamsarlık, ümitsizlik, güçsüzlük gibi duygulardan başka bunu hak ettiğini düşünmesi suçluluk ve utanma, gelecekle alakalı kaygı, korku ve hem kendine hem de çevresine yoğun öfke ve zarar verme

davranışında bulunabilir. Damgalanma hastalıkla alakalı yeterli ve doğru bilginin önüne geçerek kişinin kaygılarını arttırabilir. İnsanlar sağlık hizmetlerine hemen ulaşmak istemeyebilir, geç dönemde başvurabilir. Oluşan umutsuzluk hissi nedeniyle tedaviyi reddedebilir ya da tedavi uyumu bozulabilir (Başterzi, A.D. Cesur, E. Güvenç, R. Taşdelen, R. Yılmaz, T. (2020).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde bilim ve teknolojideki gelişmeler, değişen insan ihtiyaçları ve ulaşılabilirliğin artmış olması neticesinde insan yaşamının incelenmesi varsa mevcut sorunların tanılması ve uygun çözüm yollarının geliştirilmesi, daha konforlu bir şekilde sürdürülmesi ve toplum refahının artırılmasına yönelik konuların gittikçe popüleritesini artırmıştır. Var oluşumuzdan bu yana insanlar topluluk içinde yaşamış ve toplu yaşamın getirmiş olduğu sorumluluklar çerçevesinde davranışlarını düzenlemişlerdir. Sosyal bir varlık olan insan yaşamı doğumdan önce anne karnında ölüme kadar gözlenmiş ve davranış biçimleri, öğrenme evreleri kavram ve kuramlar çerçevesinde açıklamaya çalışılmıştır. Topluluk halinde yaşamın getirmiş olduğu bireysel ve çevresel faktörlerden dolayı bireylerin ruhsal sorunlar yaşama toplum açısından risk teşkil etme, hak ihlallerinde bulunma suça karışma gibi durumlar yaşaması bazı toplumlarda yüksek orandayken bazılarında ise düşük orandadır. Ruhsal ve zihinsel sorunlar genelde kendilerini ergenlik ve daha çok yetişkinlik döneminde göstermektedir. Bu bireyin ruhsal ve zihinsel sorunlarını çözmek için çeşitli etkinliği kanıtlanmış tedavi ve terapiler geliştirilmiştir. Ancak bir bireyin ne zaman hasta veya normalden sapmış kabul edileceğine standartlar nelerdir sorusu burada karşımıza çıkmaktadır.

Bu sebeple insan yaşam döngüsünde hangi dönemde nasıl tepki vereceği, öğrenme kapasitesinin ne durumda olduğu, hangi yaş grubuna nasıl yaklaşılması gerektiği konusu önem kazanmıştır. İnsanların bireysel birçok farklılığı olsa dahi olaylar ve davranışlar konusunda benzer olan birçok noktası vardır. Ergenlik ve yetişkinlik döneminde meydana gelen bireysel ve çevresel risk faktörleri sebebiyle bireyde zihinsel ve ruhsal sorunlar gözlenebilir. Bu sorunları ortaya çıktıktan sonra çözmek uzun ve yorucu bir süreçtir. Bu sebeple sorunlar ortaya çıkmadan çözebilmek konusu koruyucu ruh sağlığı hizmetleri adı altında oldukça önem kazanmıştır. Bireylerin hangi yaş döneminde ne gibi istek ve ihtiyaçlarının olabileceği bilinmeli ebeveyn ve/veya eğitimciler buna göre düzenlemeler yapmalı, kriz durumunda bireyin hangi evrede olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır. Psikososyal sorunların görülme sıklığı gün geçtikçe artmakla beraber tedavi ve sağaltımı her zaman kolay olmamakta uzun

sürmekte ve ciddi maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple toplumun psikososyal sağlığın korunması geliştirilmesinde koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin önemi ve gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

İnsanların yaşam döngülerinin bilinmesi, hangi yaşam döneminde ne tür davranış ve düşüncelerin gözlemlendiğinin öğrenilmesi travmatik olaylar veya kriz dönemlerinde uygun yaklaşımların neler olduğunun bilinmesi ve buna yönelik önleyici tedbirler alınması psikososyal sorunların görülme oranını azaltacaktır. Bu doğrultuda ebeveynler ve eğitimciler ve çocuk bakımından sorumlu tüm bireylere

- İnsan yaşam döngüsünün evreleri hakkında bilgilendirmeler yapılabilir,
- Toplum sağlığı ve ruh sağlığı hizmetleri kapsamında, çocuk sahibi olmaya aday bireylere gelişim dönemleri ve uygun yaklaşım hakkında bilgilendirici eğitimler rutin aralıklarla planlı bir şekilde verilip toplumun bilinçlenmesi sağlanabilir,
- Politika yapıcılar ve kamusal kurumlarda işbirliği halinde bu tarz tanıtım ve reklam kampanyaların sıklığı ve görünürlüğü artırılabilir,
- Anne adayları çocuğun sağlıklı dünyaya gelmesi için doğum öncesinden doğum sonrasına kadar madde kullanımı, sigara ve alkol tüketimini bırakmalı yada minimum düzeyle sınırlamalıdır,
- Koruyucu ruh sağlığına önem verilmeli ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır,

KAYNAKLAR

Arslan, G. (2017). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı. Anne Babası Boşanmış ve başanmamış olan ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeyinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Balcıoğlu, I ve Samuk, F. (2002). Göç ve Ruh Sağlığımız. Alfabe Basım Yayın. İstanbul.

Başterzi, A.D. Cesur, E. Güvenç, R. Taşdelen, R. Yılmaz, T. (2020). Covid-19 ve Damgalama. Türkiye Psikiyatri Derneği.

Bayar R, Gökçay G, Anelik Bunalımı: Ben Hasta Değilim, Nobel Tıp Kitapevi, 1999

Boyd M.A. (2008). Psychiatric Nursing: Contemporary Practice. Lippincott Company, Philadelphia.

Dede, R. (2019). Ergenlerde İnternet Kullanımı ile Anne Baba Tutumu arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimler i Enstitüsü Bağımlılık Toksikolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Ders notu: Prof. Dr. Ayşe Özcan (2003). Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi. Psikiyatri Hemşireliği Ders Notları.

Deveci E (2014). Savaşta çocuk ölümleri ve yaralanmaları. B. Tokuş (Ed.), Savaş ve Çocuklar. HASUDER- Çocuk Sağlığı Çalışma Grubu.

Ekici, G. Savaş, H.A. Çıtak, S. (2001). İntihar Riskini Arttıran Psikososyal Etmenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*.

Emerson, W.R. (1995). The Vulnerable Prenate - Paper presented to the APPPAH Congress, San Francisco.

Erden, G. (2000), Çocuklara yönelik afet sonrası müdahaleler. Türk Psikoloji Yazıları. Erden, G. & Gürdil, G (2009) Savaş yaşantılarının ardından çocuk ve ergenlerde gözlenen travma tepkileri ve psiko-sosyal yardım önerileri. Türk Psikoloji Yazıları.

Eroğlu, M.(2020). Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Etkileri. Mersin Üniversitesi.

Gündüz M, Yetim N (1996) Terör ve göç. Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, Türkiye. Congress Presentation Book, pp.109-115.

Gürel S, Gürel H, The evaluation of determinants of early postpartum low mood: the importance of parity and interpregnancy interval. *European Journal of Obstetrics, Gynecology and Reproductive Biology*; 91(1):21-24, Jul 2000

İçduygu, A. Ünalın, T. (1998). Türkiye'de İç Göç. İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

İnanç, B.Y. Bilgin, M. Atıcı, M.K. (2017). Gelişim Psikolojisi-Çocuk-Ergen Gelişimi. Pegem Akademi. Ankara.

Kara, B. Çakmaklı, P. Nacak, E. Türeci, F. (2001). Doğum Sonrası Depresyon. Üsküdar AÇS-AP Eğitim Merkezi, İstanbul.

Kılıç, M. Arslanyılmaz, M. Özvarış, B. (2015). Savaş ve Çatışma ortamında Kadın Sağlığı. *Sted Bilimsel Dergisi*.

Kömürcü RÖ, Çobanoğlu A (2011) Kadın sığınmacılar: uluslararası göçün sessiz tanıkları. İn Onlar Bizim Hemşehrimiz, Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı. Antalya, Siyasal Kitapevi.

Koroğlu, E. (2005). DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri, Hekimler Yayın Birliği. Ankara.

Kulaksızoğlu, B. I. Ayhan, Y. (2020). Huzurevi ve bakımevi çalışanlarına kurumda kalan kişiler için covid-19 salgınına yönelik öneriler. Türkiye Psikiyatri Derneği.

Küçükparlak, İ. (2020). Covid-19 Salgınında Sağlık Çalışanını Tükenmişlikten Koruma Rehberi. Türkiye Psikiyatri Derneği.

- Lachman, M. E. (2004). Development in midlife. *Annual Review of Psychology*, 55, 305- 331.
- Öner, Ö. (2020). Covid-19 ve Çocuklar. *Türkiye Psikiyatri Derneği*.
- Santrock, J. W. (2010). Life-span development. (13.Ed) Boston: McGraw-Hill.
- Sharma, A. R. McGue,- M. K. Benson, P. L. (1996). The emotional and behavioral adjustment of adopted adolescents: Part I: Age at adoption. *Childrer and Youth Services Review*.
- Stuart, G.W. Laraia, M.T. (2001). *Psychiatric Nursing*. Mosby a Harcourt Health Sciences Company, Toronto.
- Topçu, S. (2006). Göç eden ve etmeyen kadınların sağlığı geliştirme davranışlarını değerlendirilmesi (Master tezi). İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tuzlu, A. Bademli K. (2014).Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.
- Tuzlu, A. Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020). ErişimTarihi: 27.01.2021 Erişim Adresi:[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-Okul](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-Okul)
- Türkleş S, Yılmaz M, Özcan A, Öncü E, Karataş B (2013) Kadınlarda ruh sağlığını ve aile işlevlerini etkileyen etmenler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*.
- UNFPA (United Nations Population Fund) (2015) Migration: a world on the move. <http://www.unfpa.org/pds/migration.html>
- Wahl, H.W, ve Kruse, A. (2005). Historical perspectives of middle age within the life span.
- Yıldırım, E.A. ve ark. (2020). Covid-19 Tedavisinde Önleyici, Koruyucu, ve Tedavi Edici Psikiyatrik Hizmetler. *Türkiye Psikiyatri Derneği*.
- Yıldız, B.İ. Cengiz, P. (2016).Savaşın Kadınlar Üzerindeki Etkisi: Bosna & Suriye Projesi
- Yıldız, İ. Çıkrıklı, U. Yüksel, ş. (2020). Karantinanın Ruhsal Etkileri ve Koruyucu Önlemler. *Türkiye Psikiyatri Derneği*.
- Yılmaz, M. (2020). *Psikiyatri Hemşireliğinde Güncel Yaklaşımlar*. AYBAK. Ankara.